

Savo aktualumo „Hamas“ idėja nustos tik tada, kai bus paskelbta nesvarbia	p. 3
Karoliniškių gyventojai beveik kasdien pasidžiaugia Televizijos bokštu	p. 4
Kaip Išvari Prema norėjo studijuoti Telšiuose pagal programą „Prizmus“	p. 9

Sportinė dvasia

Trumpai „Dinamo“ futbolo komandos viešnagai pasibaigus, jau galima viešai pasakyti tai, ką daugelis protaujančių žmonių kalbėjo privačiai dar prieš „Dinamo“ atvykstant. Tai yra kad sportas yra kuo tikriausias priešiško kurstytojas ir kad jei toks apsilankymas kaip šis apskritai kaip nors paveikė Anglijos ir Sovietų santykius, tai nebent truputėlį pablogino.

Net laikraščiai nesugebėjo nuslėpti, kad bent dvejose iš ketverių sužaistų rungtynių paliko daug kartėlio. Rungtynėse su „Arsenal“, kaip man pasakojo vienas jų žiūrovas, britų futbolininkas susipliekė su rusų futbolininku, o minia nušvilpė teisėją. Rungtynės Glazge, kito žmogaus liudijimu, nuo pat pradžių priminė tikrą balaganą. Nėgana to, kilo mūsų nacionalistiniams amžiu būdingas ginčas dėl „Arsenal“ komandos sudėties. Ar tikrai tai buvo jungtinė Anglijos komanda, kaip tvirtino rusai, ar tikrai klubas, kaip teigė britai? Ir ar „Dinamo“ savo turnė staiga nutraukė dėl to, kad išvengtų rungtynių su Anglijos rinktinė? Į šiuos klausimus, kaip įprasta, kiekvienas atsako pagal savo politinius polinkius. Tačiau ne visi. Kaip tūžmingų aistrų, kurias sukelia futbolas, pavyzdys mano dėmesį patraukė tai, kad rusofiliško laikraščio „News Chronicle“ sporto korespondentas laikėsi antirusiškos pozicijos ir kartojo, jog „Arsenal“ nėra jungtinė Anglijos komanda. Šis ginčas neabejotinai dar ne vienus metus ataidės istorijos vadovėlių išnašose. O kol kas „Dinamo“ turnė rezultatas, – jei apskritai tokio būta, – tai pakurstytas abipusis priešiškas.

Ir kaip galėtų būti kitaip? Man visada didelę nuostabą kelia šnekos, girdi, sportas pasaulio tautas nuteikia draugingai ir, girdi, jei tik jos galėtų susigrumti futbolo ar kriketo aikštėje, jų nebetraktų kautis mūšio lauke. Net jei neturėtume konkrečių pavyzdžių (tarkim, 1936 m. olimpiinių žaidynių), kaip tarptautinės sporto varžybos įplieskia siautulingą neapykantą, tokią išvadą galėtume išsamprotauti iš bendrųjų principų.

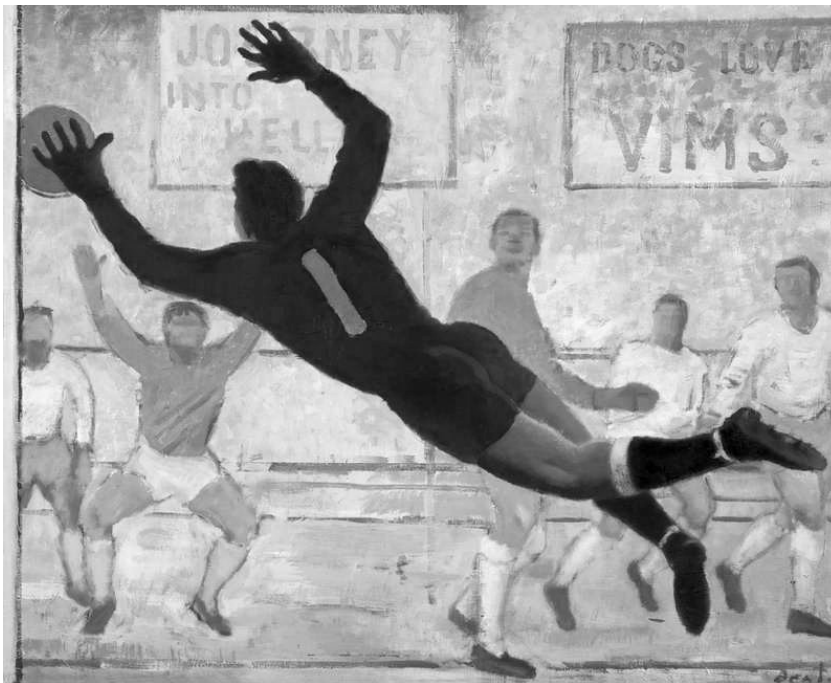
Beveik visas šiais laikais kultivuojamas sportas yra varžybinis. Žaidi, kad laimėtum, ir varžybos neturi didelės prasmės, jei pergalės nesieki visomis išgalėmis. Kur nors pievelėje, kur žaidimo bendrus renkiesi ir neįpantiota vietinio patriotizmo, įmanoma rungtis dėl pramogos ir mankštos; bet vos tik iškyla prestižo klausimas, vos tik pajunti, kad pralaimėjimas tau ar didesnei grupei užtrauks nešlovę, sukyla patys aršiausi kovos instinktai. Tai yra patyręs kiekvienas, kad ir žaidęs tik mokyklinėse futbolo varžybose. Tarptautiniu lygmeniu sportas atvirai mėgdžioja karą. Tačiau svarbiausia čia ne sportininkų elgesys, bet požiūris žiūrovų (o podraug su jais ir tautų), kurie dėl šitų absurdiškų kovų tiesiog išsielsta, rimtai – kad ir trumpam – įtikėję, jog bėgimas, šokinėjimas ir kamuolio spardymas yra tautos vertės išmėginimas.

Netgi toks laisvalaikio žaidimas kaip kriketas, kuriame reikia daugiau grakštumo nei jėgos, gali sukurstyti priešišumą, kaip įsitikinome per ginčus dėl kamuoliuko padavimo, kai tyčia taikomasi į atmušėją, ir dėl šiurkščios 1921 m. Anglijoje viešėjusių Australijos kriketininkų taktikos. Futbole, kur nukenčia visi iki vieno, o kiekviena tauta pasižymi savitu žaidimo stiliumi, atrodančiu nesąžiningu kitataučiams, nepalyginamai blogiau. Užvis blogiausia bokso. Vienas iš baisiausių reginių pasaulyje – baltųjų ir spalvotųjų boksininkų kovos mišrios publikos akivaizdoje. Bokso žiūrovai visada atgrasūs, o ypač moterų elgesys toks, kad kariuomenė, atrodo, neleidžia joms lankyti savo turnyruose. Šiaip ar taip, kai prieš porą ar trejetą metų Vietinės rinktinės [Home Guards] ir reguliariosios armijos kariai rengė bokso turnyrą, aš

GEORGE ORWELL

Šį tekstą anglų rašytoją, meno ir visuomenės kritiką George'ą Orwellą (tikr. Eric Arthur Blair, 1903–1950) pakino parašyti Maskvos futbolo komandos „Dinamo“ turnė Didžiojoje Britanijoje 1945 m. lapkritį. Pakviesti Anglijos futbolo asociacijos, Sovietų Sąjungos čempionai (kitaip nei Britanijoje, SSRS futbolo čempionatai nebuvo nutraukti ir vyko ir Antrojo pasaulinio karo metais) atvyko sužaisti draugiškų rungtynių ciklo su stipriausiomis Anglijos, Škotijos ir Velso komandomis. „Dinamo“ futbolininkai, prieš pirmąją tarptautinę išvyką iškviesti į Kremlių ir Stalino bei saugumo vadovo Berijos instruktuoti, kad „negali“ pralaimėti kapitalistams, Britanijoje sužaidė ketverias rungtynes, per jas iškovojė dvi pergalės ir pasiekė dvejus lygiąsias. Beje, akistata su Londono „Arsenal“, bene vienintele karinės konotacijos pavadinimą turinčia Anglijos komanda, buvo įtraukta tarp trylikos sovietų delegacijos šeiminkams pateiktų ultimatyvių reikalavimų. Tiek „Dinamo“, tiek „Arsenal“ savo gretas buvo papildžiusios keliais geriausias kitų savo šalies klubų futbolininkais. Turnė sulaukė didžiulio aziotažo, perpildytuose stadionuose ketverias rungtynes iš viso stebėjo per 270 tūkst. žiūrovų. Po šio „divyriško“ „Dinamo“ pasirodymo futbolo tėvynėje Sovietų Sąjunga pagaliau priėmė kvietimą jungtis prie dar 1904 m. įkurtos Tarptautinės futbolo asociacijų federacijos (FIFA).

The Sporting Spirit pirmąkart publikuotas laikraštyje „Tribune“ 1945 m. gruodžio 14 d.

Cecil Walter Hardy Beaton. Futbolininkai. 1955

buvau pristatytas prie salės durų, gavęs įsakymą neįleisti moterų.

Anglija kaip reikiant apsėsta sporto manijos, bet dar nuožmesnės aistros verda jaunose šalyse, kur sportiniai žaidimai ir nacionalizmas yra neseni reiškiniai. Tokiose šalyse kaip Indija ar Birma [Mianmaras] futbolo rungtynėse neišsiversi be stipraus policininkų kordono nuo aikštėn besiveržiančios minios apsaugoti. Birmoje esu matęs, kaip sirgaliai prasibrauna pro policininkus ir lemiamu momentu padaro neveiksnų priešininkų vartininką. Pirmos reikšmingos futbolo rungtynės Ispanijoje maždaug prieš penkiolika metų baigėsi nežabotomis riaušėmis. Vos tik sužadinas stiprus konkuravimo jausmas, žaidimo pagal taisykles samprata visada išgaruoja. Žmonės trokšta, kad vieni nugalėtų, o kiti būtų pažeminti, ir pamiršta, jog pergalė, pasiekta sukčiaujant ar įsikišus miniai, yra bereikšmė. Net kai nesikiša fiziškai, žiūrovai stengiasi paveikti žaidimą, triukšmingai palaikydami saviškius ir švilpimu bei įžeidinėjimais „kirkin-

dami“ priešininkų žaidėjus. Su sąžiningu žaidimu rimtas sportas neturi nieko bendra. Jis neatsiejamas nuo neapykantos, pavydo, pasipūtimo, visų taisyklių nepaisymo ir sadistinio smurto stebėjimo malonumo: kitaip tariant, tai yra karas, tiktai be šaudymo.

Užuot pliauškus apie dorą, sveiką varžymąsi futbolo aikštėje ir didį olimpiinių žaidynių vaidmenį vienijant tautas, naudingiau būtų pasiaiškinti, kaip ir kodėl radosi šis šiuolaikinis sporto kultas. Dauguma mūsų dabartinių sportinių žaidimų atsirado seniai, bet kažin ar nuo romėnų laikų iki XIX a. į sportą žiūrėta labai rimtai. Net valstybinėse Anglijos mokyklose sportinių žaidimų kultas prasidėjo tik praėjusio šimtmečio pabaigoje. Dr. Arnoldas, laikomas šiuolaikinės valstybinės mokyklos kūrėju, sportinius žaidimus vertino kaip paprasčiausią laiko švaistymą. Vėliau, daugiausia Anglijoje ir Jungtinėse Valstijose, sportiniai žaidimai peraugo į gausiai finansuojamą veiklą, pajėgią pritraukti milžiniškas minias ir sužadinti laukines aistras, ir šis užkratas plito iš vienos šalies į kitą. Futbolas ir bokso – nuožmiausios sporto šakos – išplito labiausiai. Veik neįkyla abejonių, kad visa tai susiję su nacionalizmu, to beprotiško šiuolaikinio įpročio tapatinis su didelėmis galios grupėmis ir viską vertinti per konkurencinio prestižo prizmę, pradžia. Be to, organizuoti žaidimai dažniau klesti miestietijoje, kur vidutinis žmogus gyvena sėsliai ar bent jau uždarai ir neturi daug galimybių dirbti kūrybiškai.

Beraiukai ar jaunuoliai kaime didžiumą savo energijos pertekliaus išekvoja vaikštinėdami, maudydamiesi, svaitydamiesi sniego gniūžtėmis, karstydamiesi po medžius, jodinėdami bei užsiimdami įvairiausia veikla, apimančia žiaurų elgesį su gyvūnais, pavyzdžiui, žvejyba, gaidžių kautynėmis ir žiurkių gaudymu. Dideliam mieste, norėdamas išsilieti fiziškai ar išlaisvinti sadistinius impulsus, turi įsitraukti į grupinę veiklą. Londone ir Niujorke į sportinius žaidimus žiūrima rimtai, rimtai į juos žiūrėta Romoje ir Bizantijoje: jie žaisti viduramžiais, ir veikiausiai itin brutaliai, tačiau tai nei buvo suplakama su politika, nei skatino grupinę neapykantą.

Jei užsimanytumėte padidinti didžiulę dabartinio susipriešinimo pasaulyje sankaują, vargu ar kas būtų geriau, nei surengti futbolo rungtynes tarp žydų ir arabų, vokiečių ir čekų, indų ir britų, rusų ir lenkų, italų ir jugoslavų su šimatūkstantinėmis ir tų, ir tų auditorijomis. Aš, žinoma, neteigiui, kad sportas yra viena iš pagrindinių tarptautinio susipriešinimo priežasčių; masinis sportas, manau, tėra dar viena nacionalizmą sukėlusiu priežasčių išdava. Vis dėlto nacionalizmais čempionais tituluotos vienuolikės suimtumas kautis su varžovų komanda, abiem pusėms duodant suprasti, jog pralaimėjusi tauta „suterš savo vardą“, reikalus tik pablogina.

Todėl tikiuosi, kad po „Dinamo“ atsilankymo mes savo ruožtu nesišims britų komandos į SSRS. Jei vis dėlto turime, tai siųskime antraeilę komandą, kurią tikrai nugalės, bet negalės tvirtinti, kad ši atstovavo visai Britanijai. Pagrindo tikroms problemoms jau ir taip pakankamai, todėl nedera jo stiprinti, skatinant jaunus vyrus spardyti kits kitam blauzdas tūžmingai riaumojančių žiūrovų apsuptyje.

Filosofija meno skrandyje

Nepaisant bendros „humanitarinės“ prigimties, filosofijos ir meno santykis šiandien nėra toks sklandus, koks gali pasirodyti. Menas gali puikiai veikti kaip filosofinės kritikos ir analizės objektas, tačiau kai menas pradeda skverbtis į pačią filosofiją (arba filosofija įtraukiama į meną), kyla problemų, dėl kurių nukenčia tiek socialinis filosofijos statusas, tiek pačios filosofijos funkcija ir autonomija.

Neretai įvairios šiuolaikinio meno institucijos ir jų veikėjai (projektų koordinatoriai, galerijų kuratoriai ir pan.) filosofijos atžvilgiu elgiasi atsainiai, neprofesionaliai ir tam tikra prasme neatsakingai: selektyviai gviešiasi teorinių konceptų. Lankantis parodose arba sekant renginių komunikaciją, nesunku atkreipti dėmesį, kad meninės iniciatyvos mėgsta filosofinės kilmės leksikoną: nuo nuvalkiotų „simuliakrų“ iki objektiškai orientuotos ontologijos. Šiuolaikinio meno kūrėjams jau tapo įprasta bendradarbiauti su filosofais, taip pat egzistuoja nemažai leidinių (ypač skaitmeninių, kaip užsienio *e-flux*), kurie filosofinius tekstus publikuoja meniniam kontekste.

Galbūt tai ir praturtina meno lauką, tačiau filosofija savaip nukraujuoja. Kai kurios filosofinės sąvokos su menu sutaria geriau, o kitos – veliasi į konfliktą, nes nėra taip lengvai nusavinamos ir integruojamos. Pastaruoju atveju filosofiniai konceptai atsiejami nuo teorinių struktūrų, kuriose jie įgauna prasmę ir veikia. Kitaip tariant, meninė kalba (o tiksliau – žargonas) izoliuoja konceptą nuo jo santykio su kitais konceptais, be kurių dažniausiai neįmanoma jų suprasti iš tikrųjų. Pavyzdžiui, pastaraisiais metais vietinėje kultūrinėje spaudoje išpopuliarėjo Julios Kristevos objekto sąvoka, kuri šiuo atveju pasitelkiama tik kaip tai, kas „baugina ir traukia tuo pačiu metu“, bemaž visiškai ignoruojant psichoanalitines ir semiotines šio koncepto prielaidas. *Konceptas* suprimityvinamas iki dar vieno žodžio, skirto deskriptyviai aprašyti kokį nors reiškinį.

Jei filosofinė sąvoka implikuoja atitinkamą radikalumą, kritinę laikyseną ar politinį įsipareigojimą, meninėje apyptakoje viso to nebūna. Tarkime, vienos vietinės parodos, kvietusios „tyrinėti“ fetišo fenomeną, aprašyme užsiminta, kad „Marxas fetišą aiškino kaip socioekonominį hieroglifą“. Nors ir esama nedidelio neaititimo (Marxas taip įvardijo ne patį fetišą, o produktą, kurį į socialinį hieroglifą konvertuoja vertė), užvis svarbiau yra tai, kad prekinių fetišizmo teorija yra pernelyg kompleksiška, kad būtų taip paprastai estetizuojama. Čia pre-

kinis fetišizmas yra išplėsiamas iš mokslinės Marso sistemos, kad būtų pasitelktas kaip renginio apipavidalinimo elementas. Renginio, kurio esminė koncepcija su marksizmu neturėjo nieko bendro ir netgi jam neakivaizdžiai prieštaravo.

Tai rodo, kad šiuolaikinio meno industrijai nėra svarbi istorinė idėjų genealogija, dažnai nustatanti ir taikymo subtilybes. Šitai filosofiniai konceptai instrumentalizuojami tik kaip paviršutiniškos iliustracijos, reklaminės dekoracijos ir patraukliai *atrodantys* signifikantai: tokiu būdu iškreipiamas ir mistifikuojamas filosofinis turinys. Nesvarbu, ką kuri nors sąvoka reiškia, – svarbu, kad *skamba* sudėtingai ir intelektualiai. Meno rinka vaikosi teorinių madų ir naujienų, tad čia filosofija tėra *trendas*, o konceptai „suplokštinti“ ir paverčiami dizainu. Ne veltui meno erdvės taip patogiai priglaudė filosofijoje paplitusias vadinamąsias „plokščiasias“ ontologijas, kurioms būdingas distinkcijų, diferenciacijos ir stratifikacijos nenykimas. Panaši logika išnyra ir meninėje retorikoje, kurioje skirtingi ir tarpusavyje idėjiškai besipjauyantys konceptai gali būti laisvai asocijuojami ir sumalami į tolydžią masę.

Šis filosofijos ir meno susiliejimas yra ydingas ir žalingas pačiai filosofijos disciplinai, nes teorinių konceptų, kaip paklausių raktazodžių, vartojimas eliminuoja jų galimas *realias pasekmes*. Kitaip tariant, filosofija naudojama tik kaip puošniu žargonu ir komunikacine retorika be jokio socialinio ir politinio įsipareigojimo. Filosofija netenka atsakomybės ir neįsitraukia į tiesą, o analitinė ir techninė terminologija paskęsta „žaismingoje“ poetizacijos ir metaforizacijos cirkuliacijoje. Todėl meninių projektų ir galerijų kuratoriai žudo filosofiją ne prasčiau nei panašioje kiekybinėje veiksenoje strigę akademikai. Kartais kone fiziškai skausminga vartyti meno studentų baigiamuosius darbus, kuriuose teorinė dalis beveik visuomet surezgama kaip nekoherentiškas pavardžių ir nuorodų kratynys.

Žinoma, gausybė filosofijos veikalų yra parašyti stilizuota literatūrine maniera. Viena vertus, idealiau atveju tokios raiškos priemonės naudojamos tam, kad mintis būtų plėtojama, gilinama ir išryškina, o ne tam – ką byloja čia aptariama meninė įtarka, – kad būtų uždengiama, paslepama ir iškreipiama. Kita vertus, esama tokių mąstytojų kaip Nietzsche (neatsitiktinai sykį pramintas „menininkų filosofu“), kurių lingvistiniai eksperimentai, aptakūs samprotavimai ir deklaruojamos pozicijos nenuoseklumas sudaro palankias sąlygas

tam, kad tokių ir panašių teoretikų mąstysenos gaires pasičiuptų ir suvirškintų šiuolaikinio meno apyvarta. Todėl esama filosofijos, kuri pati iš dalies kalta dėl tokio komplikuoto ir klampaus santykio su menu.

Kai kurios, ypač „šviežesnės“, filosofinės mokyklos ir kryptys apskritai prasmingiau prigyja ne filosofinėse, o meninėse *terpėse* (šį žodelį jau spėjo pamilti filosofiją ir meną šiandien sintezuojantys akademikai). Pavyzdžiui, aibė „naujųjų“ materializmų ir „naujųjų“ ontologijų srovių (čia naujumas veikiama tariamas, nes daugeliu atvejų tų paradigmų siūlomas mąstymas kaip tik pasižymi grįžimu į ikimodernų spiritualizmą), kaip ir technologijas fetišizuojantis vitalizmas, propaguojantis visokeriopą produktyvumą, organiškumą ir autopoezę (kas itin atspindi „kūrybingumo“ ideologiją, persmelkusią tiek filosofiją, tiek meną).

Daugybė tokių „inovatyvių“ filosofijos šakų kaip posthumanizmas mėgsta porinti apie tai, kas nereprezentuojama, nevizualizuojama, nepamašoma, nežmogiška ir taip toliau. Šiomis tendencijomis užsikrečia ir dabartinis menas, nors, paradoksalu, jis kaip tik neretai linkęs viską demonstratyviai vizualizuoti ir sužmoginti, nes daug ką apibrėžia justumu, patirtimi, afektais – vien ko verta šiuolaikiniame mene vešinti obsesija kūnui, o šis filosofijoje jau senokai yra išstūmęs subjektą. Tokie prieštaravimai, kuriuos nūdienos filosofijos meno tinklas nemažliai siekia užmaskuoti, rodo, jog nedera skubotai atmetinėti „pasenusių“ filosofinių kategorijų (tokių kaip reprezentacija ir subjektas), nes jos gali padėti išsaugoti filosofinį refleksyvumą, kritinę distanciją ir sąsają su negatyvumu, kuriam pozityvus šiuolaikinio meno *afirmatyvumas* yra itin alergiškas.

Taigi, filosofijos ir meno pasauliai šiandien nesugyvena sklandžiai – bet ir neturėtų. Ši antagonistinė įtampa turi būti artikuluojama nesistengiant visko inertai sulieti ir bukai suniveliuoti. Esamais laikais mene išvyravusios „tarpdiscipliniskumo“ dogmos užsimoja panaikinti filosofinei metodologijai svarbias ribas, skirtis ir perskyras – šios neturi būti ištrintos, nes, kaip matėme, meninės priemaišos gali filosofiją sterilizuoti, jei ne apskritai paralyžiuoti. Galiausiai, šiuolaikinio meno abstrakcijos devalvuoja filosofinę abstrakciją: ši ima kalbėti apie viską, todėl ir apie nieką.

– SPRENDĖJAS –

Memorabilia

Kas daugiau, jei ne Dainų šventė šiomis dienomis! Juo labiau kad Bernardinai – pačiame renginių epicentre, nelyg per žemės drebėjimą. Laimei, šventės dalyviai, užavę iki išnaktų, ilgai miega, juk čia ne kokia šienapjūtė. Langai plačiai atverti į visas puses. Ak, ta maloniųjų rytmečio gaiva po anos nesvietiškos šutros.

Pro abu langus, kur link sodo, anąsyk kad užtrauks visai šalia: „Krantai Nemunėlio lyg rūtų daržai!“ Po kurio laiko – vėl tą patį. Gal įrašas, dainininkų apšilimui. Tik kur tas Nemunėlis, kur tos rūtos? Vilnelė už kelių žingsnių, ramiai sau sruvena Neris linkui. Supykęs einu į kitą pusę, arčiau gatvės, kur paprastai dūzgia automobiliai. Bet dabar ten visu balsu plyšauja armonika. Smagiai, su polėkiu. Ir melodija girdėta. Pala pala, ar tik ne iš tarybinių filmų? Kas nors užsimiršęs užgrojo iš įpročio. O gal taip reikia, gal autentika, dalis mūsų tapatybės, už kurią kompartija atlikėjams atsilygindavo „papierosais“?

Visokių anais laikais (o ir šiais) būta dainų švenčių. Vilniaus profsąjungų rūmuose ant Tauro kalno rinkdavosi toks pusiau legalus „Dainų klubas“, kurio nariai, nepasitikėdami valdišku folkloru, stengėsi gaivinti seniausias liaudies dainas. Rengė ekspedicijas į lietuviškas salas Baltarusijoje ir net pas Sibiro lietuvius. Saugumo organai stebėjo, sekė, verbavo, bet formaliai prisikabinti nebuvo prie ko. Panašiai kaip Karalienės vaikų teatro studijoje ant to paties kalno, *mūsų Ararato*, kaip paskui pasakys ten būdavęs poetas. 1977-ųjų gegužę su „Dainų klubo“ atstovais keliavome į Rytprūsius. Iš Kauno į Karaliaučių dundėjo vietinis traukinukas. Grupelė mūsų nedidelė, gal kiek per dešimt. Vadovas patarė nepirkti bilietų ir be reikalo nešvaistyti trijų rublių. Kai vagone pasirodė kontrolierius, visi mūsiškiai pakilo, apstoję jį ir ėmė garsiai dainuoti. Vos tik anas mėgina vopėti *vašy bilety, vašy bilety*, mes jam – naują dainą. Žmogeliui nusibodo, numojo ranka ir paliko mus ramybėje. Pasirodo, tai buvo firminis „Dainų klubo“ keliavimo būdas. Sako, sykį kontrolierius šypsodamasis liepęs traukti jiems vieną dainą po kitos, o pats klausėsi. Žinoma, koks griežtesnis pareigūnas priversdavo įsigyti bilietus, bent jau kelis.

Tos ekspedicijos himnas buvo daina „Oi motin, motin, motinėle mano, kodėl nepagimdei mani akmenėliu“. Pėsčiomis apėjome istorines vietas. Lazdynėlių kaime statėmės palapines, nakvojome. Bene aplankys donelaičiai sapnai!

Dainuokime!

Didinga gotikinė Karaliaučiaus katedra buvo vieni griuvėsiai, be stogo, su žaliuojančiais krūmais viduje. Ką tik buvo paminėtas Liudviko Rėzos jubiliejus. Jo garbei katedros pašonėje ekspedicijos dalyviai paliko medinį paminkluką, prūsišką krikštą su užrašu. Po kurio laiko kažkas iš saviškių vėl buvo ten nuvykęs ir rado krikštą išteptą juoda svasatika ir perskeltą pusiau. Taigi Liudvikui Rėzai liko tik gyva daina, jo paties užrašyta.

Mūsų kiemo gyventoja Apolonija iš pirmo aukšto, keistuolė senmergė, kaip sakydavo kaimynai, visą vieno kambario butą buvo prikovusi muzikos plokštelių. Dirbo įstaigoje mašininke, alga ten kukli, bet pirkto ir pirkto muziką. Jau negyvenau ten, kai ji eidavo į Lenino aikštę ir atsi stojusi priešais paminklą siūlydavo praeiviams padainuoti už tris rublius. Padainavusi dailiai nusilenkia, padaro kniksiuką. Visuomet tas pats plisuotas sjonėlis lyg mokinukės. Į šoną pakreipta garbinuota galva, akinukai. Tik vėliau netyčia išgirdau, kad buvo pamestinukė, užauginta gerų žmonių. Išprotėjo iš meilės kažkokiam vyrui. Jos dainų šventės prie Lenino paminklo turbūt neužtruko: prisistato atitinkama įstaiga ir nuveža ten, kur reikia. Tuos dalykus režimas mokėjo ir atlikdavo operatyviai. O kai prasideda aminazino injekcijos, dainų nei muzikos nėra. Tik paskui, jau pas angelus, visiems amžiams. Palaidojo Apoloniją beprotnamio kapinėse. Įdomu, kur ir kam liko suktis jos plokštelės?

Kitapus gatvės, kur dainuodavo Apolonija, – žinomas Vilniaus pastatas. Rūsiuose jau seniai muziejus, net pats

popiežius Pranciškus buvo nusileidęs ten ir išėjo svyrudamas, apsvaigęs. Surasta patalpa, kur vykdytos kalinių egzekucijos. Pakėlus lentas, pasirodė cementinės grindys su specialiais grioveliais nutekėti kraujui. Turbūt panašiai kaip seniau gyvulių skerdyklose. Stovėjau kartą toje patalpoje su keliais pažįstamais, o šalia buvo užsieniečiai, būrelis prancūzų. Gidas kažką vis dėstė jų kalba, maskatavo rankomis. Jie klausėsi klausėsi, ir staiga vienas vyras ima giedoti. Prisijungia kiti, ir jau visa kraupioji žmonių skerdykla apimta giesmės posmų. Greičiausiai – pirmąsyk taip. Žodžių nesupratau, išskyrus Jėzaus Kristaus vardą. Užteko, kad numanytum atsakymą, kas mums gali būti anie grioveliai ir visa kita tame pastate.

Aprašyti dainų šventę (ar šventes) iš Apaštalų darbų knygos jau neliks vietos. Bet kas nori, kam įdomu, susiras pats. Pagaliau nieko naujo ten nesužinosi, išskyrus gražų pavyzdį.

Ir ši sena nuotraukėlė – tik šiaip sau, dėl kvapo. Paprasta Raseinių gimnazijos mokinių gegužinė Gruzdiškės dvarelyje. 1921 metų gegužės 20 diena. Taip užrašyta nuotraukos šone. Dar iki pirmosios Dainų šventės. Vaikai, kad ir sustoję į ratelį, labai rimti, tik viena kita nedrąši šypsena. Fotografija buvo rimtas dalykas, nelyg Apvaizdos akis, nukreipta į tave ir viską kiurrai matanti. O ir pats metas rūstus, jaunos valstybės pradžia, ką tik dar vyko kovos už savo žemę ir laisvę, iš kur ten semsi linksmybių. Basos kai kurių vaikų kojos išduoda skurdą. Bet nuostabu, kad švietimo sistema jau veikia. Žinoma, Rusijos palikimas dar labai gajus: berniukų kepurės su snapeliu, perjuostos tolstojiškos palaidinės, juodos ir baltos spalvų mergaičių uniformos. Taigi ir anos armonikų melodijos pro langą šiomis dienomis – istoriniu požiūriu nieko ypatinga.

Ne priekaištai čia mūsų grandiozinei šimtmečio fiestai, ne mėginimas lyginti epochas ir valdžias. Net jeigu vis išlenda kvailų ar juokingų dalykų, net jeigu šventiniai projektai ir visa proginė retorika prigrūsti banalybių ir falšo, gera matyti, kaip šiomis dienomis džiaugiasi daugybė žmonių, kaip jie stengiasi gražiai padainuoti ir pašokti, pasirodyti, patikti sostinei ir gal net kurį laiką būna laimingi, kad gyvena Lietuvos valstybėje. Ir gal prisimins jie ką nors geriau nei papirusus, dovanotus už lojalumą tai ar kitai partijai.

Nerimaujant dėl Izraelio. Ir dėl Vokietijos

TOMERIS DOTANAS-DREYFUSAS gimė 1987 m. Haifoje, bet jau trylika metų gyvena Berlyne. Izraeliečių ir vokiečių poetas, rašytojas, vertėjas. Studijavo filosofiją ir komparatyvistiką Berlyne, Paryžiuje, Vienoje. Rašo hebrajų ir vokiečių kalbomis.

2023 m. vokiečių kalba pasirodęs jo pirmasis romanas „Birobidžanas“ sulaukė nemažai dėmesio: knyga pateko į vienos prestižiškiausios Vokietijos literatūrinių premijų „Deutscher Buchpreis“, teikiamos per Frankfurto knygų mugę, ilgąjį sąrašą. Šios mugės kontekste žurnaliste Nadine Kreuzahler kalbėjosi su rašytoju dar praėjusį rudenį, vos dvylika dienų po spalio 7-osios teroro atakos. Turbūt dėl to jų pokalbis – ne tiek naujai pasirodžiusios knygos refleksija, kiek trūkinėjantis bandymas susivokti aktualioje situacijoje. Kartu jis reprezentuoja Lietuvoje iki šiol menkai išryškintas Izraelio kairiųjų laikysenas.

Birobidžano miestas realiai egzistuoja Rusijos Tolimųsuoose Rytuose ir yra Žydų autonominės srities administracinis centras. Jis įkūnija vieną iš daugelio žlugusių bandymų sukurti žydų tautinę autonomiją, savotišką žydų socialistinį rojų – šiuo atveju buvusioje Sovietų Sąjungoje. Birobidžaną galime laikyti ir sovietų valdžios pasiūlyta alternatyva Izraeliui. Vis dėlto eksperimentas nepavyko: dėl atšiaurių klimato sąlygų ir valstybinio antisemitizmo žydai ten niekada taip ir nesudarė gyventojų daugumos, nors viena iš oficialių kalbų iki šiol liko jidiš.

Tomeris Dotanas-Dreyfusas rašo ne istorinį romaną apie Birobidžaną, o pratęsia eksperimentiškumo idėją literatūrinėje plotmėje. Jo pasakojimas sudėliotas iš poetiškų fragmentų, kuriuose šokinėjama per laikus, kaitaliojamos perspektyvos, gausybė veikėjų pasirodo vis kitu amplyu. Pradingęs Rytų Europos žydų pasaulis keistai susipina su šiuolaikinės šnekamosios vokiečių kalbos žaisme. Gal dėl to knyga ne vieno recenzento buvo sukritikuota už painumą ir manieringumą. Visgi labiau į žydų literatūrą įsigilinęs skaitytojas tikriausiai atpažins vadinamojo šetlo romano bruožus, kone „kanovičišką“ pasakojimo stilių, politinį knygos užtaisą ir galės pasimėgauti šia alternatyvios istorijos improvizacija.

Romano ištraukas skaitykite p. 6–7.

Vertėja

– Sveiki atvykę, Tomeri Dotanai-Dreyfusai.

– Sveiki.

– Mes susitinkame Frankfurto knygų mugėje. Pirmiausia užduosiu klausimą, kuris normaliomis aplinkybėmis tikriausiai būtų labai paprastas. Bet, spėju, šiomis dienomis jį gali būti nelengva atsakyti. Kaip Jums sekasi?

– Blogai... Nuoširdus atsakymas. Taip, sekasi blogai. Ir kalbėjimas apie tą blogumą irgi yra blogai. Taigi esama kelių „blogai“ lygmenų.

– Neišvengiate šios [Izraelio ir Palestinos konflikto – vert. past.] temos ir čia. Ji nuspalvino visą 75-ąją Frankfurto knygų mugę. Tragišku būdu tapusi centrinė dabar vaidina svarbų vaidmenį. Neseniai dalyvavote „PEN Berlin“ ir Frankfurto knygų mugės surengtoje podiumo diskusijoje „Nerimaujant dėl Izraelio“. Kodėl Jums buvo svarbu prie jos prisijungti?

– Manau, Vokietijoje niekada nepraleisčiau progos kalbėti šia tema viešai. Mano akimis žiūrind, dabar daroma per daug klaidų. Ir diskusijoje sakiau: žinoma, man rūpi Izraelis – tai akivaizdu, savaime suprantama; bet man rūpi ir šita šalis.

– Vokietija?

– Taip. Ir kryptis, kuria viskas pasisuko dėl situacijos Izraelyje ir Palestinoje. Bet ne tik. Tai tarp savęs susiję dalykai. Todėl tikrai apsidžiaugiau gavęs kvietimą kalbėti.

– Naktį iš antradienio į trečiadienį į sinagogą Berlyno Brunenštrasėje buvo mestas Molotovo kokteilis. Bet, man rodos, sakydamas, kad Jums rūpi Vokietija, Jūs turite galvoti ką kita.

– Žinoma, šie dalykai susiję. Nenoriu nutylėti ir to. Bet kalba ne tik apie juos. Manau, dabar turėtų būti einama deeskalacijos kryptimi. O mes matome, kad viskas vyksta priešingai. Berlyno gatvėse tyro įsiūtis: izraeliečiai įsiutę, palestiniečiai įsiutę. Pirmiausia turime tą įsiūtį atpažinti ir jį išsklaidyti. Mums jau daug metų kartojama, kad uždraudus nacionalistinius Vokietijos judėjimus padėtis dar labiau pablogėtų. Kalbu ne tik apie AfD [Alternative für Deutschland, „Alternatyva Vokietijai“ – vert. past.], bet ir apie NPD [Nationaldemokratische Partei Deutschlands, Vokietijos nacionaldemokratų partija – vert. past.]. Taigi jos legalios. Kai tik diskutuojama apie jų uždraudimą, visuomet atsakoma, kad tai padarytų žalos. Vadovaujantis tokia logika, kur turėtų nuvesti [pro-palestinietišku – vert. past.] demonstracijų draudimas?

Šis susikaupęs įsiūtis turi kažkaip išeiti lauk. Taip, gaila, kad jis susikaupė, ir gaila, kad turi išeiti lauk, bet tokia situacija. Turime pasirūpinti, kad jis išsisklaidytų, sugalvoti, kaip galėtume leisti vykti protestams ir užkirsti kelią eskalacijai.

– Tai dar viena priežastis, kodėl Vokietijoje žydai jaučiasi nebesaugūs.

– Taip.

– O ar Jūs pats jaučiatės saugus?

– Jaučiuosi palyginti ramus dėl savo šeimos ir draugų Izraelyje. Bet pakartosi, ką sakiau per podiumo diskusiją. Žydų pasaulyje tarptautiniu mastu vyksta lūžis. Iki šiol Izraelis mums buvo saugus uostas. Nesvarbu, ar būtume iš dešinės, ar iš kairės politinio spektro pusės. Kartais gal ir nesąmoningai, bet viduje žinojome, kad blogiausiu atveju – na, jeigu šalį, kurioje gyvename, užvaldytų naciai (čia kalbu nebūtinai apie Vokietiją, tai galėtų būti ir Didžioji Britanija ar Prancūzija) – galėtume susikrauti daiktus ir išvykti į Izraelį. Tačiau toliau taip galvoti nebegalime, nes Izraelis pasirodė žydams nesaugi vieta. Todėl daug stipriau jaučiame antisemitizmą Vokietijoje. Iš tiesų, neturime išeities. Privalome su juo kovoti vietoje.

– Kaip dėl to jaučiatės?

– Chaotiškai (juokiasi). Taip, sunkus metas duoti interviu. Mano nuomonė nuolat kaitaliojasi. O dar apgaubusi kažkokia migla – iš tiesų, dėl emocijų perviršio negali galvoti. Šiuo metu man sunku ieškoti sprendimų, tikrai aiškiai, intelektualiai šaltai mąstyti apie situaciją, sakyti, kas turi būti padaryta. Nes dar gedžiu. Gal dabar tai ir ne mano vaidmuo. O vaidmuo žmonių – štai labai blaiviai pasakysiu, – kurie nėra tu dalykų paliesti. Pavyzdžiui, Vokietijos institucijų. Šiuo metu tai jų užduotis racionaliai apgalvoti, kaip mūsų pilietėms ir piliečiams žydams ir musulmonams sukurti daugiau saugumo. Aš negaliu pasakyti. Tikiuosi, galėsiu vėliau.

– Taip, nerimaujant dėl artimųjų turėtų būti labai sunku. Gimėte ir užaugote Haifoje, dabar Jūsų šeima ten, Izraelyje. Kaip jiems sekasi? Ką iš jų girdite?

– Mano šeimai... Na, šiuo metu Izraelyje visiems prastai. Bet jiems sekasi palyginti gerai. Haifa iki šiol gana saugi. Kol nėra dar vieno fronto su „Hezbollah“, jie iš tiesų saugūs. Bet saugumo jausmas nėra... tai nėra... vien, kai... šau... apšau... neapšaudoma raketomis... atsiprašau... mano vokiečių kalba... stringa dėl emocijų. Šeimoje irgi vyksta diskusija. Šita situacija skaldo izraeliečių šeimas. Visuomenė dabar visiškai skilusi. Šeimose, ir ne tik mano, bet ir daugybėje kitų, girdėti, kaip brolis, pusbrolis ar tėvas nori genocido Gazoje... Man tai neįsivaizduojama. Ne, ne tik remia dabartinę karinę operaciją, bet iš tikrųjų nori, kad Gaza rytoj išnyktų. Ir taip galvoja daug kas. Ir jie turi kitaip galvojančių giminių. Tai skaldo šeimas, visuomenę.

– Priklausote Izraelio kairiesiems. Visada pasisakėte už palestiniečių ir izraeliečių draugystę. Ėjote demonstruoti, laikėte plakatą su užrašu „Žydai ir arabai atsisako būti priešais“. Ką tik pasakojote, kaip tai skaldo Jūsų šeimą. Ar dėl šitų „Hamas“ žudynių, dėl šito brutalaus užpuolimo Jūsų pozicija pasikeitė?

– Manau, priešingai. Ji sustiprėjo. Izraelio kairieji, kuriems priklausau, šiuo metu yra labai vieniša grupė. Mus aplėido ir kairė, ir dešinė. Iš vienos pusės kolegos šias žudynes švenčia kaip išsilaisvinimą ir dekolonizaciją. Iš kitos pusės – tas pasibaisėtinas noras visiškai sunaikinti Gazą. O mes bandome būti „tarp“ ir pasakyti, kad kiekviena gyvybė yra vertinga.

Vienareikšmiškai smerkiame Izraelio pietuose „Hamas“ surengtas žudynes. Bet nesu tikras, ar dar viena bombardavimų serija ką nors išspręs.

Reikia pripažinti: dėl užpuolimo visi nustebo. Aš pats buvau nustebejęs. Bet Izraelio kairiųjų mintis netikėtai įgavo naują prasmę. Visada sakėme, kad situacija Gazoje kada nors sprogs. Jau daugelį metų tai yra svarbiausias Izraelio kairiųjų teiginys. Dabar ji sprogo. Žinoma, vaizdai siaubingi. Tai nusipelno visiško pasmerkimo. Bet nesąžininga sakyti, kad niekas to neprognozavo.

Mano nuomone, „Hamas“ turi būti pašalintas. Sakau tai ne tik kaip žydas ir izraelietis, bet ir kaip kairysis. Man svarbu tai pasakyti savo esamiems ir buvusiems draugams Europos kairiųjų bendruomenėje. Tačiau tam turi būti rastas geriausias būdas. Jeigu pastarusius penkiolika metų Gaza kas dvejus metus buvo bombarduojama, o „Hamas“ tik stiprėjo, tai gal jau laikas rasti kitą sprendimą. Man atrodo, „Hamas“ yra idėja. Baisi idėja, bet idėja. Ir nesu tikras, kad idėja nustos savo aktualumo dėl to, kad bus bombarduojami žmonės, kurie šia idėja tiki. Beje, tai jau matėme ir Afganistane, ir Irake. Savo aktualumo idėja nustos tik tada, kai bus paskelbta nesvarbia. Ir šiuo metu pagrindinė Izraelio užduotis turbūt yra mąstyti, kaip galime sukurti tokią situaciją Gazoje ir Vakarų Krante arba net Vokietijoje, Noikiolne, Brunenštrasėje, kad palestiniečiams „Hamas“ idėja taptų nebesvarbi. Tik tada iš tikrųjų laimėsime prieš „Hamas“.

– Ar šiuo metu bendraujate su draugais ir pažįstamais palestiniečiais? Ar tai įmanoma?

– Sunkiai. Sunkiai. Gal kažkada ateityje pavyks. Taip... Viena vertus, čia sėdėdamas pasisakau už jų teisę demonstruoti. Kita vertus, asmeniniu, emociniu lygmeniu šiuo metu man labai sunku susitikti ir kalbėtis su žmonėmis, kurie reliatyvizuoja „Hamas“ ataką. Žinoma, tai daro ne visi pa-

lestiniečiai ir palestinietės. Bet aš pats dabar nesu tokios emocinės būsenos, kad galėčiau rizikuoti.

– Suprantu. Esame Frankfurto knygų mugėje, o čia juk kalbame apie literatūrą, apie knygas...

– Taip, išėjo ir mano knyga...

– Būtent. O apie ją dar nė neužsiminėte. Atsiprašau. Tai gi kalbame apie knygas, apie literatūrą ir apie poveikį, kurį literatūra gali daryti karo metu. Praėjusiais metais dėmesio centre buvo atsidūrusi Ukraina. Kaip, Jūsų nuomone, tokiose situacijose gali veikti knygos?

– Manau, knygos gali daryti didelę įtaką. Skaitymas tik praturtina diskusiją. O tai yra būtent tai, ko dabar reikia. Šiuo metu diskusija nudažyta tik juoda ir balta spalvomis. Labai paviršutiniška. Mums reikia praturtinimo. Todėl buvo labai sunku, kai atidėjo premijos įteikimą Adaniai Shibli.

– Kalbate apie palestiniečių autorę, kuri čia, knygų mugėje, už savo romaną turėjo būti apdovanota „LiBeratur“ premija.

– Taip. Kadaise man buvo labai sunku skaityti šį jos romaną. Didelis iššūkis kaip žydui ir kaip izraeliečiui. Bet ne laikau jo antisemitiniu. Ir nemanau, kad literatūros užduotis yra būti patogiai. Ji rašo apie realiai atsitikusį įvykį. Įvykį, kuris buvo padarytas mano vardu, kurį padarė Izraelio kareiviai. Turime tai žinoti. Visada turime žinoti, kas vyksta mūsų vardu. Pavyzdys, kaip būtume galėję praturtinti diskusiją. Bet tai buvo užblokuota.

– Manau, Jūsų romanas „Birobidžanas“ taip pat galėtų prisidėti prie šio praturtinimo...

– Ačiū.

– Pasakojate apie eksperimentą, apie Žydų autonomiją sritį, kurią po 1917 m. Rytų Sibire įkūrė sovietai. Jos valstybinė kalba buvo ar yra, nežinau...

– ...yra...

– ...jidiš. Tai turbūt vienintelė tokia vieta pasaulyje. Ir Birobidžanas iš tikrųjų egzistuoja. Kad jau prakalbame apie praturtinimą, apie įžvalgas, apie kitokių pasaulių supratimą, kur matytumėte šios knygos vietą?

– Ji galėtų būti praturtinimas. Bet ne tuo požiūriu, kad supažindina su Birobidžanu. Knyga visiškai fikcinė, fiktyvi. Reikia pasakyti, ji ne apie Birobidžaną. Daug kas nusipirkę skundžiasi. Iš tikrųjų, tai nėra istorinis romanas. O praturtinti jį galėtų tuo požiūriu, kad tyrinėdamas daug skaičiau apie žydišką Rytų Europos pasakojimo tradiciją ir bandžiau ją pratęsti.

– Magiškasis realizmas...

– Taip, magiškasis realizmas. Tai – „kas būtų, jeigu būtų“ romanas. Reikia pasakyti, kad Žydų autonomijos eksperimentas Sibire žlugo. Žlugo tuo požiūriu, kad šiandien ten beveik nebėra žydų. O mano romane jis pavyko, ir aš bandau tai įsivaizduoti. Fikciškumo momentas labai svarbus, nes taip randasi ir literatūrinis eksperimentas.

– Sakytum, tai utopija. Ne tik Žydų autonomijos, bet ir sėkmingo socializmo.

– Iš tiesų, šiokio tokio „kibuciškumo“ yra. Bet tai utopija ir tuo požiūriu, kad matome žydų bendruomenę, kurios nepaveikė antisemitizmas. Tokios nesame patyrę. Kai kalbame apie žydų gyvenimą, visada jį siejame su antisemitizmu. Čia ne tas atvejis. Todėl veikėjai gali švęsti savo žydiškumą ir žydiško pasaulio įvairovę.

– Į Berlyną atvykote prieš trylika metų. Kartą esate sakęs, kad tik šiame mieste iš tiesų atradote savo šaknis, savo žydiškumą. Tiksliau – savo protėvių, savo šeimos šaknis. Išmokote jidiš. Ar taip sužinojote ką nors naujo apie save?

– Gyvendamas ne Izraelyje atradau diasporinį žydiškumą. Tai visai kitoks žydiškumas negu tas, kurį patiri augdamas žydų daugumos visuomenėje. Sakytum, kalbame apie labai gilios tarpinės būsenos situaciją. Duosiu vieną pavyzdį. Žydų asmenys čia laikomi mažuma, bet ne visada. Ne taip, kaip kitos mažumos. Jidiš kalba nėra vokiečių, bet nėra ir radikaliai kitiška. Taigi visą laiką esama kažko tarpinio. Šiuo požiūriu diasporinis žydiškumas meta iššūkį visam „mes–jie“ konceptui. Antisemitizmas nebūtinai yra rasizmas. Rasizmas apibūdina situaciją, kai nekenčiama, kad kažkas priklausu „jiems“, o ne „mums“. Žydai kvestionuoja visą „mes–jie“ struktūrą, nes yra „tarp“.

– Paskutinis klausimas. Ko palinkėtumėte sau čia, Frankfurto knygų mugėje? Kas paskatintų atsirasti diskusijų forumams apie Izraelį, palestiniečių ir izraeliečių santykius, aktualią padėtį?

– Manau, jau ši podiumo diskusija buvo geras žingsnis. O palinkėčiau, kad palaiptu atsisakytume klišių. Žinoma, buvo laikas klišėms. Bet po truputį, ypač knygų mugėje, galime pereiti į diskusiją. Girdėti daugiabalsiškumą ir įvairovę, kuriuos ji gali pasiūlyti, ir tuo džiaugtis.

– Labai dėkoju už pokalbį.

– Ačiū už pakvietimą.

Pirmą kartą pokalbis skelbtas RBB (Rundfunk Berlin-Brandenburg), 2023.X.19
Iš vokiečių kalbos vertė Goda Volbikė

Neskoningas didelis mėlynas pliušinis dramblys

Nemačius aš kitų tokių žmonių kaip mano draugai. Esame šviesios asmenybės. Kaip vyresnės šviesios asmenybės sako, – Lietuvos ateitis. Baigę geras ir geriausias šalies gimnazijas, įstoję į geras ir prastesnes Vilniaus bei kitų Europos didžiųjų miestų aukštąsias mokyklas. Mes visi ką nors dirbam, vis dar turim svajonių, ieškom antrų pusių arba glaustomės su senosiomis, užsiimam įvairiausiais hobiais: nuo šokių iki nuoširdaus domėjimosi romų kultūra, geriam brangų vyną ir kartais rūkom vieną po kitos. Tarp mūsų yra ir tų, kurie negeria ir nerūko nieko, dar tų, kuriems ir savęs užtenka, todėl antros pusės niekada neturėjo. Mes visi drauge esame aplankę bene visus pasaulio žemynus, nors tarp mūsų tikriausiai yra žmogus, kuris per visą savo gyvenimą į jokią kitą žemyną kojos nėra kėlęs. Mes turėjome tikriausiai visų žmogaus galūnių traumų, gulėję ligoninėse, laidoję artimuosius, laikę savo pirmuosius džungarinius žiurkėnus, o paskui pirmuosius šuniukus, mes turim savo mašinas ir neturim teisių. Arba atvirkščiai. (Yra tokių, kurie pastaroju klausimu išgyvena pilnatvę.) Mes švenčiam gimtadienius tikrai ne vieną kartą per metus, o kai susirenkam, prieškambarėje numestose batuose stovi kokie 9–10 nematomų siluetų. Sakyčiau, nei daug, nei mažai.

Tikriausiai jau spėjote susidaryti puikų įspūdį apie šiuos žmones: ištis šaunūs. Man irgi taip visada atrodė. Tik, matot, yra problema – mes tikriausiai iš dalies neturime skonio. Padėtis komplikuojasi būtent dėl to iš dalies. Negali sakyti, kad esam beskonybių pakerėtos blizgančios būtybės, bet negali ir pasakyti, kad visada susikalbam su vidutiniu statistiniu studentu iš *filologyno* ar *akadės*.

Mes kartais, pavyzdžiui, nuvarom į mažų miestelių šventes ir iš tiesų nuoširdžiai jomis džiaugiamės. O kartais netgi klausomės sveikinimų koncertų žanro. Nors esam susipažinę su garsiausiais *auteurs* – mes matėm, ko jokia kultūringa akis negali matyti, ir girdėjome, ko jokia išlavinta ausis neprigirdi. Gudrieji įsiterps: tai juokais jūs taip? *Ant bajerio*? Gal kartais ir juokais, gal kartais ir *ant bajerio*, bet būna tokių situacijų, kai, mėgindamas būti tikrai nuoširdus sau, jau nebegalėtum tiksliai pasakyti... Ar vis dar juokiesi visiems mojuodamas nuo mandros ironijos sofas, ar jau durnai šypsaisi maždaug pusės centimetro atstumu nuo plastikinio gandro iš žaislinės Afrikos? Jeigu neva juokais važiuoji savaitgaliui „atostogų“ į Šiaulius: pasiimi „Air-Bnb“, nusiperki bilietus į „Nerijos“ koncertą kultūrnamy, boltu važiuoji į Kryžių kalną, o paskui grįžti atgal, „Kube“ perki vietinį laikraštį ir užsuki taurelės į tuščią „Dramaturgą“ sekmadienį, – niekaip nepajėsi viso šito padaryti vien ironiškai. Kiti gal sugeba – aš negaliu. Atsimenu, buvom su drauge tam „Nerijos“ koncerte: sėdimos vietos, pilna salė senjorų. Prasidėjus antrai koncerto daliai senjorai pradėjo stotis: šokti labai trukdė kėdės, bet jie šoko prie jų. Mes irgi šokome. Ir nesivaipėm ten, nesimaivėm. Staiga girdim, šalia šokanti senjorė sako draugei: „Ale kaip smagu, kad ir jaunimo dar į tokius renginius ateina: ir šoka, dainuoja, ir šypsosi – aš net jaunesnė dabar jaučiuosi.“ Išeidama mus apkabino.

Visas savaitgalis Šiauliuose buvo vienas smagesnių 2023 metų vasario įvykių – žinoma, iš dalies dėl to, kad pirmiausia į jį žiūrėjome kaip į didelį spektaklį. Tik geriau pagalvojus visgi pasirodo, jog vien vaidmens, kad iš tiesų ką nors patirtum, neužtenka. Kažkuriu metu aplinkoje, kuri iš šalies atrodo juokinga ir svetima, pasirenki būti savas. Eidamas lengvabūdiško žaidimo, staiga gau ni progą būti žmogumi – ir šitai net patį tave, ironiškai žaidžiantį, apgauna. Klausimus dabar jau nori kelti ne tiek aplinkai, kiek pačiam sau.

Viskas iš pradžių čia tikriausiai vyksta kaip kokiam romantinį prancūzų filmą primenančiam *rendez-vous* su kuo nors, ko dar nesijauti galintis iš tiesų mylėti. Flirtuodamas kažką lyg ir kuri: kažkokį savo viršuždavinį iš Rohmero arba Varda filmų, to viršuždavinio žodžius lydi garso takelis, o spalvas pataiso montažo režisierius – to personažo balsas kartais pats save kartoja: aidi iš kitų tave aplankusių progų pasirodyti, kitų filmų. Vis dėlto jei ir ne giliausios meilės, tai nuoširdumo kitas žmogus dažnai pasirodo vertas. Ir tada kameros išsijungia – pamiršti savo, kaip žavios aktorės ar žavaus aktoriaus, amplua, ir atstumas dingsta. Tada gali sakyti, kad susitikai su kažkuo užkulisiuose: basas, be objektyviai įvertinamų pasiekimų ir su neracionaliai stipriu noru apsikabinti. Ir šitai nutinka retai.

Iš *ironijos kultūrnamiui* į tikrą *prisilietimą prie kultūrnamių* gal irgi ne taip lengvai nueinama. Pavyksta, kai iš pirmo žvilgsnio tau svetimas pasirodęs pasaulio elemen-

Darius Misiūnas. Smėlio pilys. 2024

tas, tam tikra tvarka susidėliojus valandoms, dienoms ir vietoms, vieną lemtingą sekundę ima ir tau kažką ne tiek apie save, kiek apie tave patį atskleidžia. Nors iš anksto niekada to nebūtum matęs ar nuspėjęs.

Iš esmės jaunimas ir neina į „Nerijos“ koncertus dėl to, kad objektyviai nėra priežasčių tikėtis, jog panašių renginių metu mūsų amžiaus žmogų būtinai užplūs asmeniškai reikšmingi išgyvenimai. Tai visiškai natūralu ir teisinga – nereikia visos mylimos muzikos ir renginių iškeisti į pusiau performatyvius bandymus įsimylėti svetimus pasaulius. Saviesiems mūsų reikia labiau. Vis dėlto pasilikdamas sau teisę žaisti su tomis nepažinomis planetomis, pleti savo pasaulio sąvokos apibrėžimą. Džiugina mus šitai ar ne, kaskart eidama *Basanavke* Palangoj aš jaučiuosi besipažindinanti su tuo, kas yra ta mūsų šalė: ir tie žmonės, kurie mane gąsdina, ir tie, kuriems nusišypsočiau, man pirmiausia primena mane. Aš būčiau neteisi, jei mėginčiau sakyti, kad ant šaligatvio chaotiškai šokinėjantys pliušiniai šuniukai su manim neturi nieko bendro. Kažkada, kai buvau maža, – tol, kol buvau toje žiurkėno stadijoje ir neturėjau savo šuniuko, – pati to žaislo labai norėjau. Negalėčiau baisėtis kažkuriam kabake krūpčiojančiom kolonėlėm ir pagal šlagerius šokančiomis poniomis, nes aš pati pažįstu ne vieną tokią tetą. Galiu liūdėti dėl to, kad girtas Palangos poilsiautojas verkia ir keikiasi į draugą mėtydamas *skarbonkes*, bet negaliu pasakyti, kad tai nėra savaip gyva ir nuoširda. Jeigu skaitau Pliurą, Zaronskį, Martynenko (ir daugelį kitų intensyvesniais poetiniais vizualais pasidalinančių), jeigu nueinu į eilinį *stand-upą* „Perone“ ar kokį Brazilio spektaklį, aš negaliu sakyti, kad to poilsiautojo vizualas man nepakeliamas. Gal jei būčiau gudresnė, aš net apie jį parašyčiau.

Imu ir parašau.

O šalia banguoja jūra:

Pavirstanti

~~~~~

Jūrmala.

Ech, ką gali pasivaikščitojimai...

Kompanija, kurią minėjau pradėdama šį tekstą, gal nėra tiek sureikšminusi promenados *Basanavkėje* kiek aš. Drąsiai pasakiau, kad šitie žmonės, kaip ir aš, kitų akyse tikriausiai turėtų problemų su skoniu: reikia pabrėžti, jog aš tiesiog vykdžiau tam tikrą teksto figūrų programą, kad viskas atrodytų kur kas žaviau, negu yra iš tikrųjų. Ir kad mano požiūris neva pasirodytų nešiojamas ne vienos poros, o kur kas daugiau porų kojų. Dabar čia jau padoriai nesuskaičiuosime, bet privalau pridurti, kad mūsų nėra tiek daug. Dėl to ir pasakiau pradžioje, kad aš daugiau tokių žmonių kaip mano draugai nesu mačiusi.

Šaunuoliai jie: nesu tikra, ar patys nueitų ten, kur aš juos nuvedu.

Būna, mes einam pėsti iš centro link Šiaurės miestelio: senamiesčio namus pakeičia modernūs verslo centrai, o tada kažkas įjungia sovietinių degtukų dėžučių rūmus. Kairėje: „Buitinė technika“, „Raktų gamyba“, toluomoje – „Okeanas“. Žydi kažkokie balti krūmai, iš „Lidlo“ slenka baba ir velka tą tašę su ratukais. Mes parėję namo vėl žiūrėsime kokį filmą iš *auteurs* kolekcijos, bet kol dar neparėjom, kalbamės apie slaptą *playlistą*, kurio klausydami bijom savęs klausti, ar mums linksma, nes mes čia juokiamės, ar mums linksma, nes mums iš tiesų patinka. „Nai nai nai, mielosios“, – sako mums Jolanta iš Kauno butiko, atsidūsta ir grakščiai mosteli ranka. Įsijungiu Karoliniškių FB grupę: dabar nuoširdžiai viena mylimiausių veidaknygėje. Ten beveik kasdien atsiranda po įrašą, kuriame vienas iš Karoliniškių gyventojų tiesiog džiaugiasi Televizijos bokštu. Ištisos Televizijos bokšto nuotraukų kolekcijos: Jis po lietaus, Jis rožinio dangaus fone, Jis iš drono, Jis pro mano langą, Jis ir vaivorykštė, Jis ir balandis... Paskutinį kartą miestas, kuriame kas nors taip džiaugėsi kokių nors bokštu, mano kasdienybės bulvaruose buvo Paryžius. Manau, kad Karoliniškių respublikos paraiška šiuo klausimu rimta.

Ne veltui su draugėmis vieną laisvadienį ten ir praleidom. Vis dėlto įspėsiu: neįtikėtinų nuotykių nepatyrėme. Nors režisuodama šį pasibastymą aš labai norėjau tų nuotykių paprovokuoti, ne visada, žmogau, gali viską pats sugalvoti.

Planas buvo užėiti pas ką nors Karoliniškėse į namus. Susiradau kelis skelbimus *skelbiu.lt* – nelabai brangių, nelabai reikalingų daiktų. Kažkoks lego, saulės akinių kolekcija, nė vienai iš mūsų netikusi suknelė. Bet vienas nunešė visus: parduodamas DIDELIS MĖLYNAS PLIUŠINIS DRAMBLYS. Iškart supratom, kad arba šitą, arba nieko. Stovėjom Sausio 13-osios gatvėje, aš surinkau numerį.

– Laba diena, ar čia dėl DIDELIO MĖLYNO DRAMBLIO pasiteiraut pataikiau?

– Čia... – atsakė kiek nustebęs moteriškas balsas.

– Kaip puiku! Žiūrėkit, mes norėtume tą dramblių nusipirkti. Ar esat namie?

– Esu.

– O kur gyvenate?

– Tai čia Sausio 13-osios gatvė (*nurodo tikslų adresą*)...

– Geras, mes kaip tik čia, tik, matyt, kitam gatvės gale. Būsime už 10 minučių.

– Gerai, iki.

Einame į kitą Sausio 13-osios gatvės galą, klegam, pašom scenarijus, kaip mes tą dramblių pirkim, kur paskui dėsim, kaip nerealiai čia viskas bus – lieka kokios 2 min. iki tikslo – skambina DIDELIO MĖLYNO DRAMBLIO savininkė.

– Laba diena, čia jūs dėl dramblio skambinot?

– Taip taip, mes jau netolies.

– Žinokit, atsiprašau, neikit.

– Neiti?

– Neikit. Pasikalbėjau su vyru, jis man sako, kad neparduodam mes to dramblio. Negalim mes jo parduoti. Jis neparduodamas.

– Na tai... Ką padarysi. Neparduodamas, tai neparduodamas... Gaila, bet ačiū jums vis tiek.

– Tai va... Atsiprašau, kad čia taip išėjo... Ačiū jums. Viso gero!

– Sudie!

Tik pagalvokit, kokio gero DIDELIO MĖLYNO DRAMBLIO mes vos nenusipirkome: dėl tokio verta padaryt kelias nuotraukas senu skaitmeniniu fotiku, įdėt skelbimą į *skelbiu.lt*, sulaukt pirkėjų skambučio ir tada pasakyti, kad apsigalvojai. Su vyru pasitarus. Įdomu, kuris kuriam jį dovanojo ir kiek metų jis su jais Karoliniškėse gyvena: gal laimėtas *Basanavkėj* tada, kai viskas, ko dramblio savininkė norėjo, buvo jų *rendez-vous* užkulisiai – basas, objektyvių pasiekimų neturintis jos vyras ir visiškai neracionalus noras jį apkabinti.

Visai gražu, nežinau, kaip jums? Na gal ir per daug sentimentalai aš čia

arba tiesiog

neskoningas didelis mėlynas pliušinis dramblys.

– SILVIJA ZUJŪTĖ –

OLIVER BAER

Kaip suvaldyti tą marmalą

Vertimas ir dirbtinis intelektas

Oliveris Baeris – diplomuotas inžinierius, knygų autorius, tekstų kūrėjas, Vokiečių kalbos draugijos (*Verein Deutsche Sprache*) valdybos narys. Straipsnis *Dämme gegen den Brei* publikuotas minėtos draugijos leidžiamo žurnalo „Sprachnachrichten“ š. m. II ketvirčio numeryje.

Su dirbtiniu intelektu galime įveikti bet kokius kalbos barjerus, tiesiog nuostabu, svajonės pildosi, gal pavyks kas nors ir su taika pasaulyje. O gal ir ne, mat dabar veikiančios programos nesugeba to, ką išdarinėjo Babelio žuvytė, kurią kažkada kelionėms po galaktiką išrado Douglasas Adamas. Ši simultaniškai verčianti žuvytės pavidalo būtybė, įkurdinta žmogaus ausyje, geba suprasti ir perteikti viską, ką transliuoja bet kurios visatos būtybės smegenys, tad užsakovas (tas su žuvyte ausyje) puikiai su visais susikalba.

Mums visiškai užtektų, jei išvengtume nesusipratimų bendraudami su lenkais, danais ar bent amerikiečiais. Tai vis dar nėra lengva. Iš pirmo žvilgsnio atrodo, kad pasitelkdamis generatyvinį dirbtinį intelektą (GDI) verčiame jau daug geriau ir sparčiau, bet jis irgi palieka klaidų, o aptikti jas darosi vis sunkiau. Vis dėlto turėtume susilaikyti nuo skubotos kritikos, nes vertėjams dirbtinis intelektas – tai nauja galimybė. Tiesa, dar turime išmokti ja naudotis.

Į savamokslių rankas patekęs dirbtinis intelektas visų pirma tik dar labiau suniveliuos mūsų bendravimą. Vertimo programos vilioja jomis naudotis, bet nuslepia tai, ko neišmano. Žvelgdami atidžiau ir žinodami, ko ieškome, netrukime tai pastebėti. Europos patentų biuras Miunchene yra pavyzdys, kaip atsakingai elgtis su „kūrybingomis“ neuronėmis vertimo programomis. Čia išmintingi specialistai apsiriboja tik neilgo galiojimo tekstais: žiniomis, aktualijomis ar rimtesniais pranešimais, dėl kurių nėra grėsmės kilti teisiniams ginčams. Nors patentų biuro profesionalai dirba tik su specializuotu žodynu išmikliintais kalbos modeliais ir rezultatais yra patenkinti, bet vis tiek neleidžia sau atsipalaiduoti.

Redagavimas

Čia jau darosi įdomu. Į prancūzų kalbą patentų biuro išversti tekstai pasižymi sklandžiu stiliumi, yra beveik be gramatikos ar rašybos klaidų. Jei ir pasitaiko netikslumų ar kitokių riktų, – taip atsitinka naudojant generatyvinį dirbtinį intelektą, – juos gana sunku atsekti, jų neaptiksi ten, kur labiausiai tikiesi. Todėl tekstų redagavimas (angl. *post-editing*) yra itin svarbi mokymo planų dalis, rengiant būsimus vertėjus; kalbos modelis pateikia pirminį vertimą, kurį vėliau reikia „tik“ patikrinti. Sąvoka „redagavimas“ čia turėtų būti taikoma tiksliau.

Beveik tobulai išverstuose tekstuose ieškoti užsilikusiu klaidų yra nykus užsiėmimas. Jis tuo nykesnis, kuo mažiau klaidų yra pirminiame vertime. Su panašia situacija susiduriame naudodami automatiką: kuo geriau ji veikia ir kuo mažiau tenka įsikišti žmogui, tuo labiau menksta jo pastabumas, tad tikėtina, kad dėl menkos klaidelės bet kada gali įvykti nelaimingas atsitikimas. Bet ne vien dėl to teisiškai svarbiems dokumentams taikomas tam tikras slenkstis, kurio nevalia peržengti. Patentų biuras pirmenybę teikia tradiciniam vertimui, kuriam atlikti gali būti pasitelktas internetas tik su sąlyga, kad jis remsis patikimais ankstesniais vertimais, atliktais specialiai tam parengtomis neuroninėmis vertimo programomis. Šie specializuoti kalbos modeliai yra brangus dalykas ir jų nereikia painioti su tokiais visiems prieinamais dirbtinio intelekto produktais kaip „ChatGPT“.

Žinių trūkumas

Senasis mašininis vertimas buvo labai ribotas, programoms trūko žinių, gebėjimų ir supratimo apie žmonių bendravimo formas. Atitinkamai nepatikimi buvo ir rezultatai. Šiuolaikinis DI miklinamas dirbtinai sukurtame tinkle, kuris tam tikru būdu imituoja smegenų veiklą. Gautas rezultatas atrodo preciziškai tikslus, skamba gerai ir įtikinamai, žodžiai kartais surikiuojami tarsi eilėraštyje, bet kaip tai pasiekama, niekas negali paaiškinti. Todėl vertėjas vis tiek turi atlikti visą sunkų darbą pats – arba visai jo atsisakyti.

Gramatika

Ne kartą kiekvienas esame pastebėję: tekstas skamba taip, tarsi dainininkas nepataikytų į toną. Kalta gali būti gramatika. Pavyzdžiui, lenkų kalba neturi nežymimojo artikelio; dirbtinis intelektas pasiūlo bet kokį artikulį ir karštais pataiko. Vokiečių kalbos taip mėgstamus sudurtinius

daiktavardžius (*Sportlermützenstoffmusterbogen* – liet. „sportinių kepuraičių medžiagos raštų pavyzdžiai“) retai aptinkame kitose kalbose. Santykinių įvardžių (*der, die, das* – liet. „kuris, kuri“) daugumoje kalbų nėra arba yra tik vienas iš trijų: verčiant į vokiečių kalbą nevalia jų painioti. O kur dar laikai ir nuosakos: kiekvienoje kalboje praeitis ir dabartis išreiškiami skirtingai, kitaip reiškiami ir paliepiamai. Ir pagaliau giminės: daugelio kalbų, kaip kad suomių ar bengalų, gramatikose giminės kategorijų iš viso nėra.

Bendrasis išsilavinimas

Dėl stiliaus ypatumų nutinka įvairių kuriozų ne tik skaitinėje kalboje, bet ir specializuotuose dalykiniuose tekstuose. Kaip suktis, kai kalboje nėra žodžio „ačiū“? Kai kuriose kultūrose parama vieno kitam suprantama kaip bežodis pritarimas, o žodžiai pasilaikomi kitoms, ypatingoms progoms, kaip antai dėkojant už išgelbėtą gyvybę. Norint tiksliai išversti tekstą reikia būti visapusiškai išprususiam, kitaip tariant, turėti bendrąjį išsilavinimą. Suteikus dirbtiniam intelektui daugiau galių gal ir pakiltų, nors tai mažai tikėtina, jo bendras išsilavinimo lygis, bet kažin ar tai būtų verta įdėtų pastangų.

Visai nepasiekiami jam yra tokie dalykai kaip ironija, dviprasmybės, žodžių žaismas, vaizdinga kalba, patarlės, vienu žodžiu – humoras. Generatyvinis dirbtinis intelektas, siekdamas sklandaus ir lengvai paskaitomo teksto, siūlo netinkamą ar net klaidingą vertimą, kuris neprilygsta savo literatūriniam pirmtakui. Autoriai ir skaitytojai iš vertėjo laukia originalą atitinkančio vertimo, o ne įmantrių posakių „išlyginimo“ ar rupaus teksto nuglaistymo. Tokiais atvejais dirbtinis intelektas sutaupo nedaug laiko, jo redagavimas užtrunka daug ilgiau negu įprastas pirminis vertimas. Ypač tada, kai skaitytojai itin vertina originalo stilių. Nuolatinis to paties autoriaus kūrinių vertėjas būna gerai susipažinęs su originalo rankraščiu, tad joks dirbtinis intelektas vertėjui niekada neprilygs. Mašininis vertimas, kalbant apie grožinės literatūros tekstus, tinka nebent trivaliajai literatūrai.

Esminės problemos

Esama ir nekalbinių problemų. Pasitaiko, kad dirbtinis intelektas įstumia vertėją į kampa. Šis pasitiki mašininio vertimu ir palieka tekste „nepataikytas į toną“ formulutes. Arba priešingai: vertėjas abejoja viskuo, ką jam pasiūlo dirbtinis intelektas. Norėdamas nuo to atsiriboti, jis veltui švaisto savo energiją ir nutolsta nuo teksto originalo. O dirbtinis intelektas, nesugebantis rasti jokio sprendimo, vedžioja jį už nosies ir, kaskart iškilus analogiškam vertimo klausimui, pateikia vis kitokį atsakymą. Savaiame aišku, kad reikia būti atidžiam: kas gi čia vadovauja paradui? Dirbtinio intelekto išversti tekstai sukuria iliuziją, kad tie produktai yra „baigtiniai“. Bet ši iliuzija trukdo vertėjui perprasti ir perteikti originalo tekstą. Panašiai kaip su automatika: kuo geriau iš pirmo žvilgsnio atrodo „baigtinis“ produktas, tuo labiau suvaržomas individualus vertėjo indėlis. Jo kūrybiškumas slopsta, verčiant grožinės literatūros kūrinius jam ima trūkti įkvėpimo.

Lingua franca

Panašūs dalykai dėjosi ir su anglų kaip pasauline kalba, kol atsiradęs dirbtinis intelektas šią problemą užmaskavo. Nuo to laiko mūsų suvokimas vis labiau virsta klampiu marmalu, tam tikra mąstymo monokultūra. Nukrypimai nuo įprastų mąstymo šablonų atskirose kalbose tapo nereikalingi, į juos paprasčiausiai nebekreipiamas dėmesys. Dėl to sparčiai panašėja problemų sprendimo būdai. Prie to prisideda ir dažnai prasta angliškai publikuojamų mokslinių straipsnių kalba. Įdomu, kaip tokios rūšies tekstams bus „išmikliintas“ dirbtinis intelektas! Apgailėtina, kad į daugialybystę žiūrima kaip į išlaidas didinančią veiksnį, o ne kaip į pajamų šaltinį. Laikantis tokio primityvaus požiūrio tik sustiprės iliuzija, kad vertimas dėl DI pagaliau išspręstas ir šią problemą: leiskime kiekvienam šioje planetoje išsakyti savo nuomonę! Tikrai kaip kokiame tviteryje.

Prie to prisideda ir perteklinis prisitaikymas (angl. *overfitting*). Miklinamas dirbtinis intelektas už teisingus atsakymus yra apdovanojamas. Jei algoritmas sureguliuojamas neteisingai, galiausiai modulis taip idealiai atitinka užduoties sąlygą, kad nieko apibendrinančio gauti nepavyksta. Norint to išvengti, reikia mąstyti plačiau ir sistemą pastiprinti rūpestingai atrinktais, įvairiapusiais ir nuolat atnaujinamais duomenimis arba tą pačią užduotį pateikti skirtingiems kalbos moduliams. Tai metodas, kuris gali sužadinti ir žmogaus intelektą.

Babilonas

Palyginimą su Babelio bokštu galima suprasti ir šitaip: bausmė už aroganciją yra tai, kad žmonija, visiems pateikusi universalų kalbų marmalą, galiausiai juo paspringsta pati, nes nesuvokia, ką daro. Išradėjai ir tobulintojai deda didžiules pastangas, kad palengvintų mūsų kasdienybę, vidutinis vartotojas tampa vis tingesnis, nes kam mokytis apdoroti, jei gali pasinaudoti pagalba, taigi jis vis prasčiau orientuojasi, kas tinka tam tikroje situacijoje. Šiandien nė vienas nebesugeba įkurti laužo be pagalbinių priemonių, kaip tai moka hotentotai Kalahario dykumoje, bet šiuolaikinis žmogus įsigudrina kažkaip išgyventi nesuformulavęs nė vienos originalios minties. Jei viskas ir toliau taip klostysis, laimėtojai taps mašinos, ir ne todėl, kad jos gabesnės už žmogų, bet todėl, kad jis pats užleis joms savo pozicijas.

Kitas vertus, į GDI galima žiūrėti kaip į iššūkį, leidžiantį sumažinti žalą kelyje, vedančiame į monokultūrą. Mes, kalboms gabūs individai, dar prieš atsirandant DI turėjome paskatų išlavinti savo kalbos jausmą iki tobulumo, taigi esame pasirengę demaskuoti bet kokius niveliuotojus. Visada buvo žmonių, tikinčių, kad mėnulis nulipdytas iš šviežio sūrio, o šiaandien jie yra tiesioginiai Steve'o Bannono sekėjai, prisidedantys prie visuomenės užtvindymo marmalu: apdrėbkim viską mėšlu (angl. *flood the zone with shit*), ir niekas nieko nesupras. GDI neišvengiamai paskatins šio tvano plūsmą, nebent mes rimtai imsime darbo: patys suvaldysime tą kompiuterių generuojamą niekšybę! Ir tada nebebus atsitraukimo: tam nepakaks vien išlavinto kalbos jausmo. Tiesą sakant, to jau senokai nebepakanka.

Vertė Agnė Blaževičienė

EDWIN MORGAN

Edvinas Morganas (1920–2010) – vienas iš škotų didžiojo septyneto (*The Big Seven*) poetų. Poezija įvairių formų ir stilių – nuo tradicinio soneto iki konkrečiosios poezijos ir nonsenso eilių. Garsus savo meilės eilėraščiais.

Vertėja

Braškės

Niekad neteko skanauti tokių braškių kaip tą tvankią popietę kai sėdėjome ant laiptelių prie atvirų stiklo durų atsigręžę viens į kitą taveji keliai tarp manųjų mėlynos lėkštės ant mūs kelių braškės žvilgančios kaitrijoj saulės atokaitoj dažem jas cukruj žvelgdami viens į kitą neskubindami vaišių kurios dar laukia tuščios lėkštės drauge sudėtos ant akmens dvi šakutės kryžmai ir aš lenkiuosi prie tavęs taip miela šiam ore tu mano rankose nelyg pamestas vaikas tavo aistri burna alsuoja braškių skoniui manojoj atminty vėl atsiloški leisk tave mylėti

lai saulė pliekia mūsų užmaršumą tą vieną valandą slopinantis karštis ir vasaros žaibai viršum Kilpatriko kalvų

lai lėkštės nuplauna audra

1968

Vertė Rasa Ruseckienė

TAUTVYDA MARCINKEVIČIŪTĖ

Dizainerė

Kuri iš mūsų nenorėtų būsto tik jai sukurto šiuo metu slogiu kuriu aš toms kur nei didesnio biusto labiau erdvių geidautų patogių

jaunatviškų ir modernių sakyčiau ir kad sutilptų didelė šeima prie stalo o kambariuose be kičo pro langus vertūsi panorama

tokia graži kad paširdžius lengvai taip drugys kutentų kai į ją žvelgi ir kad į miegamuosius vestų laiptai o koja jaustų lipant jais saugi

kiekvieną interjero jiems detalę pažymiu brėžiny na o žodžiu patikslinu kad būtų iš metalo karkasas stalo su kuriuo žaidžiu

kaip su viskuo kas dar papuoš šį būstą nuo baldų parinkimo lig spalvos kilimo kad ir kaina nesipūstų ir nesigriebtų žmonės už galvos

man malonumas užduotį šią spręsti tad užsakovams aš kuriu lyg sau kad skonio namuose nebūtų prasto o klaidai įsivėlus ją taisau

2021.II.22

Civilinės aviacijos lakūnas

Berniukas dažnas tapti lakūnu svajoja bet egzaminai ir testai stojimo tokie sunkūs kad vienų pakaktų jį iš oro žemėn tēkšti

valstybės finansuojamų tėra tik dešimt vietų didelis konkursas kai atkrenta kiti tarsi tara manydami lakūnai kad neskursta

tačiau Europoj paskolą turi tu imt nes ši profesija kainuoja kad būtų tau dangus namai antri bei jaustumėis išgelbėtas lyg Nojus

ir taip atskirtas nuo šeimos vaikų tu priverstas gyvent kitoj valstybėj galvodamas kiek daug aš netenku net darbo sutartys ore pakibę

kabino uždaros su pilotu antru kuris kiekvieną kartą kitas dalintis privalėsi tu plotu nes psichologiškai taip sumanyta

kompanija keleiviams nesakys kad dieną šeštą dirbi jau savaitės prieš tavo klaidą žmogišką akis užmerkus kai iš nuovargio apkvaitęs

susiimi ir taip susivaldai už keleivius esi juk atsakingas pradėjęs darbą jau kadų kadai kai saulė Tailande o Osle sninga

„Boom“ „Supersonic“ trokšti lėktuvu viršgarsinį tu išbandyti greitį ir jausdamasis visgi lietuviu po skrydžio ilgo į namus pareiti

2021.III.25

Specialiųjų pajėgų karys

Aš specialiųjų pajėgų kariu tapau nes taip komisija pasiūlė neturi stigt savybių kai kurių pakliūnantiesiems į būrį šį bičiuli

privalo būti nervų sistema tokia stipri kad nuosekliai ir ilgai gerai ji veiktų mums kai svetima jėga grasina metalu sužvilgus

to neišmoksi davė tai gamta todėl elitinis būrys mes esam į misiją mus kartais siunčia tą kurioj gynybą Lietuvos mes tęsiam

nes misijoj ją ginti daug geriau nei savo žemėj nors tai skamba žiauriai jei ginsiu Lietuvoj nepadariau ir aš kažko reikš kai buvau dar šiaurėj

garbinga ši profesija yra nes pareigą taip suprantu Tėvynei o apie sunkumus tai atskira kalba tai ne įkalt į sieną vinį

su šalmu su ginklu su liemene dar kilogramų trisdešimt kuprinė bandykite įsivaizduot mane kaitroj kai dar ir batai man pritrynė

tad motyvuotas dvasiškai turiu aš būti nē neklausdamas ką gali mana šalis man duot nes jei kariu tapau jai atsiduodu ne medaliui

būtis žmonijos rodo kad taikos momentų Žemėj daug mažiau nei karo tad ruošiamės mes jam jei kas ieškos konfliktų nesuprasdamas ką daro

nes žudymo išvengti negali jei savąją turi apgint valstybę joje ar būdamas nuo jos toli savos gyvybės tu neįsikibęs

nusiteikimas padeda toksai kad jau esi visų tikriausiai žuvęs kai minų jau besprogstančių garsai priverčia burnoje prikąst liežuvi

tuomet nebegalvoji apie tai kas gali būt ir nedramatizuoji jei mirtį besitarianant matai kuomet išdegina atakos žolę

o kažkada sovietiniai vadai sakydavo kad automato numeris tėra karys kad šaudyti andai jis tepivalo kol patsai nenumirė

sunkiausia mums ne misijos metu regėt ne mirtį bet į įprastinę sugrįžti buitį kai nepamirštu to ką mačiau nes nieks neišsitrynę

tokia juk nereikšminga ši buitis sugedo mašina žmona vis bumba neaiški vaiko laukia ateitis mat mano stot į aukštąją Lumumbos

depresijas ir streso sindromus potrauminio bei sutrikimą nerimo reikėtų gydyt bet tada už mus nuspręš psichiatrai tad atgal jau neriame

į misiją ir vėl pabėgdami nuo įvairių problemų ten juk aišku draugams tas pats ir draugija rami padės išspręsti problemas ne laišku

2021.V.13

Darius Misiūnas. Karosiukai. 2024

Policininkas

Esu policininkas Lietuvos darbuotoju būry operatyviniam tarnausiu aš ligi gyvos galvos nors tai pas mus gal ir nutylima

profesija ši įdomi yra kiek įvykių joje nesikartojančių papurto taip kaip purto elektra ir net yra merginų mokslan stojančių

gaudynės šūviai kraujas užverdas kasdieną tyko bet išgelbsti antrankiai kuriuos uždėt turiu ne per klaidas nes nuojauta pavojų staigų atrenka

reakcija į skambučius greita aš šaunu kaip kulka pas vyrą kvietusį o ten jau knarkia moteris girta ji motina ir bonkos prie jos mėtosi

negirdi ji kaip kūdikis verksmu išrēkt jai bando kad labai kankinasi nelaukęs nieko vaiką aš imu ir išvežu kur reik kaip rodo kinuose

tik epizodas tai vienos dienos o kiek išvis jų būna neprailgusių ar tragiškų labai tai težinos tik tas kurs uniformą savo vilkosi

2021.II.10

Elektrinio traukinio mašinistas

Vaizduotė žadindami traukiniai prašvilpdavo pro mūsų namą seną romantiški jausmai seniai seniai jiems pradundant many apsigyveno

vaizduodavaus esąs mašinistu ir netgi traukinį turėjau lego tačiau tik po dalykų išknistų kaip iš tiesų juo tapti man atlėgo

kabinoj jokio vairo čia nėra tik rankenėlių ir mygtukų pultas valdyt užprogramuotas elektra taip kaip kompiuteris kad neprapultum

apyrankė ant rankos išmani matuoja pulsą jeigu pasijusčiau blogai jai viskas matoma many tad ramūs galite išlikt ir jūs čia

signalą į kompiuterį jį siųs kad šio paklauses traukinys sustotų o speciali kasetė net visus veiksmus kurių imuosi užfiksuotų

iš vietos pajudėti negaliu kol nepaduoda kolega komandos o būna pokštų net ir pagalių monetų akmenų ant bėgių randas

jeigu sugesčiau kartais aš miške pranešt kitiems turėčiau mašinistams kuriam įstrigęs aš esu taške kad būtų budrūs greičio neišsvystę

ir centrui valdymo pranešt turiu kaip ir budėtojui tam artimiausios stoties ir ne aš pats ratus tiriu jei senas traukinys tad skūstis liausiuos

vien noro mašinistui negana bevaldant traukinį atsakomybę privalo jaust kad fata morgana keleivių neatrodytų gyvybė

į prietaisus ir kelių dėmesys sukonzentruotas taip privalo būti kad klišūtų jo signalas į ausis moksleiviui su ausinėm ar bobutei

beje toj vietoj tuo pačiu laiku viena man pravažiuojančiam mojuoja tad ją kaip draugę gerą sutinku tiek kasdienybėje tiek per pavojų

o maloniausia būna valanda kai privažiavęs stotį paskutinę kaip šypsosi keleiviai man tada matau ar ranką dedas ant krūtinės

tai atlygis kuris užlies prasme jo darbo mylintį jį mašinistą ir kilsteli nuo žemės jis mane kad jausčiaus daug geriau negu ministras

2021.IV.13

Troleibuso vairuotojas

Vairuotoju norėjau troleibuso aš tapti ir po mėnesių kelių pabaigęs kursų jo jau kėliau ūsą po lavinimo vaisių atkaklių

esu aš pagrindas sistemos būtinas kad savo funkciją atliktų jį išsiskleidžiu kabinoj tartum putinas nors tebelaukia iššūkiei nauji

anksti ryte pradėti savo darbą kai miestas tebemiega aš turiu nors mėnuo tebelieja dar sidabrą jau išvažiuoju pusę keturių

bet techninį prieš tai patikrint stovį aš savo troleibuso privalau ir atitinkamoj sustot vietovėj pagal tvarkaraštį o ne vėliau

kiek streso kelia man rodyklės laiko kas gali atsitikti kas sumos tai šviesoforas per ilgai užlaiko tai porininkas pamainos pirmos

jūs manot bilietus parduoti lengva kai saują centų pažeria ranka kuri pabeldžia į kabino langą o tu turi skubėti nors tu ką

ir jeigu pamainoj antroj jaunimas žiūrėk gale jau kelia muštynes aš nežinau iš kur jėgų dar imas juos įkalbėt klausytų kad manęs

bet pikta būna kai į sustojimą įlėkė su šviesos avariniu plepēt vairuotojai lengvųjų ima o man tame laipinti aveniu

tačiau aš mėgstu jausti miesto pulsą vežiodamas į darbą fabrikuos darbininkus nes be manęs prapuls jie todėl profesiją aš šią renkuos

renkuos ir dėl senjorų kai į turgų susiruošia iš ryto pirkinį renkuos nes jų krepšiai nē kiek netrukdo net sutalpinti klasę mokinių

renkuos šį pamaininį kai ir ryta ir vakarą vis vien problemų bus tačiau kai nuo pečių jos nusirītę lekiu laidais įskeldamas žaibus

2021.III.25

Skrydis virš institucijos

Žemaitija

Po ilgų ieškojimų buvau nusprendusi studijuoti tapybą Vilniaus dailės akademijoje, tikėdamasi, kad tuomet turėsiu daugiausia galimybių klajoti – juk pasiėmėsi etudininą ar eskizų sąsiuvinį galėsiu eiti, kur tik akys veda, ir ieškoti motyvų. Taip ir dariau visus tuos metus – su rožine striuke, išsitepliojusi dažais nuo galvos iki kojų, apsikrovusi dailės reikmenimis aš klajojau daugiausia aplink Dailės akademiją, gražioje parkų aplinkoje piešdama ir tapydama tiek gamtos vaizdus, tiek tiesiog ją pačią. Tą dariau ir dėl to, kad tai buvo savotiška galimybė pabėgti iš pačios akademijos, pabėgti iš institucijos.

Mokydamasi akademijoje supratau: kad ir kokia išvystyta būtų mokymo sistema, ji visada yra ribota. Institucija pati savaime nori nenori diktuoja tam tikras suvokimo galimybes, kurios vis tiek tampa apibrėžiančios, uždarancios. Keletą kartų pasijutusi nesuprasta katedros dėstytojų ir įėjusi į savotišką „nesuprastos menininkės“ vaidmenį, atlikau kelis performansus. Organizavau poezijos skaitymus Dailės akademijos valgykloje; kadangi šiek tiek pagedo renginio metu naudota aparatūra, o dėstytojai sakė, kad dabar reikės atpirkti, – dainavau liaudies dainas užrištomis akimis su tautiniu kostiumu prie akademijos valgyklos, pasidėjusi kepurę pinigams rinkti; paįšiau portretus už nedidelę kainą. Šiais laikais pragyventi vien iš meno yra didelė retenybė – tad gali atsiduoti idėjai, kad ir tautiškumo (liaudies dainos), ir užsirišti akis, nematydama pasaulio, kuriame dvasingumas (tautinis ir ne) nėra labai įdomus. Tu nematai jo, jis nemato tavęs. Taip ir prasilenkiam.

Pristatydama šiuos performansus tuokart prasilenkiau ir su Dailės akademijos dėstytojais, pasijutusi neįvertinta. Todėl kiek nusivylusi nusprendžiau su drauge, kuri irgi tuo metu studijavo akademijoje, išvykti paklajoti, nors laiko iki bakaluro darbo baigimo jau nebuvo daug, o aš iš tiesų dar neturėjau kokios labai apčiuopiamos darbo idėjos.

Pasiekėme Žemaitiją, Rainius – nuošalų kaimą, senovinę žemaitišką draugės Lapės močiutės trobelę – ją supo balti laukai, didžiulės pusnys. Jaučiausi, tarsi ta baltuma būtų ištrynusi institucijos kuriamas ribas, ir galėjau klajoti vėl jUSDama erdvę viduje, tarsi pagaliau būdama savimi, neprisitaikydama prie aplinkos – vien prie balto sniego ir erdvių, kurios ramiai prigludo prie širdies.

Vis dėlto antrąją viešnagės dieną išsikvietėme psichologę iš Telšių ir prisistatėme kaip ūmus atvejais, komplikotą asmenybių susivokimo problema – bandėme ją verbalizuoti kvalifikuotos psichologės akyse. Kokios nors diagnozės, be tos, kuri jau buvo aiški (buvimas menininkėmis), nerasta, išskyrus tai, kad ir vienai, ir kitai patvirtintas asmenybės skilimo faktas. Taip pat patvirtinta, kad sunku prisitaikyti prie aplinkos, institucijų kuriamų taisyklių, tačiau pasiūlyta bandyti, nes esame gimę laisvi, tačiau tobulėjame tik susidurdami su kliūtimis.

Baltos spalvos, verčiančios jaustis tarsi kitoje planetoje, proga išėjusios į laukus buvome apakintos dieviškai apsnigtų medžių ir laukų. Dar kartą praradome savo tapatybę užbrėžtus kontūrus ir galų gale išvis užmiršome, kur namai, kur mes iš viso esame, kas esame – viską lyg maloni nežinia dengė akinanti baltuma – buvo gera, kad ji ištrynė tuos netikrus vaidmenis, su kuriais tapatinomės, ir savo pusnies gylyje paskandino kankinusias užduotis.

Neaišku, kiek laiko truko tas klajojimas, bet pamažu sniego užlietoje sąmonėje pradėjo ryškėti kažkas susijusio su atsakomybės jausmu, ir pagaliau prisiminėme, kad mums abiem kaip ir reikia į akademiją – Lapei pristatyti, ką ji tuos penkis mėnesius veikė Lietuvoje, o sąžinės priekaištų graužiamai Ievai (juolab tapybos dėstytojas siūlęs visiems studentams ne atostogauti, bet geriau dirbti) – eiti tapyti. Kadangi su psichologės pagalba buvome džiaugsmingai užčiuopusios bent mažą savo tapatybės krislį, tai yra suvokusios, kad akademijoje dar yra kažkas bent kiek svarbaus ir netgi apibrėžto. Tačiau kur ta akademija? Aplinkui vien balti laukai ir akinanti dangaus žydruma. Kaip rasti? Jau net ir panikuoju, braidydamas po pusnis kiaurai sušlapusiomis kojomis, nes ta erdvių tuštuma su laiku tarsi pradėjo slėgti, o viduje vėl atsirado noras būti tuo kažkuo, susigrąžinti apčiuopiamybės pulsą. Pagaliau apsiverkusios sutikome žmogų ir paklausėme jo, gal žino, kur yra Dailės akademija. Žmogus nurodė kryptį. Bridome per pusnis, keliavome takeliais, laukais ir miškais, užšalusiais ežerais – beedamos iš tikrųjų patekome į Dailės akademiją (nesvarbu, kad ji ne Vilniuje, o Telšiuose – tik tokia smulkmena) ir prisijungėme prie tuo metu vykusių peržiūros. Lapė pristatė savo trijų mėnesių darbus ir buvo teisingai įvertinta, o

aš, buvusi žinoma kaip Ieva Gudmonaitė, tobulinau savo paįšymo ir tapyimo įgūdžius.

Anksčiau Vilniaus dailės akademija neišsiuntė manęs į kitos šalies akademiją pagal „Erasmus“ mainų programą – pamaniau, gal visai nebloga idėja bandyti pabūti bent jau kitame akademijos padalinyje. Kai pristatinėjome Vilniuje atliktus darbus – viešai dėstytojų paklausiau, ar galėčiau atvažiuoti per „Erasmus“ į Telšius mėnesiui. Jie draugiškai sutiko, netgi leido nemokamai apsigyventi Telšių akademijos bendrabutyje.

Pati sukūriau „formaliai“ atrodantį lapą, kuriame buvo parašyta, kad galiu atvykti ir būsiu priimta, uždėtas spaudas. Šis prašymas kartu su nusipirktu žiemos atviruku ir ranka rašytu palinkėjimu, tekstu apie klajones iš Rainių kaimo, paštu buvo nusiųstas dėstytojui į Vilnių.

Grįžusi užsukau pas dėstytoją paklausti, ar sutinka mane išleisti į Telšius, bet jis pasakė, kad tokios „Erasmus“ programos nėra, manęs išleisti į Telšius jie negali, verčiau jau tapyčiau „laukus prie Vilnelės“. Paklausiau, gal tada būtų galima tą pavadinti kad ir „Prizmus“ programa, bet dėstytojui ši idėja neatrodė labai patraukli.

Kadangi nebuvau labai paklusni studentė ir manyje tuo metu virė šiokia tokia „nesuprastos menininkės“ maišto dvasia – į Telšius kelioms savaitėms vis dėlto išvykau. Ten meditavau, klajodama po užšalusį Masčio ežerą, kur ir sukūriau bakaluro darbą.

Ieva Gudmonaitė. Laukai prie Vilnelės. 2014

•

Būdama Telšiuose, telefonu gavau žinutę, kad kažkas mane kviečia į harinamą Kauno Kaziuko mugę. Dar niekada nebuvau dalyvavusi tokioje eisenoje, kurioje šokama ir dainuojama „Harė Krišna“, ir šį kartą, spaudžiama gilesnių širdies klodų ir paieškų, nusprendžiau vykti ten traukiniu.

Mes sukomes, pasinėrėm į dvasinių vibracijų sukurtą, ir aplinkui tarsi nebeliko nei to turgaus, tik mano laimės fiasko, lyg sprogtantys danguje fejerverkai. Žmonės prisijungdavo prie mūsų, mes skriejome ratais, linijomis, traukinukais – šokome iki nugriuvimo ir dainavome tol, kol siela pradėjo dainuoti kartu.

Pasijutusi tarytum kokiame transcendentiniame traukinyje, skrodžiančiame materialios egzistencijos turgų, supratau, kad tai šios mano išskydusios kelionės galutinis taškas, kulminacija – ir kartu pradžia.

Salos

Kai mus atvežė į tapybos praktiką Salų miestelio dvare, buvo jau prietema. Stipriai sukrėsdamas daiktus, sunkvežimis sustojo netoli durų. Visą kelią miegoję tapytojai pamažu budinosi iš miego, ir jų žvilgsniai, dar sunkiai apsprasdami, krito ant kolonų. Klykavo varnos, oras buvo tarsi sustingęs ir nekrutėjo net žolės stiebelis. Rudenėjantis oras švelniai supo geltonus parko medžių lapus. Išlipęs iš sunkvežimio vairuotojas staigiai atidarė visas duris ir puolė krauti daiktus – krūvas etudininų ir maišus su aliejinių dažų tūtelėmis, teptukais ir paletėmis, o jaunieji menininkai lėtai išsirangė iš didžiulės mašinos ir bandydami išsibudinti stovėjo prieš lyg nauja realybė atsivėrusias dvaro kolonas, patį dvarą ir už jo tvyrantį parką su didžiuliu ežeru.

Patalpa, kurioje turėjome gyventi, buvo didelė salė su maždaug dvidešimčia lovų, o nuo lubų karojo dar tiek pat sovietinių liustrų – iš jų veikė gal tik kokios septynios. Gyvenamąją patalpą su sale, kurioje kabėjo nepaprastai įspūdinga liustra, jungė ilgas siauras koridorius, juo eidama visada ką nors niūniuodavau – to prašė pati erdvė, pasižyminti labai gera akustika.

Po keleto dienų nieko neveikimo dėstytojas mums davė užduotį tapyti tą liustrą. Paveiksle svarbu buvo išgauti simetriją, sienos ir liustras vario spalvos santykį su lubomis.

Susirinkome į erdvią ir drėgną menę. Ant grindų buvo patiesti celofanai, kad neišteptume dažais dvaro grindų.

Pirma reikėjo pasidaryti eskizus kompozicijai. Kad daiktas būtų nei per didelis, nei per mažas. Nei per aukštai, nei per žemai. Reikėjo pasižymėti pagrindines ašis ir kryptis. Teisingai nustatyti perspektyvą, daikto proporcijas. „Ar jau galima tapyti?“ – „Ne, dar negalima. Pirma daiktą reikia gerai nusipiesti.“ Reikia pasirinkti tinkamo minkštumo pieštuką. Pradėti su vidutinio kietumo. Pradedant reikėtų minkštesniu štrichuoti, padengti šešėlinę pusę, patį šešėlį, kažkiek ir šviesos pusę. Susidėlioti tonus. Kur arčiau, jei koks kampas – kontrastingiausia, kur toliau – mažiau kontrastinga. Ir taip daugmaž dvi valandas, paskui pertraukėlė ir vėl – tas per aukštai, tas per žemai. Tas per platus, tas per siauras. Tas per ilgas, tas per trumpas. Nepamirškite atsitraukti, pasižiūrėti į visumą.

Komentuojantysis visada geriausiai mato visumą. Net jeigu tas, kuris piešia, staiga taptų mokytoju, kas kiekvienam gali nutikti, – jis staiga pradėtų matyti. Kitų klaidas. O per jas – ir savo klaidas, kurias padarytų atsistos jos piešti. Ir jei atsistotų – tas klaidas būtinai padarytų, nes pamirštų būti stebintysis ir daikto vizualumas įtrauktų jį į savo hipnozę.

Man piešti sekėsi kebloki, nes žibantys krikščoliniai karoliukai taip traukė tiesiog žiūrėti, ir pasidarė tiesiog nesvarbios jų proporcijos ir liustras dydis – atrodė, kad svarbiausia yra pats spindėjimas, ne lempos (ji buvo užgesinta), bet saulės šviesos, krintančios ant išdykusiai virpančių karoliukų.

Galų gale atsėdusi ant žemės svarsčiau, kodėl lempos senovėje būdavo tokios puošnios. Tikriausiai dėl to, kad name, namo visatoje ji atstovauja saulei, o saulė yra gyvybės davėja ir palaikytoja. Ugnis. Liustra yra sustruktūrintas kaitros veržimasis. Tobulas šviesos prieglobstis, nors greičiausiai ta žmogaus sukurta struktūra ir grožis glaudžiasi prie šviesos šaltinio, prie pirminės visatos ugnies.

Bet to nepaaiškinsi prie tavęs priėjusiam dėstytojui, kuris klausia, kodėl sėdžiu, nedirbu ir kodėl kompozicija griūna lape. Todėl atsistojau ir paėmiau į rankas pieštuką.

Maždaug po savaitės, kai piešinys ir kompozicija buvo baigti, pradėjome tapyti. Ryte atsibudavome ir su etudininiais išsirikiuodavome aplink liustrą. Tačiau vieną dieną dvare prasidėjo suirutė.

Vaikščiodama po dvarą, dainavau dainelę pagal Gintaro Gutausko eilėraštį: „maža mergaitė neplautais plaukais / parašė sienoje baltoji nereikia / man nieko nei erdvės nei laiko / ir iškeliauo kvepiančiais laukais / dainuodama dainelę klaikią.“ Dainavau vis iš naujo gal dvidešimt kartų, vaikščiodama pirmyn atgal po liustrą. Atrodė, kad nieko nebuvo, nors lauke, už langų, visi gėrė degtinę. Buvo atvažiavusios trys merginos nebylės pas vieną tapytoją nebylį. Nebyliai gėrė su kalbančiaisais, tarp jų buvo viena žymi Lietuvos popžvaigždė. Visi šoko, dainavo. Tą vakarą liustra metė labai kažką reiškiantį atspindį man į akis. Nežinojau, ką tai reiškia, bet tai buvo paskutinis mano sudainuotas posmas.

Kitą dieną grįžo dvaro prižiūrėtojas. Dvare, be mūsų tapybos praktikos, taip pat dažnai vykdavo įvairios šventės pagal užsakymus. Tą dieną buvo užsakytas kažkieno gimtadienis – šešiasdešimtmetis. Įdieniaus pradėjo rinktis tetos, šveisti dvarą, serviruoti milžiniškus stalus. Kažkuris iš tapytojų dar norėjo patapyti liustrą, pasitęsė celofanų, tačiau jį pernelyg trikdė servizų skimbčiojimas. Ir išvis, tapytojai buvo jau kiek nepatenkinti dėl tokių dažnų puotų dvare, nes trukdė jiems tapyti liustrą.

Vakare pradėjo rinktis dvarą išsinuomojusiųjų giminės, buvo iškabintas stendas su Stasio, kurio gimtadienis švenčiamas, nuotraukomis. Pagrindiniame hole (liustras salėje) padaryta nedidelė scena, kur buvo dainuojama: „Gimtadienis, gimtadienis – na na na, gimtadienis, šešiasdešimtmetis – na na na.“ Norėjau paskizuoti liustrą, esančią salėje, kurioje visi puotavo. Įėjau ir pradėjau piešti. Žmonės keistai sužiuro, bet nelabai kreipė dėmesį. Skimbčiojo šakutės, garšų ir balsų užsesys skriejo aplink liustrą. Staiga prie manęs priėjo plonytis, kresnas, mažutėlis diedukas be dantų ir padavė lėkštutę su torto gabalėliu. Šaukštelis buvo paaukuotas, su sidabrinėmis žvaigždutėmis. Aš padėkojau ir, padėjusi ant stalo lėkštutę, pradėjau piešti torto gabaliuką. Tada į mane atsisuko visa giminė ir kartu sušuko: „Ne piešk, o valgyk jį!“

Ligos metafizika

Oliver Sacks. Vyras, kuris savo žmoną palaikė skrybėle.
Iš anglų k. vertė Kęstutis Šatkauskas. V.: Kitos knygos,
2024. 286 p.

Sakoma, kad, norint rašyti gerai, reikia gyventi tirstai. Skaitant Oliverio Sackso (1933–2015) biografiją, susidaro įspūdis, kad neįtikėtinas jo produktyvumas (išleido 18 knygų) yra būtent empirinių tyrinėjimų vaisius. Kelios autobiografinės, motociklininko užrašai keliaujant po Kanadą ir Centrinę Ameriką, kelionių knygos („Oachakos dienoraštis“) ir, žinoma, labiausiai jį išgarsinusios medicininės esė, daugiausia jo pacientų studijos.

Su šio autoriaus darbais pirmą kartą susipažinau perskaičiusi jo esė „The Case of the Colorblind Painter“ – ši analogų neturinti ir poetiška istorija ilgam įsivėžė į atmintį. 65-erių menininkas ponas I., po nelaimingo atsitikimo netekęs gebėjimo matyti spalvas, turi prisitaikyti prie pakitusio nespalvoto pasaulio ir, pripažinęs achromatopsijos diagnozę, atrasti naują meninę raišką. Stebėdamas savo pacientą kelerius metus, Sacksas aprašo tą subtilią psichologinę metamorfozę, kai ponas I., užuot susitelkęs į tai, ką prarado (spalvas), priima savo ligą kaip tapatybės dalį ir atranda joje privalumą (itin ryški rega, unikalus aplinkos matymas).

Bestselleriu tapusioje knygoje „Vyras, kuris savo žmoną palaikė skrybėle“ nagrinėjami panašūs neurologiniai sutrikimai – autorius perima Sigmundo Freudo ir Aleksandro Lurijos atvejų studijos techniką ir kartais polemizuoja su klasikine neurologijos klinikinių ligų aprašymo stiliumi, kuriam primeta sustabarėjimą ir ribotumą. Personalizuotam, konkretumui paremtam, bet literatūrinių, filosofinių ir poetinių aliuzijų prisodrintam Sackso rašymo stiliui tiktų romantiškojo mokslo apibūdinimas.

Taigi Sacksas – neurologijos profesorius, praktikas – neabejotinai yra savo srities profesionalas, bet kartu – talentingas istorijų pasakotojas, nuo pirmo sakinio įtraukiantis į keistus savo pacientų atvejus kaip į detektyvus. Tai yra originalu tarp rašančių medikų. Jo klasikine forma pasakojimai kiek primena Viktorijos laikų fiziologų gebėjimą įsijausti ir vaizdžiai nupasakoti ligos istoriją. „Man lygiai taip rūpi ir mokslas, ir vaizduotė“ (p. 13), – rašo autorius knygos įvade ir ne prasčiau už Arthūrą Conaną Doyle'į sudėlioja kompleksiską užuominomis, teorijomis ir bandymais grįstą tyrimą, kurio kulminacija būna visgi ne diagnozė, o savotiškas paciento valios pasireiškimo momentas. Šiuo požiūriu Sacksas yra optimistas, nes visada pabrėžia, kokios svarbios ligonio pastangos siekiant išlaikyti žmogiškumą net baisiausių ligų akivaizdoje, ir, žinoma, humanistas, nes akcentuoja atjautą net kaip mokslininkas objektyviai analizuodamas simptomus.

Savo tikrose pacientų istorijose Sacksas, visai kaip juo remiantis sukurtas daktaras Sejeris filme „Prabudimai“ (rež. Penny Marshall, 1990), atsisako supaprastinti sergančiuosius ir matyti tik jų ligą. Realybė yra daug sudėtingesnė, daug neaiškesnė, todėl „privalu atsisakyti

noro riboti bei daryti testus ir atvirai, tyliai, be išankstinių nuostatų, su visišku ir užjaučiamu fenomenologiniu atvirumu juos stebėti, kaip jie ramiai gyvena, mąsto ir bendrauja su kitais, spontaniškai tiesiog būna su savimi. Tuomet pastebi, kad veikia kažkokios tam tikros fundamentalios gelmės...“ (p. 231).

Taikydamas šį stebėtojo metodą, Sacksas padaro savo pacientus herojais. Vienas iš jų – ekstremalaus Korsakovo sindromo kamuojamas Džimas, kitaip dar „Pasišklydęs jūreivis“, kuris amžinai jausis devyniolikos. Dėl trumpalaikės atminties sutrikimo vakarykštė diena jam neegzistuoja. Sacksas net svarsto, ar jis „turi sielą“, nes atmintis yra viena iš fundamentalių jungčių su mūsų tapatybe, tęstinumo garantas, be jos tesame pavienių pojūčių kratynys.

Knygą sudaro keturi skyriai: „Praradimai“, „Perteklius“, „Vizijos“ ir „Prarastieji“. Pirmuose dviejuose aptariami tam tikri neurologiniai sutrikimai, atsiradę dėl ligos ar traumos, žymintys tam tikros neurologinės funkcijos trūkumą ar perteklių. Aptariami šie deficitai: trumpalaikės atminties praradimas, veidų agnozija (negėbėjimas skirti veidų), pusiausvyros netekimas, propriocepcija praradusios pacientės atvejis („Atskirta nuo kūno“). Tarsi viename iš „Daktaro Hauso“ epizodų pacientė Kristina, sveika dvidešimt septynerių metų moteris, susapnuoja sapną, kad nebeturi pusiausvyros, vos jaučia žemę, neišlaiko daiktų rankose. Kitą dieną ji iš tiesų patiria visišką atskyrimą nuo savo kūno, kitaip sakant, praranda šeštąjį pojūtį – nesąmoningą judančių kūno dalių jutimą, kuris mums yra automatiškas, bet be kurio negali atsistoti, judėti, darosi sunku netgi kalbėti. Norėdama pakelti ranką, Kristina turi žvilgsniu ir valios pastangomis „liepti“ jai pakilti.

Skyrius „Vizijos“ buvo įžanga to paties pavadinimo knygai, išleisti 2012 m., skirtai naujai pažvelgti į visuomenėje stigmatizuojamas haliucinacijas kaip protinės ligos simptomą. Šalia savo pacientų bei žymių istorinių asmenybių atvejų, Sacksas nagrinėja ir savo paties migrenos sukeltų haliucinacijų patirtis bei eksperimentavimą su narkotinėmis medžiagomis 7-ajame dešimtmetyje.

Lengvai ironizuodamas Sacksas rašo, kad „trūkumas“ yra mėgstamiausias neurologų žodis, kita vertus, kur kas sudėtingiau įvertinti ir apibūdinti perteklių, remiantis tik mechaninės neurologijos kalba. Dauguma tuometinių neurologijos testų (knyga išleista 1985 m.) yra orientuoti būtent į trūkumų paiešką. O funkcijos perteklius tarsi oficialiai neegzistuoja moksle, kuriame ligas atpažįstame ir įvardijame tik „pasimatavę“ su normalumo etalonu. Būtent pertekliai labiau domina Sacksą – migrenos sukeltos auros, tikai, spazmai, priepuoliai, įvairios neurologinės hipertrofijos. Pasažas apie egzistencinę Tourette'o sindromo prigimtį, aprašytas esė „Apsėstieji“, tiesiog puikus. Jame lyginami Korsakovo sindromas, kuriam būdinga amnezija ir nesatis, galima sakyti, individo sąmonės ištrynimasis, ir Tourette'o sindromas. Pastarasis su jam būdingais ekstravagantiškais impulsais, nevalingais judesiais yra dviprasmiškas: sergantysis ne tik suvokia savo ligą, bet ir yra priverstas nuolat su ja

kovoti dėl tapatybės išsaugojimo, taip pat gali ją apžaisiti, pasinaudoti ja ir taip toliau. Leisdamasis giliau į ligos metafiziką, nagrinėdamas ją filosofiskai, Sacksas pasitelkia Antikos ir Naujųjų amžių mąstytojus.

Smegenų pažeidimai ar ligos sąlygoja pasikeitusį realybės suvokimą, bet literatūros istorijoje ir meno pasaulyje pilna pavyzdžių, kai tai ne tik netrukdo, bet ir tampa kūrybinės galios pagrindu. Anot populiaros hipotezės, Sostakovičiaus galvoje buvo metalinė skeveldra (p. 174), padedanti jam „girdėti“ ir kurti muziką, o Viduramžių vienuolės mistikės Hildegardos vizijos buvo aiškus migrenos padarinys. Thomą Manną domino ligos ir meno santykis, tad nenuostabu, kad dauguma jo personažų, nuo daktaro Fausto iki „Užburto kalno“ herojų, „apdovanoti“ hiperbūsenomis (p. 118). Perteklius yra ir palaima, ir prakeiksmas (p. 119) – gal toks požiūris ir perdėm optimistiškas, vargu ar liga tampa privalumu, bet Sacksas mums siūlo perkurti pačią neįgalumo idėją. Tarkim, muzikantui Rėjui, turinčiam Tourette'o sindromą, dėl staigių, nevalingų, kas kelias sekundes pasikartojančių kompulsyvių judesių – tikų sekėsi nepaprastai gerai groti būgnais džiaz improvizacijais.

Gydytojas, pacientus susirenkantis tiesiog gatvėje, – toks galėtų būti dar vienas Sackso apibūdinimas, kai jis kalba apie miestą, šiuo atveju Niujorką, kaip puikiausią terpę pastebėti tam tikrus psichinius elgesio sutrikimus, kokios nesuteikia neurologijos klinika. Taigi „gatvės neurologija“, kaip atsvara institucionalizuotai medicinai ir dikensiškas, bet kartu profesionalus eilinių praeivių stebėjimas atpažįstant Parkinsono ar Tourette'o ligų simptomus.

Kalbant apie Niujorko ir Sackso santykį, rašytojas ir fotografas Billas Hayesas užfiksavo jį knygoje „Nemigos apimtas miestas: Niujorkas, Oliveris ir aš“ (*Insomniac City: New York, Oliver, and Me*, 2017). Prasidėjusi draugystė tarp dviejų nemigos kankinamų ir po naktinį Niujorką klaidžiojančių vyrų netrukus perauga į meilės istoriją. Autobiografiniu stiliumi parašytuose atsiminimuose jaučiama neabejotina trisdešimt metų vyresnio Sackso įtaka ir atsiskleidžia intymesnis, sentimentalesnis šio gydytojo-gamtininko portretas.

Tad nuodugniau besidomint šia asmenybe išties ima traukti ir intriguoti šis kontrastingas paveikslas: neurologijos profesorius su barzda, eruditas, kuris drauge yra ir maištininkas, klasikas ant motociklo bei vaizdingas pasakotojas. Todėl nenuostabu, kad leidykla „Kitos knygos“ po dešimties metų pakartojo knygos „Vyras, kuris savo žmoną palaikė skrybėle“ leidimą. Sackso eseistikos populiarumo priežastis neabejotinai yra gebėjimas sulydyti mokslą su menu. Analitinio stebėjimo, nekonvencinio gyvo klinikinio aprašymo ir poezijos sintezė. Anot jo paties, „medicina turi būti švelni, taktiška ir kartais lyriška, kartu išlikdama tiksli ir analitiška. Nemanau, kad tai vienas kitam prieštarauja.“

– JUSTINA TOLIAUTĖ –

TEKSTAI NE TEKSTAI

GROŽIO PROCEDŪROS SKAITYTOJAMS

MANIKIŪRAS

PLAUKŲ PRIEŽIŪRA

GROŽIO MIEGAS

APSAUGA NUO SAULĖS

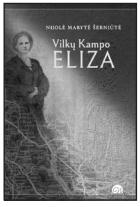
Jie turbūt labai apsiskaitę!..

Mažosios ir Didžiosios Lietuvos vienybės garbei

Nijolė Marytė Šerniūtė. *Vilkų Kampo Eliza*. Romanas. V.: Slinktys, 2023. 228 p.

2023-ieji suaktualino Klaipėdos kraštą, priminė jį ne visada Lietuvai priklausius, nukreipė mūsų žvilgsnius į 1923-ųjų sausį, kai ryžtingais Kauno veiksmais (pridengtais vietos sukilimo skraiste) šis Mažosios Lietuvos pakraštys priglaustas prie Didžiosios Lietuvos.

Nežinia, ar Nijolė Marytė Šerniūtė ši šimtmečio sukaktis inspiravo parašyti romaną, bet, jau reziumuojant jo istorinę reikšmę, galima pasakyti: rašytoja įtaigia meline forma deklaravo lietuvių tautos – net ir šimtmečiais padalintos valstybinėmis sienomis – vienybę, jos dalių esminį tapatumą, kylantį iš bendros šaknies. Nes siužetinė linija – dabar ją apkapojus nuo atšakų – tokia ir yra: herojė Elsė, Eliza (oficialiai), Elžbieta (po nutekėjimo) yra gimusi, augusi vokiškosios valstybės lietuviškajame pakraštyje (Grabupiuose), o brandų moterystės gyvenimą iki senatvės nugyvenusi carui „priklausančioje“ Lietuvoje, taip pat jos pakraštyje (šioj pusėj nurodomos „koordinatės“: Švėkšnos parapija–Gardamas), taigi – vienoje ir kitoje *rubežiaus* pusėje.

Romanas „Vilkų Kampo Eliza“ jau įvertintas Ievos Simonaitytės premija, sulaukė palankių atsiliepimų. Tai iš tiesų įtaigus, įtraukiantis kūrinys.

Pirmoji šio pasakojimo chronologinė žyma – Napoleono karas, XIX amžiaus pradžia, tuomet Elsikė yra dar vaikas (taigi jos pradžių pradžia – XVIII amžiaus pabaiga ar bent XVIII–XIX amžių sandūra). Paskui ryškiai (jau kitapus *rubežiaus*) paženklinoti 1831-ieji – sukilimo metai, netrukus ir 1841-ieji, šeimyninių tragedijų (mirčių) metai. Pagrindinis pasakojimas klostosi XIX amžiaus pirmojoje pusėje – dar toli iki tautinio atgimimo, ryškesnės lietuviškojo sąmoningumo sklaidos tiek kaizerinėje, tiek carinėje Lietuvoje (nors sukilimai prieš maskolius budimą jau liudija).

Romanas sodrus – to sodrumo suteikia ir herojė bei jos artimuosius vis išstinkančios likimo pervartos ir netikėti „periferiniai nuokrypiai“ (štai jaunystėje gražuolė buvusi „ragana“ Antunyna, kurios žolelėmis vaduojamasi ligos, negalios metu, – jai mirus paaiškėja, kad ji turinti ir „vyrišką organą“). Herojai nėra schemos – įtaigiai perteikiamas charakterių, santykių kismas, štai Vincentas, piršėsis Elsei dėl jos turtų, ir Elsė, sutikusi tekėti tiesiog pasiduodama likimui (po patirtos dvasinės traumos, kai romantiškos, pakylėtės abipusės meilės „riteris“ Anskis staiga dingsta be žinios), palaiapsniui pamilsta vienas kita.

Autorė, akivaizdu, jautri gamtos vešėjimui, nebūtinai nusaldintam, geba ir mums jos vaizdus nupiešti: „Vasara atėjo, sužydo bezdai, orą kvėpino margaspalviai žemčiūgai, pakeles rėmino rugio gėlelė ir murzini laukinių morkų žiedynai“ (p. 126). Ir ne tik grožybes autorė geba vaizdingu žodžiu perteikti: „Tą vakarą dangus buvo toks raudonas, kad rodėsi, jog kažkas sušmaukštytu kruvinu skuduru būtų išvalkiuojęs jo platybes“ (p. 158).

Kalbą praturtina ir tarmybės (o Elsės vaikystės krašte tai daugiausia germanizmai); vokiškumo įtaka Mažojoje (Prūsų) Lietuvoje paliudijama – štai seneliai vadinami omama ir opapa (tėvo įvardijimą negirdėtu „titis“ tenka suprast kaip tam tikros parapijėlės savitumą), šeimos – Ožkarčių pavarde – narių vardai yra tradiciškai vokiški.

Suintriguoja įvykių kupinas herojės gyvenimas, už kurio grama didžioji Istorija, neretai įsiveržianti ir į asmeninius jos artimųjų – kartu ir jos pačios – likimus. Romanu, regis, siekiama perteikti istorinį dviejų lietuviškų *parubežių* XIX amžiaus paveikslą. Kadangi tai, šiaip ar taip, dvi Lietuvos – Prūsijos ir Vokietijos lietuviškasis pakraštys ir carinės Rusijos lietuviškasis „Šiaurės vakarų kraštas“, labai svarbu detalės, ypač specifinės vienai ir kitai Lietuvai, tik jomis gali būti paliudytas paveikslas autentiškumas.

Kadangi toks kraštas kaip Mažoji (Prūsų) Lietuva, galima sakyti, išnykęs, mes paveldėję jos pakraštį su materialiais bei dvasiniais reliktais, manyčiau, esame įpareigoti savo vaizduotės kuriamus bei spalvinamus herojus pajungti istorinei-lokalinei logikai: vyravusioms tradicijoms, gyvenimo būdai ir pan. (O taip, valia mums piešti maištininkus, revoliucionierius, nepritapėlius...)

Vis dėlto skaitant romaną sukrebždėjo vienas kitas klausimas. Pirmiausia – čia jau, žinia, grynos priekabės: kodėl herojė – Vilkų Kampo? Tos paskutinės trumpalaikio senos moters karštinimo vietos (pas sūnų Juozapą, čia atėjusį užkuriais), jai dar ir besiskaudinant, kad

jaunesnysis sūnus „ją ištrėmė numirti svetur“ (p. 10)? Ji ne gimtųjų Grabupių, kuriuose, matyt, klostėsi daugelio ankstesnių kartų gyvenimai, net ne Oželių, kaimo, kuriame dešimtmečius gyveno kaip žmona / marti? Ar čia tiesiog sužaista, kad vyras ir uošviai – Vilkai? Bet juk jiems ji buvo Elžbieta – ne Eliza... „Ožkarčių princeisė Elsė – Vilkų varguolė Elžbieta“ (p. 145), o galiausiai (prismeigusi ją žiauriai išprievartavusį, dukrelę mirtinai pritrenkusį caro kavaleristą) – „Paičių girios vilkė“ (p. 160). Kur ir kada ji „Vilkų Kampo Eliza“?

Lyg tarp kitko paminima, kad Elsikės broliai Kristupas ir Gotlybas, 1812 metais pašaukti į kariuomenę (t. y. į karą su Napoleonu), dezertyruoja. Motyvacija, aplinkybės neminimos: iš baidymo saugant savo kailį ar „sąmoningumo“ – ne mūsų tas karas? Mažojoje Lietuvoje, kur lojalumas valdžiai ir valstybei – viena iš „prūsiškų dorybių“, lietuvininkams ne mažiau būdinga nei vokiečiams. O jau po daugybės metų – kai broliai tarsi dingę be žinios – vienas jų sugrįžta ir vėl lyg niekur nieko perima tėvų ūkį. Prūsiškoji valdžia nėra dezertyrų užfiksavusi savo registruose? Suėjęs senaties terminas griežtai (matyt, kalėjimo) bausmei?

Kai kurie mano „netikėjimais“ atitiks, regis, anglakalbėje tradicijoje populiarų principą „mano žodis – prieš tavo žodį“. Taigi netikiu – autorė ir kiti skaitytojai gali oponuoti „savo žodžiu“, – kad pasiturintys Mažosios Lietuvos ūkininkai taip nuolankiai būtų atidavę savo dukrą bežemiam beskatikiam bernui, pas juos tarnauti atkakusiam „iš Rusijos“. Tuo labiau kad jų Elsė, Eliza, vis dar ištikta „potrauminės“ būsenos (išgyvenusi trumpą laimingą pirmąją meilę, o mylimasis staiga dingęs be žinios, susilaukusi nesantuokinės dukrelės – kurią labai mylėjo ir dėl kurios niekas jos neūdijo, deja, per nelaimingą atsitikimą mažametė mirė), pasipiršimą sutinka abejingai: tebūnie. Merginos pasidavimas likimui suprantamas, tėvų Ožkarčių – ne (tuo labiau kad gal ir nesipiršdamas, bet seilę varvindamas aplink sukiojasi „savas“ vokiečių ūkininkaitis).

Konfesijų skirtumas piršlybų ir tuoktvių metu ir santuokinio gyvenimo pradžioje (Elsės tėvų ūkyje), regis, laikomas nereikšmingu, nes nepaminiamas. Tarsi autorė ekumeninę nuostatą pritaiko ir XIX amžiui (tiesą sakant, sutrikdė jau pasakojimo pradžioje herojės kalbama „Sveika, Marija“ – tik artėdama link pabaigos turėjau įtikėti, kad mažlietuviė liuteronė perėmė vyro katalikybę su jos „atributika“, taip pat ir maldomis Mergelei Marijai). Negi taip lyg niekur nieko ir lietuvininkai tėvai priėmė žentą kataliką, ir liuteronų kunigas bažnyčioje neturėjo jokių abejonių? Net buvau patikėjusi, kad nebauti atkakęs Vincentas – irgi liuteronas; Didžiosios Lietuvos pasienyje tai nebuvo retenybė, čia gana liuteroniški bažnyčių. (Staiga atsisaukė ir a. a. Tėvo, Žemaičių Naumiesčio parapijos liuteronas, žodžiai, paliudijantys XX amžiaus nuostatas: nebuvo mados, kad liuteronas tuoktųsi su katalike.)

Katalikybės ir liuteronybės disonansas iškyla tik šeimai parbėgus pas vyro tėvus. O savo (mažlietuviškoje) gimtinėje nuėjusi su Vincentu „prie altoriaus“, užsispyrusi – jokių didelių vestuvių, tad baliuje dalyvauja, be Elsės tėvų, tik jau ištekėjusios jos seserys su savo antrom pusėm ir artimiausias kaimynas, na taip, ko jai rūpintis, kad „Grabupiai ir net Verdainė virė kalbomis“ dėl tokių vargingų vestuvių, bet – jei ne jai, tai kaip bent tėvams neparūpo, kad šalia jaunojo nieko iš jo šeimos? Net Vincento sesuo neišsikviesta – juk ir kontrabandinis šmirinėjimas, ir oficialus, apmuitintas sienos perėjimas yra (bus) nekart paliudytas. O niekas iš Ožkarčių nenusistebi, kad ir Vincentas visus septynerius metus savo tėvų nelanko? Kol – susimušęs – pasijunta įkirptas į uodegą, ir tada su žmona net pavilgo neįsidėję išleikia į gana varganus savo namus už *rubežiaus*. Bet vėl netikiu: kad mažlietuviė ūkininkaitė išlėktų jokių ryšulėlio nesusipakavusi, taip kaip stovi – nors vyras ir skubinosi, pridaužęs konkurentą sprukdamas nuo gresiančio kalėjimo, juk žandarai dar neatsekė karštais pėdsakais. (Abejonės – ko Elizai trenktis į nepažįstamą rusų Lietuvą paskui nemylimą vyrą? – garsiai neišsakysiu, bet ją paremia ir autorės replika ar vidinis herojės balsas: „O juk galėjo neišeiti“, p. 68.)

Taigi galiausiai konfesijų nesuderinamumai paliudijami. Štai krikštijant Vincento su Elžbieta pirmąją Juozapą kyla problemų:

„dėl to, kad tėvai paėmė šliubą evangelikų bažnyčioje, o dar ir popieriaus jokio neturėjo, tai klebonas negalys jų santuokos pripažinti, o vaikai, žinoma, pakrikštys, bet tik kaip mergvaiki“ (p. 121); bet Vincentui pavyksta Gardame rasti sukalbamesnį kunigą, viskas tarsi išsprendžia.

O Elžbieta džiaugsmingai atranda katalikiškos gyvenimosios džiaugsmus – ne vien konfesinius, juk jos naujoji gimtinė – štai vyro pusbroliai, talkinantys trobesius atnaujinant (už tėvo Ožkarčio pinigus, atvežtus kartu su visu kraičiu), jų pačios vakarais susėdusios po obelimi iš širdies dainuoja. Taigi gražus, idiliškas vaizdas gal skaitytojams bus nelyg kompensacija už tą autorės nupieštą skurdžią Vilkų buitį, Elizą ir sutrikdžiusią. Bet štai dabar, įsitraukdama į dainavimą, turbūt karčiai prisimena: „Jos namuose dainuoti tėvai neleido, šeimyna tik giedodavo, o ilgos, nuobodžios ir nemelodingos giesmės dažniausiai įvarydavo tokį žiovilį, kad nieko daugiau nenorėjai, tik eiti gulti“ (p. 105). Jau turbūt nebebus nuginčytas stereotipas (matyt, iš dalies – bet tik iš dalies pagrįstas: tai griežtojo sparno surinkimininkų pozicija): liuteronai drausdavę dainas. Bet giesmių „nemelodingumą“ galbūt autorė dėl meninės įtaigos pasitelkia – iš tiesų lietuviškoji liuteronybė pasižymi ne tik tuo, kad yra „giedanti Bažnyčia“, bet ir (greta sudėtingos kompozicijos giesmių) liaudiško giedojimo tradicija (atsivertę ir šiandien naudojama giesmyną, po ne viena giesme rasime nuorodą: melodija – liaudies).

Beje, ir gyvenimo Mažojoje Lietuvoje paspalvinimas tarsi atsitiktinis (pvz., minima konfirmacija), pasistengiant kokią ryškesnę dekoratyvinę detalę įterpti – ne visad įtikinamai. Štai taip kone abstrakčiai minint, kad einama į bažnyčią, staiga prisimenami *sakytojo* žodžiai... Kodėl sakytojo? Gi šeima nei sukviečia į surinkimus – tas turtingesniuose namuose rengiamas, pašaukimą pajutusio pasauliečio sakytojo laikomas pamaldas, – nei į juos eina.

Taip, įtaigiai, vaizdingai piešiamas Elizos, tapusios Elžbieta, gyvenimas uošvijoje – su skaudžiais ir istorinių grumėjimų nulemtais nutikimais. Štai: „Vieną kovo naktį Vincentas Vilkas išėjo į tamsą, ir kol jis vėl pasirodys, praeis ketveri siaubingi metai“ (p. 156). (Tas siaubas reiškiasi ne tik badu, bet ir caro kareivio žvėriškumu ir prievartavimais.) Tik „mažlietuviškoji uvertiūra“, mano vertinimu, nuskurdinta, su šokiais tokiais disonansais.

O romano privalumai? Kaipgi, jų yra – žr. atsiliepimo pradžią.

– ASTRIDA PETRAITYTĖ –

Birobidžanas

► Atkelta iš p. 7

Leonidas sumišo, bet norą diskutuoti įveikė dienos nuovargis.

– Suprantu. Jeigu atvirai, tai vargu ar Birobidžaną galima vadinti „vieta“. Juk mes tiesiog pasaulio šiknoje, net jeigu jūs ir dar šikniau. Atleiskite už pasakymą.

– Svarbu ne centriškumas, o ribos. Kalbame apie ribas. Kuo ribos nepralaidesnės, tuo mažiau jūs esate „bamidbar“. Ir tuo arčiau savo įstatymų, bet toliau nuo Dievo įstatymų. Kokie įstatymai riboja, o kokie išlaisvina? Tikiu, atsakymas slypi jau pačiame klausime.

Kai galiausiai padėkoję šeiminkui už arbatą ir naktinį pokalbį jiedu trumpesniu, paprastesniu keliu pasuko link Alberto namų, Leonidas dar sykį intuityviai atsigrėžė. Nėdidelio namo antro aukšto lange degė šviesa, ten apsivilkusi naktiniais marškiniais nuogomis rankomis ir kojomis stovėjo raudonplaukė figūra, plaukai kaip lava liejosi ant pečių. Leonidas nežinojo, ar jis sapnuoja, ar ne. Šaltis atrodė tikras, bet moters atvaizdas lange panėšėjo į sapną.

Iš: Tomer Dotan-Dreyfus. *Birobidschan*. Verlag Voland & Quist, 2023
Vertė Goda Volbikė

Rutinos dievas

Apsakymo ištrauka

Rojaus mama mirė švintant, paskutinei žiemos dienai vos prasidėjus. Ryto oras priminė permatomo stiklo rutulį: buvo vaiskiai žalias, gaivus ir lengvas kaip mėtinio tabako dūmas, nuo Žemės paviršiaus išsisklaidęs Rojui gimus. Berniukas buvo kur kas didesnis, nei tikėtasi, o senės pribuvėjos skubiai atliktas cezario pjūvis – toks negrabus, kad pažeidė šlapimo pūslę. Į žaizdą įsietusi infekcija išplito žaibiškai, kūdikio nespėjus net apiprausti.

Iš didžiosios statybų aikštelės grįžusio vyro barzda buvo pilna pjuvenų, o dantyse teberūko sulamdyto papirosos galas. Jo varinė liepsna pritemdytame kambaryje žėrėjo taip intensyviai, tarsi našlys kartu su gedulu namo būtų parvilkęs žiezirbas į šalis spjaudančias metalo pjaustymo stakles.

Velionei sutvarkyti buvo iškviestos gyvenvietės moterys. Išsipūtusį jos kūną su tebesisunkiančiu iš pilvo ertmės krauju jos perkėlė ant balta staltiese nukloto stalo. Kaip ir aplinkiniuose, šiame krašte nuo seno buvo priimta mirusias moteris pirmiausia papuošti, o tik tada parodyti artimiesiems. Jei nelaimėlės vėlė tebesklandė ore, jei kūną, kuriame dar ką tik gyveno, galėjo matyti iš viršaus, turėjo išvysti tikrą gražuolę. Jau pabalę, bet ilgi ir tvirti jos pirštai buvo apmauti iš giminės moterų paveldėtais žiedais su smulkiais brangakmeniais. Stori, ažuolo žievė primenantys plaukai krito ant veide sustingusios ir vyšniniu lūpų pieštuku paryškintos šypsėnos, žvakių liepsnų apšviesti ausyse ryškėjo perlų auskarai, o mėsingą kaklą puošė sidabro grandinėle su kryželiu. Skaisčiai mėlynos spalvos suknelės, į kurią moteris buvo įvilktą, sagos liko atsegtos ties milžinišku pilvu ir dar besilaukiant pieno spėjusiomis pritvinkti krūtimis. Išsišovusius spenelius tarsi žiedai Saturną supo rudos aureolės. Galbūt dėl to su ja atsiseikinti atėjęs vyras pagalvojo, kad jo sūnų išnešiojo visai ne moteris, o planeta. Net jei ši mintis tebuvo beviltiška pastanga save paguosti, išsipūtusį žmonos kūną mintyse jis gretino su kažkada enciklopedijoje regėtu Žemės skerspjuvio paveikslėliu. Bandė prisiminti planetos sandarą – kažkur baigiasi augalota jos pluta ir prasideda keliasluoksnė mantija, gaubianti skystąjį ir kietąjį branduolius. Tai dėl jų susidaro plika akimi nematomas magnetinis laukas, priverčiantis suktis kompasos rodyklę, visada rodančią tiesiai į šiaurę.

Berniukas gyslotose senės rankose šiai jį maudant medinėje geldoje pirmąkart pravėrė akis ir žvilgsnį dūrė tiesiai į ją, tarsi būtų ne naujagimis, bet jau paaugęs mažylis. Nežinia, koks pasaulis jam pasirodė pirmąjį kartą, bet pribuvėją toks kūdikio pasiveikimas įbaugino – tarsi vos gimęs vaikas ne tik tvirtai nulaikytų galvą, bet ir būtų atsinešęs per šimtmečius sukauptą išmintį, išplėstą tiesiai iš anapus. Amžinybės, iščiulptos kartu su paskutinėmis motinos gyvenimo akimirkomis.

Nors ir padarė pragaištingą klaidą, pribuvėja vis tiek tikėjosi, kad gimdyvės vyras atsidėkos pagal senąjį paprotį. Todėl iš geldos ne tik išpylė vandenį, bet dar ir indą kruopščiai išvalė, kad jos vidun įmesti pinigai nesušlaptų. Tačiau našlys į geldą neįmetė nei banknotų, nei monetų, o prispjaudė. Prieš išeidama senė žvilgtelėjo – indo dugne teliūškavo putotos, su krauju sumišusios seilės. Ji, kaip ir didžiojo Vasaros teatro statybininkai, gerai žinojo: vyras ilgai negyvens.

Tėvas pavadino jį Rojumi, taip apibrėždamas teritoriją, į kurią persikelsiant įsivaizdavo savo žmoną. Pirmąją naktį po mylimosios mirties vyras atsisakė kaimo moterų pagalbos. Pasilikti leido tik jauniausiai gyvenvietės žindyvei Adai, tačiau, šiai vos spėjus apnuoginti sultingą krūtį ir pirmąsyk pamaitinti kūdikį, vyras grubiai ištiesė cinkuotą puodelį ir paprašė jį pripildyti iki viršaus. Netrukus po to, našliui dosniai sumokėjęs ir nurodžius pasišalinti, žindyvė taip ir padarė. Tačiau akies krašteliu vis dėlto spėjo išvysti, kaip snaudžiantį kūdikį tėvas pasukubomis susupa į balinto lino paklodę, kaip jo spurdanti kūnelį paguldo į tą pačią prispjaudytą geldą, o tada pasuka į gedulo kambarį. Pasigirdus rakto spragtelėjimui, Ada dar kurį laiką neprašyta kuitėsi priemenėje. Iššlavė aslą, išpurtė pripėduotą pintą takelį, į duonkepę krosnį įmetė porą juodalksnio pliauskų, o metalinį praustuvą rankoms mazgoti pripildė kaušu vandens. Tada iš drobinio maišo su bulvėmis išgriebė porą visi fosforu aplietų gumbų ir paskubomis sumetė į puodą. Visa tai darydama bandė nugirsti, kas vyksta anapus užrakintų durų. Bet nieko, net kūdikio verksmo, taip ir neišgirdo – tarsi ne tik velionės kambarys, bet ir visa troba būtų išklotą gedulingos tylos gobelenais. Tačiau Adai vos užsklendus namų duris rimties medžiaga vis dėlto plyšo, ir iš jos išsiveržė apspuręs gyvybės pamušalas su besidriekiančiais į visas šalis siūlais.

Rojaus klyksmas buvo violetinės spalvos: grėsmingai gargiantis ir ritmingas – tarsi iš motinos iščių būtų išplėstas ne kūdikis, o jos pačios širdis, dabar nepertraukiamai pulsuojanti vyro rankose. Įsiverkęs naujagimis skėsčiojo rankomis, aštriais nagais kibo į statybų dulkelėmis tebekvepiančią tėvo barzdą. Žiopčiodamas rietė visą kūną ir reikalavo dar maisto: tokiam dideliu naujagimiui išmaitinti jaunosios žindyvės nutraukto pieno neužteko, o tėvas, jau atvėsusį skystį iš puodelio pildamas tiesiai į pražiodintą kūdikio gerklę, nemažai jo išlaistė. Berniukas be perstojo klykė iki pusiaunakčio – kol vyras galiausiai pasiryžo jį pridėti prie mirusios žmonos krūtinės. Prilaukimas tvirtų tėvo rankų, Rojus apžiojo sustingusį motinos spenelį ir godžiai rijo krūtyse užsistovėjusį pieną. Tik tada, kai sūnus pagaliau pasisotino ir buvo paguldytas atgal į geldą, vyrui toptelėjo, kad mirusi moteris vaiko išmaitinti niekaip negalėtų – vadinasi, jo žmona tebėra gyva. Prisiartinęs prie velionės, tyrinėjo jos kūną, glostė vis labiau mėlstančius suglebusius delnus, banguotus plaukus, uodė jos odą, kvepiančią saldžiu pieno cukrumi, aitriais krosnies dūmais ir kažkuo taip gerai pažįstamu, kad net sunkiai įvardijamu. Prietemoje, liepsnojančių žvakių virpėjimo pripildytame kambaryje, pradėjo trūkti oro, ir nuvargusiam vyrui pasirodė, kad žmonos ausyse perlų auskarai suvirpėjo. Tada jis išsipopsojo į jos kaklą, tiksliau, į kryželį ant plonos sidabro grandinėle, kurią susimazgiusią ne kartą buvo išnarpliojęs savo pirštais. Nukryžiuotojo kojos ir rankos tebebuvo prikaltos, tačiau pats kryžius akivaizdžiai judėjo. Nors vyras niekada nebuvo religingas ir krikščioniškas apeigas, ritualus bei tradicijas laikė davatkiškais išmisiais, per didžiąsias šventes vis dėlto leisdamasis žmonos nutempiamas į bažnyčią. Kol jos pirštai keliaudavo skaidriais rožinio karoliukais, o keliai tarsi įaugdavo į medines bažnyčios grindis tyliai šnibzdant poterių Mergelės Marijos paveikslui, nusegiant paaukuotais širdžių, akių, kojų ir rankų votais, brangiais ar pusbrangiais papuošalais, vyras apžiūrindavo kitus bažnytinis paveikslėlius. Taip jis vadino Jeruzalės *Via Dolorosa* vaizduojančias stotis, iš kurių tyliai žavėjosi vienintele penktąja – su Simonu Kirėniečiu, Jėzui Kristui padedančiu nešti kryžių. Žvelgdamas į šį paveikslą vyras tarsi atgydavo, nes mintimis nusikeldavo į savo nesibaigiančią statybų aikštelę, į tą dieną, kai gavo burmistro leidimą plyname lauke įgyvendinti didžiausią iki tol gyvenvietės projektą – pastatyti ir valdyti Vasaros teatrą. Stuomeningasis Simonas Kirėnietis vyrui įkūnijo pavidalą taip dažnai trūkstamo žmogaus – tvirto bendražygio, ištikimo pagalbininko ar tiesiog statybų draugo, su kuriuo būtų galima pasitarti dėl tinkamiausių medžiagų projektui įgyvendinti, prie taurelės gerklę deginančios užpiltinės numalšinti širdperšą dėl velniškai greit lekiančio laiko ar vakare, nudirbus tiek, kiek per dieną įmanoma, tylumoje dviese sutraukti papirosą. Galų gale, jam būtų užtekę Simono rankos, bent retsykiais patapšnojančios per petį. Žodžius „tau pavyks“ mintyse būtų ištaręs pats.

Mintis nutraukė geldoje sukrotėjęs Rojus. Kūdikis krūptelėjo ir staigiai išskėtė rankas, lyg prie jo būtų prisilietęs kažkas grėsmingo. Tiesą sakant, taip ir buvo – naujagimį ne palietė, o griūte užgriuvo per visus plyšius besismelkiantis pasaulis, apie kurio dėsnius galbūt jau nujautė, bet dar nēkart nepatikrino savo kailiu. Kūdikio klyksmą vyras ir vėl numalšino motinos pienu, o kol šis traukė riebius krūtyse užsilikusius lašus, mintyse sau kartojo, kad jei trečiąją dieną iš numirusiųjų prisikelti sugebėjo kažkoks pramanytas Kristus, jo žmona – tikra, ant stalo priešais tebegulinti moteris – tai padarys dar greičiau.

Po trijų parų yrančio kūno tvaikas Adą pasitiko net priemenėje, jo neužgožė nei tabako, nei ant krosnies prisvilusių bulvių kvapai. Motinos pienui netrukus pasibaigus, tėvas Rojų maitino vandens ir trintų bulvių mišiniu. Tiksliau, tik bandė tai daryti, nes sūnus šį skystį sidabrinu šaukštu jį maitinančiam tėvui klykdamas spjaudė ir purškė į veidą. Žindyvei šįkart buvo ištiestas nebe cinkuotas puodelis, o puslitrinis stiklainis, tačiau vyras sūnų iš pradžių dar leido pažindyti krūtimi. Iš arti Adai kūdikis pasirodė pasikeitęs: buvo dar didesnis ir guvesnis – akimis sekė merginos judesius, judrias plaštakas ilgais pirštais tiesė jos link, kol iki soties prisitvojęs pagaliau užsnūdė. Vaiko miegas buvo neramus, nuo menkiausio savo paties krustelėjimo jis ir vėl prabusdavo, rankas staiga išskeldamas aukštyn, o į kumštį suspaustus pirštus išskėsdamas ir virpindamas ore, tarsi kažkam grūmotų. Kai Rojaus kvėpavimas pamažu išsilygino, Ada su kūdikiu ant rankų pabeldė į velionės kambario duris. Nesulaukusi kvietimo užteiti, jas atlapojo ir taip nūstė, kad Rojų tvirtiau prisispaudė prie krūtinės – bijojo išmesti. Vyras

prie stalo su žmonos palaikais buvo prisistūmęs kėdę ir priešais velionę sėdėjo rūkydamas. Buvo pakeitęs žvakes, moterį keletą kartų perrėngęs, sušukavęs plaukus, net nudildęs pamėlusius nagus, kurie, kaip žinoma, nenustoja augti net žmogui mirus. Nors suprato, kad žmona nebekvėpuoja, nesiliovė tikėjęs, kad netrukus prisikels, todėl tarsi užhipnotizuotas tebespopsojo į jos kaklą ir į Kristų, nukryžiuotą ant sidabrinio kryžiaus ir pakabintą ant grandinėle.

Ada nieko neklausinėjo, todėl pelnė vyro pasitikėjimą. Dabar ji kasdien lankydamas nesuvokiamu greičiu augantį Rojų. Maitino jį krūtimi, o prieš eidama namo pas dukrą nutraukto pieno palikdavo nakčiai. Naujagimis netrukus ėmė šliaužioti ir pradėjo tarti pirmuosius garsus. Jauniausia, šešiolikmetė, gyvenvietės žindyvė buvo tarsi užliūliuota tiek Rojaus, tiek geldoje teliūskuojančio vandens, kuriame antradieniais ir penktadieniais jį maudydavo, lyg meilė berniukui augtų kartu su juo pačiu. Ada buvo įsitikinusi, kad vaikas viską supranta be žodžių, bet vis tiek su juo kalbėjosi. Slaptų Rojaus motinos laidotuvių išvakarėse žindyvė jį iškėlė iš geldos, kaip visada kruopščiai nušluostė ir galvą aprišo savo skarele – laikais, kai vienintelis gydytojas gyveno tolimiausioje parapijoje, kūdikiai mirdavo nesulaukę nė pirmojo savo gimtadienio: užtekdavo aslon išsikusio vėjo gūsio, per greit atvėsusio vandens, netikėtos infekcijos. Kūdikiui Ada pasakodavo apie Dievą – kalbėdavo apie jį taip, tarsi būtų nutuokusi, kokia nepalanki lemtis ir pareigos berniuko laukia. Tai ji mažylį supažindino su Švenčiausiąja Trejybe – Dievu Tėvu, Dievu Sūnumi ir Dievu Šventąja Dvasia – sakydama, kad tai suprasti lengviausia įsivaizduojant vandenį, ledą ir garus.

Nors net slapta balzamuotas moters kūnas rūsyje jau buvo pradėjęs irti, Rojaus tėvas neigti žmonos mirtį liovėsi tik išgirdęs, kaip vaikas Adą vadina mama. Berniukui be kelių dienų buvo trys mėnesiai, ir sodas, kuris, nepaisydamas šeiminkės mirties, ir toliau vieną po kito krovė žiedus, net aidėjo nuo pirmųjų Rojaus skiemenų. *M a-m a* žiro į šalis kartu su Ados kasamos žemės grumstais, šiai į dirvą leidžiant naujus tulpių ūglius. *M a-m a* plazdėjo dar varvančiuose, ant ištemptų virvių saulėkaitoje padžiautuose Rojaus vystykluose. *M a-m a* kapsėjo tarsi kartūs, bet raminantys valerijonų tinktūros lašai, kuriais vyras prieš miegą apvarvindavo cukraus kubelį ir jį prarydavo. *M a-m a* tuksėjo tėvo prisukamo laikrodžio viduriuose nuolat primindamas, kad laikas – ne jo naudai. Našlys, kaip ir visi kiti, gerai žinojo: ilgai negyvens.

Turbūt todėl iš visų jėgų stengėsi surėsti tvirtus pamatus ir kuo greičiau pradėti didžiojo teatro statybas. Nors vyras niekino prietarus ir visus jiems prijaučiančius, nė pats nespėjo suvokti, kaip vieną naktį, palaukęs, kol sūnus kietai įmigs, bėgte pasileido iki remontuojamos Laukio bažnyčios. Prisiklausęs statybininkų paskalų apie žemėn smunkančias medines jos sienas, apie Šventosios Dvasios palaimintas tręštančias lentas ir byrantį tinką, kurį žmonės vagia ir beria ant duonos riekės, tikėdamiesi stebuklingos palaimos, ir pats ryžosi beprotybei. Išlaužęs kelias perdrėkusias lentas, vyras sukišo jas į bulvių maišą ir partempė namo. Kitą rytą, vos sulaukęs Ados, čiupo terbą, persimetė per petį ir nuskubėjo į statybų aikštelę. Savo rankomis sutrynė išskydusių lentų medieną ir įmaitė į taip sunkiai gautą cemento masę, kurios laukti reikėjo mėnesių mėnesius. Dabar ramu, galvojo, dabar jau galima kibti į darbus, tarėsi su saviimi kaip su patikėtinu, kurio neturėjo, dabar tikrai seksis, sakė sau į dangų pūsdamas tirštus papirosos dūmus, dar neįtardamas, kad medinis teatro pastatas kažkada supleškės kaip žaislinis namelis iš popieriaus.

Ir vis dėlto tame statybų projekte nuo pat pradžių buvo kažkas prieštaraujančio logikai. Kažkas, kas vyrą vertė kraustyti iš proto ir tiesiogine šiu žodžių prasme lipti sienomis. Tai pirmąkart darė rūsyje, kai, pavartęs svetima kalba parašytus medicinos vadovėlius su iliustracijomis, iš kambario į rūšį partemptus žmonos palaikus paguldė ant balzamavimo specialiai sukonstruoto stalo. Mirusiosios kojas reikėjo iškelti virš kūno lygio, todėl vyras nusprendė ją tvirtinti prie plūkto molio sienos ir pats į ją įsilipti. Nuplovęs ir spiritu dezinfekavęs kūną, stiprių klijų mišiniu sutepė moters nosį, lūpas, akių vokus, džiointų vaistažolių prikimštą pilvą ir kitas ertmes. Tai padaręs dar kartą pasitikrino vadovėlyje ir nuo žmonos kaklo nusegė sidabrinę grandinėle su nukryžiuotuoju. Tada į miego arteriją sušvirkštė balzamavimo skysčio, kurio buvo įsigijęs iš vaistininkės, už alinantį darbą kovojant su niežų epidemija gavusios ne vieną solidžią premiją, tad dabar galėjusios užsiimti eksperimentais savo malonu-

mui. Visa tai atlikęs našlys ir vėl užsegė grandinė. Gėrėjosi triūso rezultatu, į savo gyvenimo moterį spoksojo tol, kol patikėjo: balzamavęs jauną ir dailų jos kūną, kurį tiek kartų glamonėjo, išsaugos jį nesuirusį metus, porą metų, o gal ir visą dešimtmetį. Tiek, kiek prireiks, kol mylimoji nuspręs prisikelti. Tačiau prisikėlimo taip ir nesulaukė: statybų aikštelė plėtėsi, naktimis vyrą persekiodama lyg neužčiaupiamą, sąskaitas suvedinėjanti dvasia, reikalaujanti žmonos kūną nedelsiant perkelti po didžiojo teatro pamatais. Ten, kur jos lauks tikroji amžinybė. Kur mylimoji skirtingais pavidalais prisikels dar šimtus, o gal tūkstančius kartų ir gyvens naujus gyvenimus – tokius, kokie net teatro scenoje atrodytų neįtikėtini.

Kaitri, ryški ir mėsinga, netrukus prasidėsianti kalendorinė vasara jau kurį laiką akiplėšiškai skelbė savo triumfuojančią pergalę prieš kuklų pastelinių pavasarį. Vasara buvo tarsi erotiška, raudonai lūpas apsivedžiojusi meiluzė su provokuojančiais aukštakulniais, kurios gyslomis tekėjo svaigį gelių degtinė, o pavasaris priminė jos merginti taip ir neišdrįsusį paauglį su pernelyg tvarkingu sklasytumu ant šono – dar beveik vaiką, kuriam neseniai pradėjo želti barzda. Ištrytoje šokių aikštelėje pavasaris stebėjo išsirenginėjančią vasarą – matė, kaip vienas po kito išsiskleidžia ant grindų numesti drabužiai, jautė, kaip aitrūs jos kvapai ore pakimba tarsi koks skraidantis kilimas su ryškiaspalve medžiagų geometrija, kurios neįmanoma nei perprasti, nei atkartoti. Iš jaudulio sudrėkusius savo delnus pavasaris slėpė pavyzdinčiai išlygintų kelių kišenėse, o mintyse repetavo, kokiais žodžiais pakvies vasarą šokti. Tačiau jo laikas negailestingai baigėsi – lygiai taip, kaip muzikantams susirinkus instrumentus baigiasi paskutinė daina ir šokių aikštelėje įsižiebta šviesos. Vasara, ta gašli begėdė mergšė, kuriai visos pavydi, stovėjo pačiame centre, o pavasaris jau buvo išnykęs, taip ir nespėjęs išvysti jos nuogos. Virtęs glebiu raktažolės žiedu, jis netrukus nuvyto ir susigėrė atgal į žemę, palindo po dirva ir šaknimis tarsi laidais tekanti elektra net pats to nenutuokdamas save paaukojo vasaros šėlsmui. Pavasaris nespėjo išvysti, kaip jam pasibaigus vasara priėjo prie rudens – rūstaus, nuolat kažką užsirašinėjančio poeto ilgu paltu – ir nuo jo žodžių prisidėgė cigaretę. Tada pasisveikino su nespaltuose kino filmuose kažkada vaidinusia žiema, kuri iš vasaros, dabar nepastebimai nuvilksius ir besimatuojančios jos dūmų spalvos sabalo kailinius, kantriai mokėsi valiūkiškumo. Visi žinojo, kad garsi artistė paseno pirma laiko, ir nuoširdžiai jos gailėjosi. Lygiai taip jie žinojo, kad tėra laikini statistai arba dekoracijos, kurias bet kada galima sukeisti. Taip, visi metų laikai tebuvo mėnesiai, vos prasidėję keliantys žiovlį. Jie buvo sausi įžanginiai žodžiai, nykūs romanų puslapiai, kuriuos norisi praversti, o vasara buvo gyva esencija aistros – tiek pilnatvės, tiek neišmatuojamo jos ilgesio vienu metu – to sunkiai įžodintamo vidinio plazdenimo, dėl kurio apskritai rašomos knygos. Rudens cigaretė suplėškė kartu su taip ir nepabaigtu rudens rankraščiu, žiemos kailiniai užmiršti sudulės kolekcionieriaus spintoje, o vasara buvo, yra ir bus amžina.

Ankstyvas vasaros pradžios rytas buvo toks spalvotas, kad iš priplėkusio rūšio moters kūną išvilksius vyro akyse nesuskaičiuojama birželio augalija net raibuliavo. Vilnijo smulkiais daržo ūgliais, rangėsi Ados supiltose lysvėse agurkams, savo karščiu pulsuojančia gyvybe nokino prie trobos besidriekiantį obelų sodą. Iš vakaro priprašyta paryčiais ateiti žindyvė ant rankų laikė spurdantį, bet sėdėti jau bandantį Rojū. Dar nežinojo, kad netrukus taps liudininke to, ką vėliau daugybę kartų norės užkasti drauge su stebėtinai gerai balzamuotu, todėl neprikaištingai išsilaikiusiu mirusiosios kūnu. Tačiau prieš tai labiau nustebo dėl dantų – kai vyras po obelimi paprašė sutvarkyti žmonos makiažą ir Ada kiek pražiodinusi jos burną ryškino lūpas, pamatė tobulai baltus, spindinčius dantis, kokių velionė neturėjo net būdama gyva. Žindyvė nebūtų galėjusi net nutuokti, kad vyras, išvydęs balzamavimui skirtų chemikalų išsėdintus žmonos dantis, sukars ilgą kelią pas dantų gydytoją ir kelis relikvinius mylimosios žiedus iškeis į sraigtus iš svetimų dantų. Vienas pirmųjų šalies odontologų ne tik noriai priėmė vyro pasiūlymą bei patarė, kaip šiuos sraigtus pritvirtinti velionės dantenose, bet ir nuvedė prie statulos šventosios Apolonijos, vienoje rankoje laikančios replės dantims traukti, kuriai pasimelsti atvažiuodavo dantims gydyti pinigų neturintys vargšai. Daktaras jam papasakojo, kad prieš porą tūkstantmečių Aleksandrijoje gyvenusi dailioji Apolonija buvo krikščionė, o miesto magistras ją už tai nubaudė – pririštą prie lentos įsakė sudeginti, jei ši neatvirs į pagonę. Apolonija atsisakė, o už tai jai išrovė visus dantis. Kai žmonės jau ketino ją pakabinti ant laužo, būsima šventoji paprašė ją atrišti ir leisti paskutinį kartą pasimelsti. Sukalbėjusi poterius, moteris pati šoko į liepsną ir svildama miniai šaukė, kad kenčiant nuo dantų skausmo nuo šiol tereiks ištarti jos vardą – skausmas išnyks. Nežinia, ar tai kam nors iš tie-

sų padėdavo ir leisdavo išvengti dantų traukimo, tuo metu buvusio kone vieninteliu gydymo būdu, bet žmonės patikėjo, o Bažnyčia Apoloniją paskelbė šventąja.

Tačiau Adą nustebino ne tik nauji velionės dantys ar žiedų su brangakmeniais gausa, bet ir mirusiosios kūno šiluma. Žindyvė, norėdama įsitikinti, ar moteris iš tiesų negyva, paslapčia net pridėjo jos delną sau prie skruosto, bet netrukus šios keistos minties atsikratė. Įtikino save, kad vasaros rytas toks karštas ir taip stipriai kvėpiantis sode žydinčia gyvybe, kad net mirtį akimirksniui galima supainioti su stebuklingu prisikėlimu. Priėjęs vyras buvo nekantrus – vis žvilgčiojo sau per petį ir dairėsi, ar koks svetimas nestovi po viena iš daugybės obelų, ar nesislepia tarp žiedais apsipylusių bijūnų, jukų, vilkdalgių, lubinų ir jazminų krūmų. Įsitikinęs, kad kieme, be Ados ir ant jos rankų verkšlenančio Rojaus, nieko nėra, žmonos kūną perkėlė į statybiniams medžiagoms vežti skirtą vežimą ir aplinkkelio patraukė statomo teatro link.

Duobę vyras jau buvo iškasęs, tad dabar žmonos kūną liko tik užpilti žemėmis. Adai pasirodė keista, kad į slaptas pakasynas, ir dar paryčiais, jis nusprendė keliauti su kūdikiu, o tikinčioji apskritai buvo palaidota nepagarbiai – be kunigo, be giedotojų, vietoj žvakių vienam po kito smilkstant našlio pešamiems papirosams. Jei ne žindyvė, vargu ar už velionę būtų sukalbėta bent kukli malda. Kai paskutiniai grumstai žemės galutinai paslėpė drobenį įsuptus palaikus, kapavietę vyras pažymėjo nedidele dramblio statulėle iš dramblio kaulo, kurią moteris saugojo labiau už visus savo papuošalus. Ją dar vaikystėje gavo dovanų iš grįžusio po karo tėvo. *Prisimink mane* mergaitė vėliau įsivaizduodavo kaskart sklindant iš riesto straublio, suvenyrą pridėjusi prie ausies. *Prisimink mane* dunksėdavo dramblio kanopose, jai žaidžiant zoologijos sodą. *Prisimink mane* naktimis susigerdavo į mergaitės sapnus, statulėlei gulint ant gėlėtos pagalvės, kol mama ją perkeldavo ant lentynos, kad dukra nesusižeistų į aštrias dramblio briaunas. *Prisimink mane* dabar ženklino vietą, kur ištikimoji jo bičiulė pati virto sapnu, susigėrusiu į jį reginčią teatro pamatų akį.

•

Rojus augo kaip ant mielių, kurių gaudavo kartu su bandeles mėgstančios Ados pienu. Žindyvė nespėjo pastebėti, kaip nustojo jį maitinti krūtimi ir sidabrinu šaukštu išmokė srėbti košę. Nepastebėjo, kaip pamažu vis daugiau laiko praleisdavo su berniuku, kuris vos penkerių išmoko ne tik skaityti, bet ir tiksliau už tėvą skačiuoti. Silpnoji vaiko vieta buvo perkeltinės prasmės – skaitydamas pats arba klausydamasis Ados skaitomų pasakų, kiekvieną istoriją priimdavo už gryną pinigą. Nustebdavo, kad kiekvieną kambarį iš knygos išaugusį stebuklą ji netrukus nori paneigti, o frazė – paaiškinti. Taip kažkur tarp sienų išnykdavo iš milžiniško auksinio kiaušinio ką tik išsirėjęs slibinas, o žiemą našlaitės atrastos žibutės nuvydavo, dar nespėjusios pasiekti pamotės rankų. Rojus nesuprato palyginimų „didelis kaip pasaulis“, „aukštas (arba mėlynas) kaip dangus“ reikšmių. Pasaulis jam anaipol neatrodė didelis, nes susidėjo iš trobos, kiemo su sodu ir tėvo statybų aikštelės, o dangus dažniausiai būdavo pilkas ir lengvai išmatuojamas atstumu tarp dviejų pirštų. Užverstos knygos ant grindų jam užmigus atverdavo tunelį bauginantiems Ados klausimams, ar vaikui viskas gerai ir ar jo raida atitinka amžių. Tačiau tas mintis moteris vydavo kartu su jos kūnu lėtai slenkančiu nuovargio šliužu – žinodavo, kad vakare dalis jos pareigų tik prasideda. Kol berniuko tėvas iki išnaktų dirbdavo, ji per tą laiką nuo lauke ištemptų virvių nutraukdavo vėsius skalbinius ir juos išlygindavo, rytojui paruošdavo pietus, o tada iššluodavo trobą.

Ada nespėjo suvokti, kaip kelerius metus trukusi pelninga žindyvės karjera baigėsi dar krūtimi maitinant Rojū – kitiems kūdikiams paprasčiausiai nelikdavo nei laiko, nei jėgų. Negalėjo patikėti ir tuo, kad jos pačios vyras išgrūdo ją iš namų ir pasiliko dukrą, kurią lankyti leido tik savaitgaliais. Tačiau, ašaroms nuo skruostų dar nespėjus nudžiūti, teko pripažinti, kad ištis jau kurį laiką gyvena su įsūniu. Rojaus tėvas net suveikė dokumentus, įrodančius teisėtą jos motinystę. *Nėra nieko, ko negalėtum nupirkti už maišą pinigų*, – galvodavo ji, matydama praturtėjusio našlio į namus tempiamas brangias komodus, krėslus ažuoliniais ranktūriais, naujais dažų sluoksniais tepamas įskilusio molio sienas. Vyras jai įrengė atskirą kambarį, kurio centre riogsojo kosmetinis stalas su skirtingos optikos veidrodžiais ir rakinaimais stalčiais. Juose gulėjo medinės raižiniais puoštos dėžutės, o jų viduje tūnojo laikui nepavaldžios žmonai priklausiusios brangenybės. Dienos švilpė kartu su šiltu vakarų vėju, glostančiu vis labiau nokstančius, žemėn krintančius obuolius, su besiantinančiomis lijundromis, verdamų bulvių, o vėliau iš kaminų virstančių dūmų kvapais.

Berniukas greitai išaugdavo naujus rūbus, o pasiturinčio, bet šykštaus tėvo pirkti batai pradėdavo spausti anksčiau, nei šis būdavo numatęs. Kartą, kai sūnaus kojų nagai jaugo į pirštus ir šis pradėjo šlubuoti, tėvas susiprotėjo, kad paskalų apie jį ir taip per akis, tad Rojū nuvedė pas batsiuvį. Šiam buvo dosniai sumokėta į priekį, kad kaskart prireikus naujo apavo vaikas pats ateitų jo paprašyti. Batai, šlepetės, vilnoniai megztiniai ir kepurės, žiemines striukės, marškiniai, kelnės ir trumpikės – Rojus išaugdavo viską. Vienintelis dalykas, kurio taip ir nepavyko įveikti, buvo įgimtas skėščiojimas rankomis. Išgąsdintas į grindis atsitrėkusios iš rankų Adai iškritusios ketaus keptuvės, persmelktas netikėto judesio, kai ši prieidavo apkabinti iš už nugaros, jam sprendžiant uždavinius, Rojus krūpteldavo ir delnus nevalingai išskėsdavo į šalis. Nuraminti jį, žinoma, buvo lengviau nei kūdikystėje, tačiau šį sūnaus įprotį tėvas pasišovė visiems laikams išgyvendinti ir berniuką pradėjo vežioti pas daktarus. Visi specialistai kaip susitarę kartojo, kad tai – sunkaus gimdymo pasekmė, mat cezario pjūvio metu naujagimis savo gimimui nebuvo pasiruošęs. Daktarai nurodė laikytis griežtos rutinos: tuo pačiu metu keltis, gulti, valgyti ir praustis. Vengti staigių pokyčių ir iš anksto jiems ruoštis. Kabineto duris vos užvėręs tėvas į dantis įsikišo papirosą, prisidėgė ir atsainiai iškošė, kad šundaktariai nieko nesupranta, – tikėjosi stebuklingų piliulių, kurios sūnų akimirksniu išgydytų kaip tos, kurias pats rijo kaskart prasidėjęs net švilpiančių plaučių skausmu.

Rojaus aistra sudėtingiems skaičiavimams su metais stiprėjo – visai kaip ir jo masyvaus kūno raumenys. Devynerių vaikas jau buvo praaugęs gana aukštą tėvą, o sulaukus dvylikos jo ūgis peržengė 1,8 metro ribą. Ada retsykiais pagalvodavo, kad nėra regėjusi nė vieno tokio aukšto vaiko, tačiau kasdienybė panašaus pobūdžio mintis netrukus užgoždavo. Apie tai prisimindavo nebent turguje prie prekystalių – plepios, paskalas labiau už savo darbą mėgstančios pardavėjos vis kvosdavo, kas tam vaikui ne taip, o Ada tik trūkteldavo pečiiais, į terbą tyliai kraudama pirkinius. Vakaraus, kai protą jaukiantis nerimas ir vėl priartėdavo, moteris bandydavo jį išstumti mintyse vardydamą gražiausias Rojaus savybes. Prisimindavo, kad būtent jam reikia dėkoti už kiekvieną nepastebimą pakeistą elektros lemputę, prisuktą sieninį laikrodį, sutvirtintą stalo koją ir antram gyvenimui prikelto perdažytą spintą. Už išpiltą pamazgų kibirą, nukastą užpustytą kiemą ar priskaldytą malkų krūvą. Vaikinas pradėjo net neprašytas plauti lėkštes, senų laikraščių skiautėmis blizginti šaukštus, šakutes, peilius ir samčius. Stalo įrankius stalčiuose visada sudėdavo didėjimo tvarka. Galų gale lipdavo plaktuku sutvirtinti atšokusių stogo lentų ir įskilimus grindyse uždrėbdavo nauju sluoksniu molio. Kasryt atverdavo, o vakare užverdavo langines.

Rutinos laikytis Rojui sekėsi geriau, nei buvo galima tikėtis, ir tėvas, įvertinęs ne tik sūnaus raumenų jėgą, bet ir neprikaištingą discipliną mokantis iš jo paties parneštų vadovėlių, vis dažniau jį vesdavo į statybų aikštelę. Darbo čia niekada netrūko, net priešingai – kasdien atsirasdavo vis daugiau. Iš pradžių tėvas jam patikėdavo tik paprastas užduotis – padėti rūšiuoti įrankius, iškrauti cemento maišus, surinkti šiukšles ir prižiūrėti bendrą tvarką. Vėliau, kai Rojus įgudo ir tėvui pademonstravo, kaip kitų vyrų pamokytas gali dirbti su metalo pjaustymo staklėmis, kurį laiką tik tai ir darė. Ada, namuose vis dažniau likdama viena, pradėjo nuobodžiauti. Nenorėjo sau pripažinti, bet viduje jautė besiplečiantį ilgesį dienų, praleistų su Rojumi ant rankų. Prisimindavo, kaip glėbyje jis nurimdavo ir užmigdavo, o jos žvilgsnis nuklysdavo į mažylio drabužių raštus. Žvelgdama į nesibaigiančias linijas ant jo marškinėlių, skaičiuodama pilkus apskritimus, įspaustus kelių medvilnėje, spėliodavo, kas dar buvo siuvama iš tos pačios medžiagos. Įsivaizduodavo tolimiausių kraštų siuvyklas ir milžiniškas žirkles, sukarpančias ištiesius ornamentuoto audinio rietimus. Mintyse regėdavo iš to rietimo siuvenus rūbus vaikams, gyvenantiems skirtinguose planetos kampeliuose. Vienodi kombinezonai ir šliaužtinukai, niekuo nesiskiriantys miniatiūriniai marškiniai, kojines, šalikai, medvilninės kepuraitės ir jis – su niekuo nepalyginamas Rojus. Vaikas, Ados gyvenimą pavertęs aparatu, dėvimu išvirkščiają puse, ir Ada, berniuko vadinama mama. Moteris žinojo, kad ateis diena, kai Rojui turės atskleisti tarsi gerai pagalaštas durklas prarytą tiesą. Žinojo, bet neapsisprendė, nei kaip, nei kada tai padaryti, todėl kantriai laukė, kol durklo ašmenys jos gerklėje atšips, o atėjus laikui pasirodys kitu – ne visa perveriančio ginklo, bet maitinančio šaukšto pavidalu. Dar ne dabar, dar ne šiandien, dar ne rytoj – kartodavo sau Ada, kai durklo smaigalys braižydavo stemplę, kai smigdavo gilyn, kliudydamas širdį, skrandį ir kepenis, o inkstuose susidarydavo akmenys.

Nei pasroviui, nei prieš srovę

Hermanis Marģers Majevskis. *Priešpriešinės srovės kuždesiai / Pretstraumes čuksti.*

Eilėraščių rinktinė. Sudarė Vladas Braziūnas. Iš latvių k. vertė Vladas Braziūnas, Vaidotas Daunys, Almis Grybauskas, Antanas A. Jonynas, Judita Vaičiūnaitė. V.: Hieronymus, 2022. 305 p.

Hermanis Margeris Majevskis (1951–2001) – latvių poetas, vertėjas, eseistas. Į dvikalbę rinktinę „Priešpriešinės srovės kuždesiai / Pretstraumes čuksti“ atrinkti eilėraščiai iš rinkinių „Atsisveikinimas su upe“ (*Atvadīšanās no upes*, 1979), „Vienatvės gimimas“ (*Vienatnes piedzimšana*, 1987), „Tamsoj grumantis ledas“ (*Tumsā dunēdams ledus*, 2001).

Uldžio Berzinio „parnasiečiu“ vadintam poetui būdingas rafinuotas paprastumas, kalbos vingrumas, metaforiškas sodrumas, kasdienybės estetizacija, jautrumas aplinkai, būties vingrybių užčiuopimas, gamtos ir žmogaus paralelių subtili pagava. Pasak Mario Salėjo, Majevskis sukūrė liturginį latvių kalbos variantą. Būtent metaforiškas sodrumas, retų, pamirštų ar sukurtų žodžių vartojimas sukelia rafinuoto kalbančiojo įspūdį, po kuriuo slepiasi dramatišką lemį išgyvenantis žmogus, bandantis suvokti savo būtį ir išverti tai, kas jam skirta. Majevskis daug nekinta, išlaiko svarbiausius pamatus, kūrybos bruožus, nuosekliai tęsia savo kūrybinę liniją.

Kai kurie eilėraščiai primena magiškus gamtos ir būties fiksavimus. Magiškumas gimsta iš santykio su kitu, meilės, dvasinio kartų ryšio. Viename eilėraščių kalbantysis žaroje regi juodą deimantinį lanką, kuris prigludęs prie „mirtingų tavo smilkinių“, jis regi, kaip „išrinkto apaštalo delnuos / garuoja rudeniniai vaisiai. Dienos. Metai“ (p. 87). Apaštalas, kuriuo gali tapti ir pats kalbantysis, ir jam svarbūs asmenys, delnuose brandina vaisius. Tie vaisiai – metai, dienos. Tai ir džiugesys, kad visko daug būta, kita vertus, juntama ir praeinamybė – vaisiai subręsta rudenį. Kalbantysis teigia, kad viskas nuo šalnos paraudonavę, ruduo vis labiau įsigali, tačiau jis, kalbėdamas „mes“ vardu, grįžta į viltį, kuri gydo ir laiką, ir skausmą. Viltis egzistuoja su „skeldinčia naktim į ežero jau vėsų veidą / su pirmu nelieštu sniegu po obelīm“ (p. 87). Kalbantysis žino, kad snaigės lips prie kūno, kad mylimajai „ant kaktos kraštelis debesies palinks“ (p. 87), tada ir šaknys suraibuliuoja po karščiuojančiais vokais. Nors akys ir karščiuoja, serga, buvimo šaknys yra gyvos ir įtvirtina pamatą, kuris laiko ant žemės paviršiaus, kuris suteikia gyvybę deimantiniams lankams prie smilkinių ir vaisiams delnuos. Būti yra grįžti, tada buvimas ir išsipildo.

Buvimas ir būtis apvalo, kai bandai įtikėti, kad mirties nėra. Kalbantysis, jausdamas gaivališką ir begalinę gamtos gyvastį ir būties tėkmę, vis bando nuo mirties atsitraukti ir užsimerkti. Jis junta, kad gamta pati kartais netiki mirtimi: „ir kriaušė prosenė, gyvenanti čia pat / žvaigždžių pavėnėje už namo kampo, – / mus apibers žiedais laukan išėjusius / ir netikės nė maž išėjimu“ (p. 91). Kalbėtojas metafiziškai panaikina ribas: „ir gailūs dūmai prie blakstienų grotų limpa. / Su šaltu šturpuliū, tylėjimo apklostyti...“ (p. 151). Poetas tylėjimu apklosto nežinomą baimę, baimę, neįtikimą ir tylą tarsi legalizuoja, todėl bandoma įsitverti kažko, kas padėtų išlikti: „prieš bundantis man tavo rankų stigs / stigs žodžio to, kur tart tau nedrasu / kur saulę kopiančią juoduos languos sutiks / kad man akių užmerkt ateitum tu“ (p. 133).

Eilėraštyje „Naktivaikšta“ (p. 65) kalbantysis suvokia, kad nieko nebus jo, jam niekas nepriklausys, išskyrus obelų žiedus virš galvos. Jis jaučia, kaip tamsa plūsta į žaizdas, ragina pakelti pažeminimo riešukučias, dovanoti žydrynę, nors pats jos neturi. Jis drįsta suvokti, jog užliūliuotas švelnumo nemirs, nors žydrynės ir šviesos apskritai nėra. Neturėti nieko, bet bandyti išgyti – tai tarsi ir yra ta tikroji sielos aristokratija, kurią Majevskis bando užčiuopti.

Kalbantysis bando pagauti nesugaunama, tai, ko jau nebėra, kad prarasti dalykai atgytų atminty ir iš naujo įsikūnytų: „Bevėstančiuose akmenuos – tyla, / ir motinos riešukučios, patekėjusios / virš kapinių. Vidunaktis, / ir drėgnos žolės skaudžiai man per veidą – saulėtam dulkiant lietui, / nuplaunančiam paskutines raides“ (p. 119). Bandoma sugrįžti skaudžiais prisiminimų keliais, kurie kalbančiam trenkia per veidą. Jis stengiasi išsaugoti tai, ką nuplauna lietus, kas ima nykti. Pastangos visa tai išsaugoti perkelia kalbančiojo prisiminimus į kitą lygmenį – jis jaučia motinos riešukučias, kurios teka virš kapinių ir it saulė jam tampa kelrodžiu. Atmintis padeda išsaugoti ir sutaurinti viską, kas svarbu, nekintama, amžina, net jei visko jau nebėra. Viskas grįžta kitomis formomis, net jei grįžti nebeįmanoma: „bet kad mes jau išėję, / ir mūrai savo svajas aprenčia“ (p. 119).

Majevskį su lietuvių poete Judita Vaičiūnaite siejo ne tik santuokinis ryšys, bet ir poetinė bendrystė. Kai kuriuose eilėraščiuose atsispindi vaičiūnaitiškas klaidžiojimas po Vilnių, tam tikrų vaizdinių perkeitimas ir perkūrimas motyvų, kuriuos eilėraščiuose kūrė Vaičiūnaitė. Eilėraštyje „Vilniaus regėjimai“, skirtame Vaičiūnaitei, Majevskis kuria gaivališką Vilniaus vaizdą: „iš lėto litanija sklės / kontraforsais – aukštyn, / į padanges. Pajutom, / kaip veržias spirales, – / ir virpėdami nenugirdom: dūla / akmenio laiptai – – –“ (p. 123). Kontraforsai, vėliau minimi Aušros vartai įkūnija poetinį bendravimą, eilėraščių sąryšį.

Dažnas sodo motyvas pranašauja tam tikrą praradimą, negalėjimą išsipildyti. Tarsi Edenas, į kurį kalbantysis to neišsakydamas vis bandytų grįžti, bet žinotų, kad yra pasmerktas vaikščioti aplink, ir sukdamas tuos ratus bandytų atrasti laimę. Eilėraštyje „Vienatvės gimimas“ sodas rudenį „po vinkšnų lapais šviesgelsčiais sukumpsta – / ir dienos nykdamos palaimina tave, / vokus snapai užspaudžia ir drėgni, ir sunkūs“ (p. 173). Jaučiamas pasitraukimas iš Edeno, mirties nuojauta. Kalbantysis stengiasi įsiklausyti į gilią tylą keliuose, kiekviename veide jaučia prarastį, jam skamba juodi varpai, ciferblatuose blėsta rodyklės. Jis stengiasi įžiūrėti bent menką kibirkštį ir jam pavyksta, vis dėlto rudenėjimo pakeisti neįmanoma. Tarsi Veneros gimimą pakeičiantis Vienatvės gimimas liudija ilgesį ir skausmą, praradimo jausmą, gimimo ir mirties neapibrėžiamumą.

Nors poetas Kornelijus Platelis teigė, kad Majevskis saikingas poetas, vis dėlto jis saiko laikosi ne visur. Kai kur metaforos tokios sodrios, kad eilėraščiai tampa per saldūs, juose kulminacija tokia ryški, kad nebėra kam išryškėti: „Akloji valanda po ažuolo lapus dulsvus dar baldos – – – / Praslysta delnu maudžianti gija – – / Prispaudžia sapnas dar... kiekvieną dvelksmą, / Tas dvelksmas keliui į namus vis pagreta. // Be stamantrių šakų gležnom kraujagyslėm / Staiga pažadinta erdvė jau plaukia“ (p. 253). Metafora nugula ant metaforos ir eilėraštis persisotina pats savimi, tačiau daugumoje eilėraščių saikingumas išlaikomas. Majevskis nei ėjo pagal srovę, nei atkakliai jai priešinosi, bet kurdamas savitą balsą stovėjo poezijos srauto apžvalgos aikštelėje ir žiūrėjo, kiek būties yra latvių literatūros srovėje. Kurdamas sodrią rafinuotą kalbą, artimą ir lietuvių poetui Almiui Grybauskui, tapo tikru metaforos aristokratu, giliai įsišaknijusiu į latvių poezijos sodą.

ARVIS VIGULS

(g. 1987)

Varžtelis

Žmonės sakydavo: „Va šitam tai varžtelio trūksta.“
Tad jis ir pagalvojo, kad iš tiesų
jam varžtelis atsisukęs
ir nežinia, kur nuriedėjęs.

Vakare jam suskaudo pilvą,
skausmas tai aštrus ir veriantis,
tai bukas ir maudžiantis,
o būdavo, kad ir visai nuslopdavo.

Kai jį išvežė ligoninėn ir prapjovė
pilvą, chirurgai viduj išvydo
krumpliaračius ir ėmėsi apžiūrinėti.
Pasirodo, jis nejučia nurijęs atsisukusį varžtelį!

„Viskas gerai, kas gerai baigiasi! –
po operacijos nutarė chirurgai,
nuo rankų plaudamiesi mašininę alyvą. –
Dabar jau ir laikrodžius galėsime taisyti!“

Vis dėlto netrukus po to, kai jį išrašė,
jis ėmė skūstis sunkumo pojūčiu skrandyje.
Kai jį ir vėl atvežė į ligoninę, paaiškėjo –
chirurgai pilve paliko atsuktuvą!

Ponas Pjūklas

Nubudęs vieną rytą jis suprato,
kad po teisybei visą gyvenimą
norėjęs būti ne kuo kitu kaip pjūklui.
Tad pasiryžo išpildyti savo svajonę.

„Nuo šiol vadinkite mane Ponu Pjūklui, –
pareiškė Ponas Pjūklas pasauliui. –
Ką čia slėpti, visada giliai savy jutau
mažyčius, aštručius plieno dantukus.“

Siekdamas įrodyti, kad nejuokauja,
Ponas Pjūklas pirmiausia supjaustė tai,
ką turėjo brangiausio – savo žmoną,
kitaip tariant, Ponią Pjūklienę.

„Tu manęs jau išvis nebemyli“, – tarė ji,
kai viena jos dalis kūkčiojo,
o kita jau tepė slides, kad lėktu
kuo tolyn nuo Pono Pjūklo.

Įniršęs Ponas Pjūklas perpus
perpjovė savo darbo stalą,
dabar šis priminė porą kėdžių,
porą dvikojų kėdžių, sulaužytų

ir sumaitotų tarsi Pono Pjūklo plieninė širdis.
Gružiamas kartelio, jis pjaustė ir pjaustė,
kas pakliūdavo po ranka, kol visa, kas tik pakliuvo –
jo gyvenimas, visas pasaulis – buvo sunaikinta.

Galiausiai Ponas Pjūklas
susipjaustė pats,
ir jo mažyčiai gabaliukai
išsibarstė kas kur.

Visa, kas liko, o neliko nieko,
karojo vidur tuštumos
it neužgesintas liustras paskubomis
apleistuose namuos.

Nagas

Pirmasis vaikystės prisiminimas:
chirurgas su pincetu ir skalpeliu
pasilenkęs virš dešiniojo mano nykščio
nago, kurį prisispaudžiau durimis.

Gaila, bet su juo teko atsisveikinti.
Tiesa, jo vietoje išaugo naujas,
iš pažiūros visai paprastas,
niekuo neypatingas nagas.

Visgi man augant ir stiprėjant, tolydžio stiprėjo ir įsitikinimas, kad šis derivatas ant dešiniojo mano nykščio yra visų mano nesėkmių priežastis.

Ak, turėčiau deimantų kasyklą, ak, būčiau gavęs Nobelį, jei ne tas nelaimingas, jei ne tas prakeiktas nagas.

Šėtonas

Tatuiruotė ant jo kairiojo peties – jaunystės klaida. Tai ne svastika ir ne apverstas kryžius.

Tai didelė, rožinė širdis, perverta strėlės; apačioje užrašas: „Love Foraver.“ Šėtonas yra toks kaip visi.

Jis laukia stotelėje, stovi eilė prie kasos. Vis pasirašo kokią sutartį su banku. Jis turi silpnybių – niekaip neatsispiria keksiukams.

Piniginėje laiko šeimos nuotrauką, jis tiki, kad vaikai – tai pats brangiausias mūsų turtas.

Jis myli savo vaikus – pernelyg stipriai, kad pasiųstų juos vaikščioti vandeniui ar mirti ant kryžiaus.

Tik sapnuose jis dar gali būti savimi – plikai skusta galva, rankose sugniaužęs beisbolo lazda, privertęs pasaulį ropot keturpėščia,

bučiuot lig blizgesio nušveistus jo kerzus. Tačiau pabudus viskas kaip po senovei. Dienos šviesoje Šėtonas toks kaip visi.

Jis apsisiverkia kino teatruose, su ašaromis akyse klausosi pamokslų, o per rinkimus visada balsuoja už mažesnę blogybę.

Taškas

Per pertrauką parke, kur randasi Struvės geodezinio lanko taškas, stovime mudu su klasioku ir rūkome. Parkas įtartinau tuščias.

Staiga už nugaros išgirstam – artėja mašina ir žvygteli stabdžiai. Automobilyje matome iš pykčio nuraudusį mokyklos direktoriaus veidą.

Jam dar neišlipus iš mašinos, visą eterį nustelbia jo balsas: „Vigulai, šitiem švampimams ir išgėrimams vieną kartą turi būt padėtas taškas!“

Po kelių minučių jo kabinete, mokykloje, kurios bibliotekoj dar penkiolikos būdamas susipažinau su Markizo de Sado raštais, klausausi direktoriaus litanijos.

„Gimnazijoje, matai, jis mokosi, – sako jis man, o aš stengiuosi nežiūrėti į peleninę ant jo darbo stalo. – Vaikų kolonijoje tau vieta, o ne gimnazijoje!“

Jau kuris laikas, kai vaikų kolonijai esu per senas, o ponas direktorius patsai nūnai jau danguje, regis, gainioja padykusius angeliukus, tačiau to taško aš lig šiol taip ir nepadėjau.

Iš latvių kalbos vertė Dominykas Norkūnas

Nesezonas

Lankytis Kuršių nerijoje ne sezono metu – rudenį ir pavasarį – tai galimybė patirti egzistencinę sielos ramybę, pabėgus nuo miesto triukšmo ir bendraujant su unikalia gamta, galimybė įsivaizduoti Kuršių neriją, kokia ji buvo tolimoje praeityje. Tikrasis sezonas čia prasideda apie Jonines, o vidurvasarį Nida pasidaro panaši į Palangą.

Apžiūrėję Nidos žiemos vaizdus (žiema neteko čia lankytis) ir kyla šventvagiška mintis: ar tik ne tos aukso vilnos – gintaro Jasonas su argonautais plaukė ieškoti, nes gamtos sukurtos ledo skulptūros labai primena ilgavilnes avis. Ir kokie tų ledo avių piemenys čia kadaise gyveno? Ir koks gi Jasonas atklydo į šį kraštą?

Vokiečių istorikas Erazmas Stela ir prūsų kronikininkas Simonas Grunau mini Videvutį (Witowudį) ir jo vyresnįjį brolių Bruteni (Brudeno) – du pirmuosius Prūsijos valdovus. Videvutis buvo išrinktas šalies karaliumi, o Brutenis – vyriausiuoju žyniu, krivių krivaičiu. Pasak šaltinių, Videvutis sulaukė 116 metų ir prieš mirtį, – abu su Bruteniu pasiukojo dievams, – savo sukurta valstybę padalino sūnams: vyriausiajam sūnui Litvui davė valdyti dabartinę Lietuvos žemę, kitiems – skirtingas prūsų genčių žemes. Grunau aprašė ir karaliaus Videvučio vėliavą.

Kas gi vaizduojama toje vėliavoje?

Teigiama, kad ji buvusi balta, 5 uolekčių (ilgio matas, atitinkantis alkūnę) ilgio ir 3 pločio. Joje vaizduojami trys senieji baltų dievai – Patrimpas, Perkūnas ir Pikulas: jaunas, bebarzdis, su varpų vainiku javų dievas – Patrimpas; vidutinio amžiaus vyras, ugningo veido ir pikto gymio, vainikuotas liepsnomis, susiraičiusia juoda barzda – Perkūnas; senas pražilus barzda, balta skepeta apmuturiuota galva – Pikulas. Mirties dievas Pikulas rankose laiko kaukolę, Perkūnas – žaibo strėlę ir akmenį, o Patrimpas – pjautuvą rugiams nuimti.

Ten yra ir žodžiai, įrašyti neperskaitomais prūsų rašmenimis. Iš tiesų, tie žodžiai, parašyti runomis, iki šiol yra mįslė, sukelianti daug ginčų ir interpretacijų, bet kad jie neperskaitomi – visiška netiesa.

Aš esu įpratusi tekstą skaityti iš kairės į dešinę ir baltoje vėliavoje išvelgiu tokį naratyvą: ten visa baltų istorija. Suprantu ją kaip tam tikrą krivių sukurta laikmeną, saugančią ir perduodančią informaciją ateities kartoms apie genties istoriją, jos atskirus laikotarpius, kuriuos simbolizuoja skirtingi dievai. Mirties dievas Pikulas primena mums apie indoeuropietišką kilmę, išmintį ir genofondą, Perkūnas – apie neramius genties laikus: karus ir tautų kraustymąsi, Patrimpas – apie numanomą genties gerovę ir klestėjimą. Žinoma, dievus galima interpretuoti įvairiai. Bet nė vienas iš jų nėra piemuo. Vadinas, piemenys į Prūsiją atklydo iš svetur.

Manoma, kad Videvutis į Prūsiją atkeliavo iš Gotlando salos Baltijos jūroje. Jeigu laikytumės versijos, kad žiemos tuo metu buvo šaltos ir ilgos, o Baltijos jūra užšalus ir tik vasarą trumpam atšildavo jos pakraščiai, atiduodami žvejams brangų gintarą (todėl jis ir buvo toks brangus). Tuomet galima suprasti, kodėl Videvučio vėliava balta, ir spėti, kad Videvutis Prūsijos žemes pasiekė šaltuoju metų laiku.

Galima numanyti, kad jau tais senais laikais žodis „vėliava“ reiškė tą patį, ką ir dabar. Bet ką gi reiškia Notangos žemės Vėluvos kaimo pavadinimas, kuris prūsiškai skamba „vėlavō“. Pasakojama, kad kunigaikštis Mindaugas, kovodamas su kryžiuočiais, prie Priegliaus padėjo prūsams statyti pilį, o atsisveikindamas su pilies įgula įbedęs žemėn savo vėliavą ir pasakęs: „Čia vėliava, čia Lietuva.“ Bet tai jau buvo žymiai vėliau – po kimbrų atėjimo į Prūsiją. Todėl šį vietovardį galima susieti ir su žodžiu „vėliava“, ir su žodžiu „vėlavo“. Civilizacija čia vėlavo dėl ledynmečio. Todėl mažai tikėtinas pasakojimas, kad Brutenis ir jo brolis Videvutis, 514 m. gotams užėmus Kimbriją (Gotlando salą), su visais savo gentainiais (46 tūkstančiais!) sulipo ant plaustų ir perplaukė Krono (Nemuno), Hailibo (Kuršių marių) vandeniu ir Ulmiganijoje (Prūsijoje) surado dar nežinomą tautą. Įdomu, iš kur jie gavo šitiek medžių plaustams ir dar Gotlando saloje?! Ir kas juos padirbino? Juk kronikoje nekalbama apie vikingų laivus ir jų saloje paslėptus lobius. Nes kimbrai savo saloje ganė avis ir daugiau išmanė apie vilnas nei apie laivybą. O vilna gerai apsaugo nuo šalčio. Juk ne veltui jų herbe – išdidus avinas

riestais ragais. Todėl tikėtinesnė versija, kad jie iš Kimbrijos į Kuršių neriją atkeliavo ledu. Beje, prieš pat Antrąjį pasaulinį karą ir Lietuvoje buvo panašių utopinių „tautų kraustymosi“ versijų. Jos egzistavo visuomet. O gal ir Stalinas buvo girdėjęs panašių teorijų, kad taip atkakliai stengėsi baltus sugrąžinti į ledynmetį.

Kad kimbrai ganė avis ir kad savo papročius atnešė į Prūsiją, galima spręsti iš krikštų – senųjų kuršių antkapinių paminklų. Gerai įsižiūrėjus, jų forma, išpjauta iš vienos lentos, primena nudirto ėriuko kailį. Sakoma, kad būtent nudirto ėriuko oda buvo pažymimas mirusiojo kapas, o ant jo runomis užrašomi mirusiojo duomenys ir epitafijos. Šis paprotys labai senas (galbūt atėjęs iš tikrojo Jasono laikų) ir tikriausiai velioniui ėriukas padėdavo lengviau nukeliauti į dausas. Bet nebūtinai – kai kuriems iš jų į dausas padėdavo nukeliauti paukščiai, kai kurie krikštai turi jų formas, o populiariausias iš jų Kuršių nerijoje – varna, lydėdavusi vietinius gyventojus nuo gimimo iki mirties.

XIX a. – mokslinių ir kalbinių ieškojimų ir atradimų amžius. Todėl žūtbut norėta iššifruoti ir Videvučio vėliavos runas. Apie ją buvo kuriamos įvairiausios legendos. Pavyzdžiui, Simonas Daukantas savo tautosakos rinkiniuose vėliavą vadina paparčiu, o pačias Jonines – Vainikų švente. Pasak legendos, paparčio žiedas jį radusiam suteikia magiškų galių: aiškiaregystės ir mokėjimo nuspėti ateitį, suprasti gyvulių, paukščių ir žmonių kalbą dovaną. Išėjus jo ieškoti ir pasirinkus tam tikrą vietą reikia atsiklaupyti ant žemės ir pasitiesti baltą skepetaitę (ar tik ne apie Videvučio vėliavą čia kalbama?), apsibrėžti aplink save šermukšnio lazda, kuri saugo nuo piktų galių, ratą ir laukti. Belaukiant naktį gali pasirodyti įvairiausių baidyklų, kurios gąsdins ir bandys išstumti iš saugaus rato. Jei žmogus išters visus piktųjų galių išbandymus, paparčio žiedas tikrai nukris ant skepetaitės ir žmogus taps jei ne žyniu, tai bent aiškiaregiu. Tikriausiai todėl žemaičiams toks svarbus paparčio žiedo ieškojimas: juk paparčio žiedai – tai vėliavos ženklai – runos. Pats Daukantas „Pasakų Fedro“ pratarinėje teigia, kad: „Žinau, jog žemaičiai senovės pasakas geba pasakoti ir jomis mokyti savo jaunuomenę. [...] Pasaka vadinasi ta kalba apie tokį daiktą, kuri yra ne raštais saugojama, bet žmonių minėseną ir minavojimu užlaikoma. [...] Tokiu pragumu jeib kokia notis omi-nė žmonių ištervia ne vien kelis šimtus, bet ir kelias tūkstantes metų (!), kurias paskui tankiai išminčiai ir kiti mokyti vyrai įrašo į kningas.“

Tik bėda ta, kad XIX a. lietuviškų knygų rašymas, leidyba ir net skaitymas buvo didelė problema. Todėl buvo palankios sąlygos plisti teorijoms, kad nei prūsai, nei lietuviai niekuomet jokio rašto neturėjo. Esą visa lietuvių ir LDK raštija prasidėjo nuo kirilicos, stačiatikiams priėmus krikščionybę. Bet tai buvo bene IX a., o kokiais gi rašmenimis iki tol susirašinėjo kunigaikščiai? Tikriausiai ne vien lotyniškais. Bėda ta, kad, įsigalėjus kirilicai valstybiniuose raštuose, runų niekas nebevartojo ir jos palaipsniui buvo užmirštos, todėl aišku, kad XIX a. jau niekas nebegalėjo Videvučio vėliavos užrašų perskaityti. Nors mūsų tautos istorijos pradininkui Teodorui Narbutui ir Lenkijos archeologui Tadiui Volanskiui, kuris sudarė ir pateikė runų lietuvišką abėcėlę (*Alphabetum pagano lithuanicum*), jau prieš 200 metų buvo aišku, kad dar senų senovėje lietuviai turėjo savo raštą runų raidėmis. Nepaisant visų ginčų, teorijų ir interpretacijų, lietuviams turbūt labiausiai suprantamas ir priimtinas toks Videvučio vėliavos įrašo perskaitymas: „Dievo vardas amžinas, žmogaus dūšia klajoja (ritasi), Viešpaties sijojama (skirtu, nurodytu keliu) eina.“

Čia įamžintas ir vienas svarbiausių žmonijos išradimų – ratas, ištikimai tarnavęs indoeuropiečiams jų ilgų klajonių ir karų metu bei saugojęs juos nuo piktųjų galių. O žmogaus dūšia ritasi ne bet kaip, o taip, kaip ją nukreipia Viešpats. Ir jeigu istorija sukasi ratu, tai yra tikimybė sulaukti vilties, kurią simbolizuoja Patrimpas, – po visų negandų gentis atgims, sulauks pavasario, gero derliaus, gerovės ir gausos.

Ir, žinoma, yra viltis, kad ji pagaliau įgis aiškiaregystės dovaną.

– NIDA TIMINSKAITĖ –

1998 puslapiai

Petras Akut. Dildė.

Laisvos knygos, 2023. 303 p.

Debiutinis lietuvių autoriaus, gyvenančio Taivane, romanas. Stiliumi šiek tiek primena vadinamojo japonų neomagiškojo realizmo kūrinius. Romane pasakojama apie žmogų, pirmą kartą paėmusį į rankas dildę. Pasirodo, su ja galima nuveikti labai daug. Nuotykiškai nuveda net iki manikiūro salono, o ten laukia manikiūrininkas Murakamis...

Petras Tarulis. Iš tamsos.

Kaino leidykla, 2022. 258 p.

Ketvirtoji E. Malūko kartos autoriaus knyga. Įvykių grandinė nesunkiai nuspėjama. Nuostabą kelia pagrindinių veikėjų „nušvitimo“ momentai. Daugybė dialogų apie Platoną. Panašiai kaip M. Adomėno kūryboje, čia gausu erudicijos demonstravimo momentų („viduramžių kalnakasyboje šviną išgudavo Anglijoje, o alavą – Bretanėje“).

Aleksis Teksas. Apie vokišką kiną suaugusiems.

Aktorių išpažintys. Iš vokiečių k. vertė Zbygnevas Jardžinskis. Led, 2023. 366 p.

Intriguojanti vokiečių aktorės ir – šiuo atveju – išpažinčių sudarytos knyga. Ne labai aišku, kokiū būdu skaitytojui reikėtų tinkamai mėgautis atodūsių prisodrinta informacija. Turėtų nustebinti vokiečių retro kino

gerbėjus, tiesa, nebūtinai W. Herzogo. Įspūdingo formato (45 × 35 cm) leidinys, gausiai iliustruotas sustabdytais kadrais.

Autorių grupė. Garfildas, mano meilė.

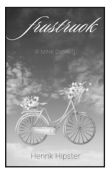
Margi tomai, 2022. 450 p.

Studija apie kates skulptūrose. Nagrinėjimų darbų arealas apima Egiptą, centrinę Aziją ir dalį senosios Europos. Gana sudėtinga orientuotis istorinėje rodyklėje (kuri išdėstyta šiek tiek levituojančiu principu). Yra įtraukta ir remiantis H. Wölfflino jaunesniojo metodika aprašyta dvispalvė Dürerio „Chat vert“. Taip pat net Grigaliaus I skulptūriniai eskizai (antroje dalyje). Daug Michelangelo, Antonioni, Branzako bronzinių skulptūros darbų, užfiksuotų prastos kokybės fotografijose. Knyga dedikuota Garfildui, Montanoje esančiai apygardai, kurioje, 2020 m. surašymo duomenimis, gyveno 7 159 žmonės ir 900 kačių (kelis kartus daugiau nei kur kitur).

Henrik Hipster. Frustruok ir mink dviratį.

Iš danų k. vertė Palimpsestas Drazdauskas. Rašytojų asociacija, leidykla, 2024. 226 p.

Aprašyta daug (taisyklingų) būdų, kaip nustumti frustravimą į trečią planą. Nuo gėlių auginimo ir literatūrinio jų komponavimo principų iki taisyklingų apsipirkimo būdų. Tai labai eklektiškas patarimų rinkinys. Knygos pabaigoje rekomenduojama įsigyti elektrinį dviratį. Reikėtų pasakyti, kad *goodreadsuose* pirmoji danų autoriaus knyga „Kaip taisyklingai spausti apelsinus

ir dešinę ranką“ sulaukė daugiau dėmesio ir net turėjo įtakos rinkimams, kuriuose nugalėjo „et hundrede hænder“ liberalių pažiūrų dešinieji.

Mirjam von Tartu. Mano vardas apelsinas.

Iš estų k. vertė Hirmantas Ščiogalavič. Jergus ir Justinas, 2020. 198 p.

Naujoji estų siaubo klasika – apie gyvenimą kelių šimtų metų name, kuriame viskas vyksta kelis kartus lėčiau nei kur kitur. Autorė savo romaną iš pradžių rašė kaip filmo scenarijų. Panašiai kaip vieno garsaus lietuvių romano autorius. Pasakojimo stilius, tiesa, klaiškus ir ne toks poetiškas kaip lietuvių klasiko (be kita ko, laisvai kalbančio estiškai).

Mindaugas Nastaravičius. Vazo.

Rašytojų asociacija, leidykla, 2024. 197 p.

Pirmasis lietuvių poeto ir dramaturgo dienoraštis romanas. Tikrai nenuvylė. Autorius su draugų grupe, švėsdamas savo jubiliejų, iškeldavęs į kalnus. Subtiliai aprašyti kraštovaizdžiai, daug dėmesio skiriama Maironio mylėtam Vazo kalnynui. Kai kurie pasažai išties pribloškia: „Lietus mus sumerkė kiaurai, patupdė į olą. Šnekučiuojamės čia Rilkės valandas, nenorime judėti, kaip gėlės. Žvelgiame į atodangas ir plaukiančius debesynus. Tomas išsitraukia kortų kaladę.“

– DEIVIDAS PREIŠEGALAVIČIUS –

Skrydis virš institucijos

► Atkelta iš p. 9

ir vėl nusisukę lyg niekur nieko užsiėmė savo puotos reikalais. Paėmiau lėkštutę ir šaukštuką, pradėjau valgyti tortą. Įpusėjusi tą daryti, supratau, kad atsikandau kažką be galo kieta, ir išspjoviau atgal į lėkštutę. Tai buvo miniatiūrinis, žaislinis torto, kurį valgiau, modelis. Paėmiau jį ir įsidėjau į kišenę. Baigusi valgyti tortą, išėjau ir iškartėjau miegoti, nes įspūdžių buvo jau per daug.

Kai puotos dalyviai išvažiavo, nuėjau pažiūrėti į liustrą. Ji spindėjo savo nesuvokiamu transcendentiniu grožiu ir traukė mane visa savo esatimi – pasinerti į ją, į jos širdį išlydančią gelmę, atsivėrusius laiko tunelius. Tai buvo visata, tverianti įvykius, daiktus, judinanti egzistenciją. Prieš tai niekada gyvenime nesu regėjusi to užburiančio vidinio mirgėjimo, tų sąmonę perkeičiančių struktūrų, nebuvau jutusi tos būsenos, kai vieną akį užmerki, o kita žiūri į vėsius, mirguliuojančius, švytinčius kriptolinius liustros stikliukus – regą apgaubia ovalus kosminis ruožas, patenki į tamsų tunelį, kurio gale – spalvų ir formų mišios, susitelkiančios į rutulį, neapčiuopiamą spalvų džiazą, ir žiūri, su vaikiška baime ir nuostaba apsisuki aplink save. Vis dar žiūrint į jau neatsimenu ką, staiga tos spalvos ir formos stebuklingai persirikuoja, visata traukiasi ir trupa, ir išvirsta kita visata, dar keistesnė, dar labiau žerinti. Nespėjus priprasti prie reginio, žaižaruojanti liustra išmeta dar vieną struktūrą, o vėliau jos rikiuojasi ir rikiuojasi, nenustodamos žavėti ir veikti gilių sąmoninių sluoksnių, kliudyti neyrantių sapnų vaikuolių. Patekau į tokią būklę, kurioje supratau, kad nesu

šitas kūnas, o giliai širdy glūdinti gyvoji esybė, patirianti begalinę grožio esmę.

Žiūrėjau svyruodama, kūnui tarytum tirpstant, užlieta nesuvokiamos palaimos. Paskui suvokiau, kad guliu, visiškai pasinėrusi į šį sukūrį, kabantį ant lubų. Gulėjau valandų valandas, galų gale, kažkurioje sąmonės dalyje bandydama pristabdyti ekstatinį kūrybinio įkvėpimo srautą, supratau, kad prie liustros reikia pritvirtinti vis dar kišenėje esantį miniatiūrinį torto modelį. Atėjus tai minčiai kišenėje užčiuopusi nedidelę detalę, primenančią įvykius dvare, rodos, grįžau į kūną: vėl galėjau jį valdyti, atsitraukusi nuo esatis įtraukusio daikto palubėse.

Atsinešiau kopėčias ir pritvirtinau. Tą akimirką liustra metė dar vieną atspindį ant manęs. Ir aš supratau, kad jau greitai laikas.

Dienos slinko. Tapytojai tapė liustrą. Aš irgi tapiau, tik tapau labai akyla, negalėjau praleisti nė vieno judesio aplinkui.

Vieną naktį išsiruošiau padaryti tai, ką planavau. Atsikėliau vidurnaktį, pasiėmiau viską, ką reikia, ką jau seniai buvau pasiruošusi. Atsuktuvus, laužtuvus, kopėčias ir panašiai. Nuėjau ir ėmiausi nukabinti liustrą. Tai truko gal dvi valandas, ir man pavyko. Šiaip ne taip nutempiau ją į lauką, į laukus. Dabar tai jau skrisiu. Įsėdau į liustrą, tačiau ji nepajudėjo.

Nežinojau, ką daryti. Mane buvo apėmusi nevilts. Grįžau į dvarą. Kitą dieną dvare kilo didžiulė panika. Liustra dingo. Didžiausia nelaimė. Viskas sutriko. Vyko ilgi aiškinimais, kol buvau įtarta, dėl to mane uždarė. Keletas tapytojų tapė liustros nebuvimą, t. y. skylę lubose, kurią paliko nukabinta liustra, ir darydavo parodas – tai buvo vertinama kaip ypatingas perversmas dailės

istorijoje, postmodernizmo ikona, šiuolaikinio meno standartas. O aš sėdėjau uždaryta, medituodama ir ilgėdamasi nepaprasto grožio liustros spindėjimo.

Tą naktį susapnavau sapną, kad man iškviestas panašios į liustrą formos oro balionas. Įsėdau ir pakilau. Tolumoje bolavo dvaras. Skridau keletą dienų – pamačiau vietą, kurioje užsinorėjau nusileisti. Ten buvo kažkoks kitas dvaras, labai panašus į tą, iš kurio atkeliavau. Užėjusi į jį pamačiau eskizų sąsiuvinį, visą pripieštą tos pačios mūsų dvaro liustros. Tada atėjo dvaro savininkas ir paklausė, gal norėčiau užsakyti gimtadienį ar kokią kitą puotą. Sakiau, kad ne, ir paklausiau: ar jūsų dvare yra liustra? Jis pasakė, kad kadaise buvo, kad kartą vienas tapytojas ją nusikabino ir su ja išskrido. Pamaniau, kad viskas jau kiek per keista, norėjosi pabusti. Pradėjau bėgti link baliono ir pamačiau, kad jo nebėra. Tik netoliese stovėjo tapytojai, su kuriais gyvenau. Jie patarė eiti iš paskos. Priėjome dvarą, bandėme įeiti, bet durys buvo užrakintos, o dvare jau mes gyvenome. Daužėme langus ir duris. Tapytojai sakė, kad kažkokia kompanija, esanti viduje, atėjo atsiimti liustros. Bandžiau paaiškinti, kad jos nebėra, bet jie netikėjo.

Pabudusi stebėjau tuščias ir pilkas dvaro vienutės, į kurią buvau uždaryta, sienas.

Kad ir kiek visko nesuvokiamai daug nutiko – įvykių grandis budėjo mano sąmonėje lyg srautą užtvenkiantis slenkstis. Ir nors išoriškai praradau tiek laisvę, tiek dailės pamokas – manyje, kažkur gelmėje nenumaldomai spinduliavo kriptolinė liustros esatis – uždaryta tamsoje, meditavau tik ją, kriptolu mirgančią širdyje.

– IŠVARI PREMA –

Redaktorė – Giedrė Kazlauskaitė (gkazlauskaitė@gmail.com, +370 698 78 771). Vertimai, „Skaitykla Nr. 5“ – Andrius Patiomkinas. Kalbos redaktorė – Audrė Kubiliūtė. Maketuotoja – Zita Remeikienė. Finansininkė – Danuta Churtasenko (+370 652 87 978). Redakcijos adresas Maironio g. 10, LT-01124 Vilnius. El. paštas satenai@gmail.com; tinklapis.www.satenai.lt. Dvisavaitinis laikraštis išeina penktadieniais. Leidžiamas nuo 1990 m. vasario 7 d. Leidžia VŠĮ „Šiaurės Atėnų fondas“. ISSN 1392-7760.

4 spaudos lankai. Indeksas 0109. Tiražas 942 egz. Redakcijos ir autorių nuomonės nebūtinai sutampa. VŠĮ „Šiaurės Atėnų fondas“ sąskaita banke LT36 7300 0100 0000 7071, AB „Swedbank“. Spausdino UAB „Respublikos“ spaustuvė, M. Sleževičiaus g. 7, LT-06326 Vilnius. Medijų rėmimo fondas 2024 m. suteikė 53 970 Eur paramą laikraščio leidybai, 71 700 Eur projektui „Kultūros branduoliai ir satelitai“ (p. 2–4, 8–16); Lietuvos kultūros taryba – 16 000 Eur paramą projektui „Pasaulio literatūros vertimai“, 7 900 Eur projektui „Skaitykla Nr. 5: literatūros kritika, refleksija, analizė“.

MRF
MEDIJŲ RĖMIMO FONDASLIETUVOS RESPUBLIKOS
KULTŪROS MINISTERIJA

KPLA NARYS

LIETUVOS
KULTŪROS
TARYBA